

ANKARA

HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**VERGİLEMENİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ
(2006/I-2019/I) VAR ANALİZİ**

Öykü Burak KARABULUT

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Aziz KONUKMAN**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
EKONOMİK KALKINMA VE BÜYÜME BİLİM DALI**

Aralık - 2019

**VERGİLEMENİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ (2006/I-2019/I) VAR ANALİZİ**

Öykü Burak KARABULUT

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
EKONOMİK KALKINMA VE BÜYÜME BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

ARALIK 2019

Öykü Burak KARABULUT tarafından hazırlanan “Vergilemenin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği (2006/I-2019/I) VAR Analizi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisat Anabilim Dalında Ekonomik Kalkınma ve Büyüme Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman (Başkan) : Prof. Dr. Aziz KONUKMAN

İktisat Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye : Prof. Dr. Seniha Alev SÖYLEMEZ

İktisat Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Akın USUPBEYLİ

İktisat Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi: 06/12/2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Figen ZAİF

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırlamış olduğum bu tez çalışmada sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, çalışma sırasında yararlandığım eserlerin tamamına uygun bir şekilde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, sunduğum tez çalışmasının özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Öykü Burak KARABULUT

06.12.2019

VERGİLEMENİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ (2006/I-2019/I) VAR ANALİZİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Öykü Burak KARABULUT

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Aralık 2019

ÖZET

Çalışmada Türkiye’de vergilemenin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda ekonomik büyüme, büyüme teorileri ve vergileme kavramları hakkında bilgiler verilerek, ayrıca tarihsel perspektifte dönemler itibariyle Türkiye özelinde gerçekleşen büyüme verilerine ve toplanan vergi gelirlerine yer verilmiştir. İlaveten vergileme ve ekonomik büyüme ilişkisini konu alan teorilerle birlikte ulusal ve uluslararası literatürde uygulanan ampirik çalışmalar ele alınmıştır. Nihayetinde TCMB tarafından yayınlanan 2006/I-2019/I dönemini kapsayan üçer aylık veriler analize dâhil edilerek Türkiye’de vergilemenin ekonomik büyüme üzerine etkileri E-Views10 paket programı kanalıyla Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) ve Perron Birim Kök Testleri, Vektör Otoregresif Model (VAR), Etki Tepki Fonksiyonları ile Varyans Araştırması yöntemleri kullanılarak incelenmiştir. Modelde kullanılan değişkenler GSYH, dolaylı vergi gelirleri ve dolaysız vergi gelirleri olarak belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmakla birlikte, dolaysız vergi gelirlerinde meydana gelen artışın ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkisinin, dolaylı vergi gelirlerinde meydana gelen artışın olumsuz etkisinden çok daha fazla olduğu bulgusu ortaya çıkmaktadır.

Bilim Kodu : 111901
Anahtar Kelimeler : Büyüme, Büyüme Hızı, GSYH, Vergi, Vergi Yüğü, Dolaylı Vergiler, Dolaysız Vergiler
Sayfa Adedi : 145
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Aziz KONUKMAN

THE EFFECTS OF TAXATION ON ECONOMIC GROWTH:
THE CASE OF TURKEY (2006/I-2019/I) VAR ANALYSIS
(M.Sc. Thesis)

Öykü Burak KARABULUT

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL FOR ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
December 2019

ABSTRACT

In the study, it is aimed to determine the effects of taxation on economic growth in Turkey. In this respect, raised tax revenues and the growth data as of periods in historical perspectives in Turkey are discussed with the information about economic growth, growth theories and concept of taxation. In addition, empirical studies in national and international literature are discussed as well as theories on the relationship between taxation and economic growth. Eventually, the effects of taxation on economic growth in Turkey are researched by using methods of Augmented Dickey-Fuller (ADF), Perron Unit Root Test, Vector Autoregressive Model (VAR), Impact Response Functions and Variance Research with quarterly data which are included the terms of 2006/I-2019/I published by Central Bank of Turkey Republic by adding to the analysis. The variables used in the model are determined as GDP, direct tax revenues and indirect tax revenues. According to the obtained results, the finding, which negative effect of the increase indirect tax revenues on economic growth is more than negative effect of the increase direct tax revenues, emerges as well as being a negative relationship between tax revenues and economic growth.

Science Code : 111901
Key Words : Growth, Rate of Growth, GDP, Tax, Tax Incidence, Direct Taxes,
Indirect Taxes
Page Number : 145
Supervisor : Prof. Dr. Aziz KONUKMAN

TEŞEKKÜR

Lisans ve lisansüstü öğrencilik döneminden bu yana hiçbir zaman desteğini ve rehberliğini esirgemeyen, tez danışmanlığımı üstlenerek samimiyetle yolumu aydınlatan çalışmam boyunca değerli yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren kıymetli hocam Prof. Dr. Aziz KONUKMAN'a sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Sunmuş oldukları pozitif katkılardan dolayı savunma jürisi komisyon üyeleri, Prof. Dr. Seniha Alev SÖYLEMEZ'e ve Dr. Öğr. Üyesi Akın USUPBEYLİ'ye içtenlikle teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Çalışmam süresince tezime önemli katkılar sunan, verdiği fikirler ve yönlendirmeler ile yardımcı olan Arş. Gör. Dr. Erkan AĞASLAN'a sağlamış olduğu katkılardan dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca tüm yaşamım boyunca maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, beni yüreklendiren, bana her zaman güç veren, varlıklarını her an yanımda hissettiğim anneme, babama ve eşime minnet duygularımı ifade etmek isterim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLoların LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	xii
SİMGELER VE KISALTMALAR	xiii
1. GİRİŞ	1
2. EKONOMİK BÜYÜMEYE İLİŞKİN TEORİK YAKLAŞIMLAR.....	5
2.1. Ekonomik Büyümenin Tanımı	5
2.1.1. Ekonomik Büyümenin Ölçülmesi ve İlgili Kavramlar.....	5
2.1.1.1. Gayri safi yurt içi hâsıla ve gayri safi milli hâsıla.....	5
2.1.1.2. Nominal ve reel gayri safi milli hâsıla.....	6
2.1.1.3. Safi milli hâsıla, milli gelir ve kişisel gelir	6
2.1.1.4. Reel GSYH, kişi başına düşen reel gelir ve büyüme hızının ölçümü.	7
2.1.1.5. Satın alma gücü paritesi	9
2.1.2. Ekonomik Büyüme Belirleyen Faktörler.....	9
2.1.2.1. Fiziki ve beşeri sermaye ile teknolojik gelişmeler.....	11
2.1.2.2. Kamu harcamaları ve vergi politikası	12
2.1.2.3. Dış ticaret.....	13
2.1.2.4. Portföy yatırımları ile doğrudan yabancı yatırımlar	14
2.2. Ekonomik Büyüme Teorileri	15
2.2.1. Merkantilizm ve Fizyokrazi	15

	Sayfa
2.2.2. Klasik Büyüme Modeli	17
2.2.2.1. Adam Smith	18
2.2.2.2. David Ricardo	19
2.2.2.3. Thomas R. Malthus	20
2.2.2.4. Jean Baptiste Say	21
2.2.3. Marxist Büyüme Modeli	21
2.2.4. Keynesyen Büyüme Modeli	24
2.2.5. Schumpeter Büyüme Modeli	26
2.2.6. Harrod-Domar Büyüme Modeli	26
2.2.7. Neo-Klasik (Solow) Büyüme Modeli	29
2.2.8. İçsel Büyüme Modelleri	31
2.2.8.1. AK tipi büyüme modeli	31
2.2.8.2. Yapararak öğrenme ve dışsallığa dayalı büyüme modeli	32
2.2.8.3. Beşeri sermayeye dayalı büyüme modeli	33
2.2.8.4. Arge'ye dayalı büyüme modeli	34
2.2.8.5. Kamu sektörüne dayalı büyüme modeli	35
3. VERGİLEME VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNE YÖNELİK TEORİK YAKLAŞIMLAR VE AMPİRİK ÇALIŞMALAR	37
3.1. Devlet -Vergi İlişkisi	37
3.1.1. Vergi ve Ulus-Devlet Olgusu	37
3.1.2. Verginin Tarihsel Gelişimi	38
3.1.3. Verginin Meşruiyeti	40
3.1.4. Küreselleşme ve Ulus-Devlet İlişkisi	43
3.2. Vergi Yükü ve Vergi Yükünü Etkileyen Faktörler	46
3.2.1. Vergi Yükü ve Hesaplanması	46

	Sayfa
3.2.2. Vergi Yükünü Etkileyen Faktörler.....	51
3.2.2.1. Küresel vergi rekabeti	51
3.2.2.2. Kayıt dışı ekonomi.....	52
3.2.2.3. Vergisel ayrıcalıklar ve yatırım teşvikleri.....	53
3.2.2.4. Denetim, vergi afları ve vergiden kaçınma.....	54
3.3. Vergileme ve Ekonomik Büyüme İlişkisine Yönelik Teorik Yaklaşımlar	56
3.4. Literatürde Vergi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine Ampirik Çalışmalar .	59
4. TÜRKİYE’DE VERGİ GELİRLERİ VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ.....	67
4.1. Türk Vergi Sistemi.....	67
4.1.1. Tarihsel Süreçte Türk Vergi Sistemi.....	67
4.1.2. Vergilerin Sınıflandırılması	71
4.1.2.1. Gelir vergisi	76
4.1.2.2. Kurumlar vergisi	78
4.1.2.3. Katma değer vergisi	81
4.2. Türkiye’de Ekonomik Büyüme Gerçekleşmeleri	85
4.3. Türkiye Özelinde Vergi ve Büyüme İlişkisi Üzerine Ampirik Çalışmalar.....	91
5. TÜRKİYE ÖRNEĞİ (2006/I-2019/I) VAR ANALİZİ	97
5.1. Ekonometrik Yöntem.....	97
5.1.1. Durağanlık Kavramı.....	97
5.1.2. Sahte Regresyon.....	98
5.1.3. Durağanlık Süreci	99
5.1.4. Birim Kök Testleri	102
5.1.4.1. Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) birim kök testi	102
5.1.4.2. Yapısal kırılmaların varlığı durumunda birim kök testleri	103
5.1.4.3. Perron (1989) yaklaşımı.....	104

	Sayfa
5.1.4.3.1. A modeli	105
5.1.4.3.2. B modeli.....	106
5.1.4.3.3. C modeli	106
5.1.5. Vektör Otoregresif Modeller (VAR)	107
5.1.6. Etki - Tepki Analizi	109
5.1.7. Varyans Ayrıştırması Analizi	110
5.2. Veri Seti	111
5.3. Çalışmanın Kısıtlılıkları	111
5.4. Uygulama ve Analiz Bulguları	112
5.4.1. Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) Birim Kök Sınaması Sonuçları	112
5.4.2. Kırılmalı Birim Kök Testi Sonuçları Perron (1989).....	113
5.4.3. VAR Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesinde Kullanılan Kriterler.....	113
5.4.4. Etki Tepki Fonksiyonları	114
5.4.5. Varyans Ayrıştırması Sonuçları.....	115
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	117
KAYNAKLAR	121
EKLER	139
EK-1. ADF Sonuçları (Düzey) Test Sonuçları E-Views 10 Program Görüntüsü.....	140
EK-2. ADF Sonuçları Birinci Fark Test Sonuçları E-Views 10 Program Görüntüsü	141
EK-3. Perron (1989) Kırılmalı Birim Kök Test Sonuçları E-Views 10 Program Görüntüsü.....	142
EK-4. Vector Autoregressive Model (VAR) Tahmini Sonuçları E-Views 10 Program Görüntüsü.....	143
EK-5. Varyans Ayrıştırması Sonuçları E-Views 10 Program Görüntüsü.....	144
ÖZGEÇMİŞ	145

TABLULARIN LİSTESİ

Tablo	Sayfa
Tablo 3.1. Vergi Yüğü Oranları: (1990-2017).....	50
Tablo 3.2. Yıllar İtibariyle Tahakkuk/Tahsilat Oranları: (1990-2017).....	51
Tablo 4.1. (1990-2017) Dönemi Vergi Gelirlerinin Genel Bütçe Gelirleri İçindeki Payı	71
Tablo 4.2. Dolaylı ve Dolaysız Vergi Gelirlerinin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (1990-2017).....	74
Tablo 4.3. Gelir, Kurumlar ve Katma Değer Vergisinin Genel Bütçe Vergi Gelirleri İçindeki Payı (1990 - 2017).....	75
Tablo 4.4. Gelir Vergisi Tarifeleri (1990-2017)	77
Tablo 4.5. Kurumlar Vergisi Oranlarının Yıllara Göre Değişimi	80
Tablo 4.6. Yıllar İtibariyle Genel KDV Oran Değişiklikleri	84
Tablo 4.7. Türkiye’de Gerçekleşen Büyüme Oranları (1923-1989)	86
Tablo 4.8. Türkiye’de Gerçekleşen Büyüme Oranları (1990-2017)	90
Tablo 5.1. Durağanlık Süreci	99
Tablo 5.2. Değişkenlerin Düzey Değerleri İçin ADF Testi Sonuçları	112
Tablo 5.3. Değişkenlerin Birinci Fark Değerleri İçin ADF Testi Sonuçları	113
Tablo 5.4. Perron 1989 Testi Sonuçları	113
Tablo 5.5. Gecikme Uzunluğu Sınama Sonuçları	114
Tablo 5.6. Varyans Ayrıştırması Sonuçları	115

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. Üretim Olanakları Eğrisi	10
Şekil 3.1. Vergi Oranları ve Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki	48
Şekil 3.2. Vergi Oranları ile Toplam Piyasa Üretimi ve Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki	48
Şekil 4.1. Vergilerin Sınıflandırılması	72
Şekil 5.1. Büyüme Serisinin Dolaylı Vergi Gelirlerine Olan Tepkisi	114
Şekil 5.2. Büyüme Serisinin Dolaysız Vergi Gelirlerine Olan Tepkisi	115

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler

Açıklamalar

A	Teknolojik Gelişme
c	Sabit Sermaye (Fiziki Yatırım Malları)
d	Kukla Değişken Katsayısı
g	Denge Büyüme Oranı
g'	Kişi Başına Kamu Harcamaları
g*	Net Büyüme Hızı
g(t)	t Döneminde Gerçekleşen Büyüme Hızı
G	Uzun Dönemde Gerçekleşen Büyüme Hızı
h	Çalışanların Ortalama Yetenek Düzeyini
(ha)^λ	İnsanlar Arası Bilgi Alışverişi Etkileşim
H	Beşeri Sermaye
H0	Sıfır Hipotezi
H1	Alternatif Hipotez
k	Sermayenin Organik Bileşimi
k/y	Sermaye/Hâsıla Katsayısı
K	Sermaye
L	İşgücü
L'	Vasıfsız İşgücü
n	Yıl Sayısı
n(t)	t Döneminde Gerçekleşen Nüfus Büyüme Hızı
N(t)	t Dönemine Ait Nüfus Miktarı
N(t-1)	t-1 Dönemine Ait Nüfus Miktarı
r	Kâr Oranı
s	Artık Değer (Kâr)
s'	Marjinal Tasarruf Eğilimini
s/v	Sömürü Oranını
t	Büyüme Hızı Hesaplanacak Dönem

T_b	Kırılma Noktası
u	İşgücünün Çalışmaya Harcadığı Zaman Dilimi
$(u \ h \ L)$	Beşeri Sermayenin Üretim Üzerindeki Etkisi
v	Değişken Sermaye (İşgücü)
v'	Sermaye/Hâsıla Katsayısı
Y	Çıktı
$(1-\alpha)$	Emeğin Milli Gelirden Aldığı Pay
α	Sermayenin Milli Gelirden Aldığı Pay
α	Kamusal Hiz. Özel Hiz. Göre Verimliliği
ε	Hata Terimleri
σ	Yatırımların Potansiyel Sosyal Ortalama Verimliliği
$\sigma \ s$	Dengeli Büyüme İçin Gerekli Artış Hızı Olan
$\Delta A/A$	Solow Artığı
λ	Bilgi Düzeyinin, Yapararak Öğrenme Esnekliği
γ_0	Varyans
γ_k	k Gecikme İçin Kovaryans

Kısaltmalar

Açıklamalar

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADF	Augmented (Genişletilmiş) Dickey-Fuller
AIC	Akaike Bilgi Kriteri
Ar-Ge	Araştırma ve Geliştirme
ATO	Ankara Ticaret Odası
DLSZ	Dolaysız Vergi Gelirleri
DLYL	Dolaylı Vergi Gelirleri
EVDS	Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
FPE	Son Öndeyi Hatası
GEGP	Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı
GİB	Gelir İdaresi Başkanlığı
GSMH	Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYH	Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla

GVK	Gelir Vergisi Kanunu
HQ	Hannan-Quinn
IMF	International Monetary Fund
MG	Milli Gelir
KBDG	Kişi Başına Düşen Gelir
KBDRG	Kişi Başına Düşen Reel Gelir
KDV	Katma Değer Vergisi
KDVK	Katma Değer Vergisi Kanunu
KG	Kişisel Gelir
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsü
KVK	Kurumlar Vergisi Kanunu
LOGL	Log Olabilirlik Oranı
LR	Olabilirlik Oranı
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
OPEC	Organization of Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü)
ÖTV	Özel Tüketim Vergisi
PP	Phillips-Perron
RGSYH	Reel Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
SBB	Strateji ve Bütçe Başkanlığı
SC	Schwarz Bilgi Kriteri
SGP	Satın Alma Gücü Paritesi
SMH	Safi Milli Hâsıla
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği
TC	Türkiye Cumhuriyeti
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TL	Türk Lirası
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
VAR	Vektör Otoregresif Model
v.b.	ve benzeri
VDK	Vergi Denetim Kurulu
VUK	Vergi Usul Kanunu

1. GİRİŞ

Küreselleşmenin dünyanın her bir noktasına gün geçtikçe daha çok nüfuz ettiği günümüz dünyasında, ekonomik büyümeye yön veren faktörler de çeşitlenerek artmakta, dolayısıyla çeşitlenen faktörler dikkate alınarak farklı ekonomik büyüme ölçümleri yapılmaktadır. Vergileme, doğrudan ve dolaylı etkileri ile ekonomik büyüme üzerinde belirgin bir etkiye sahip olurken, gerek teşvik gerekse caydırma amacıyla uygulanan önemli maliye politikası araçlarından biri olarak kabul edilmektedir.

Çalışma Giriş ve Sonuç bölümleri de dâhil olmak üzere toplam altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ana hatlarıyla çalışmanın amacı, çalışmanın önemi, çalışmanın kapsamı ve kısıtları ele alınmıştır. Önerilen tez konusu ile Türkiye’de elde edilen vergi gelirleri ile aynı dönemde gerçekleşen büyüme rakamları arasındaki ilişki araştırılarak, devletin dolaylı ve dolaysız vergi oranlarını arttırıcı veya azaltıcı olası kararlarının ekonomi üzerindeki etkilerinin ölçülmesi bakımından değerlendirmeler yapılması ve literatüre bu yönde katkı verilmesi amaçlanmıştır. Aslında varılmaya çalışılan nokta, büyümeyi etkileyen diğer faktörlerden bağımsız olarak Türkiye’de ekonomik büyümeye yardımcı bir vergi politikasının nasıl oluşturulması gerektiğidir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ekonomik büyümenin tanımı ile birlikte ekonomik büyüme hızının hesaplanma yöntemlerine yer verilerek, ekonomik büyümeyi belirleyen faktörlere kısaca değinilmiş ayrıca teorik çerçevenin anlaşılabilmesi adına geçmişten günümüze ekonomik büyümeye ilişkin olarak literatüre kazandırılan yaklaşımlar temel varsayımları da içerecek şekilde ana hatlarıyla açıklanmıştır. Yakın dönemde etkili olan içsel büyüme modelleri, ekonomik büyümeyi belirleyen sadece emek ve sermaye gibi klasik faktörlerden ibaret olmadığını, beşeri sermaye, teknolojik gelişme, kamu harcamaları ve vergileme gibi faktörlerin de ekonomilerin büyüme oranları üzerinde önemli etkilere sahip olduğunu ortaya koymuştur. Bu doğrultuda vergileme, ekonomik büyümenin önemli belirleyicilerinden biri olarak içsel kabul edilerek çalışmanın merkezine konumlandırılmıştır.

Üçüncü bölümde konunun daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle; vergileme ilkeleri çerçevesinde verginin tarihsel gelişim sürecine yer verilerek ulus-devlet ve verginin meşruiyeti başlıkları altında vergi olgusunun öneminin kavranması amaçlanmış ve vergi ile ilgili temel kavramlar ele alınarak devletin ekonomi üzerindeki etkin rolüne vurgu yapılmıştır. Ardından vergi yükünün hesaplanma biçimleri ile küresel vergi rekabeti, kayıt dışı ekonomi, vergi denetimi, vergi afları ile vergisel ayrıcalıklar başlıkları altında vergi

yükünü etkileyen faktörler hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Daha önce de ifade edildiği üzere vergileme; ekonomik büyümeyi belirleyen önemli bir faktör olarak kabul edilerek, bölümün devamında uluslararası literatürde vergileme ve ekonomik büyüme ilişkisi üzerine ileri sürülen teorik yaklaşımlara ve ampirik çalışma bulgularına yer verilmiştir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde, genel olarak vergilemede meydana gelen artışların ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediği, vergilemenin azaltılması durumunda ise ekonomik büyüme performansında artışlar meydana geldiği sonuçlarına ulaşıldığı görülmüştür.

Dördüncü bölümde temel olarak, üçüncü bölümde yer verilen vergileme ve büyüme ilişkisinin Türkiye özelinde incelenmesi amaçlanmış, küresel gelişmeler doğrultusunda tarihsel çerçevede Türk vergi sisteminin gelişimi hakkında bilgiler verilmiş, vergi türlerinin sınıflandırılma biçimleri ifade edilerek, dolaysız ve dolaylı vergilerin kapsamı belirlenmiş; gelir vergisi, kurumlar vergisi ve katma değer vergisi türleri hakkında daha detaylı bilgilendirmeler yapılmıştır. Bununla birlikte Cumhuriyet döneminden bugüne Türkiye’de gerçekleşen büyüme rakamlarına, bu süreçte yaşanan küresel olaylar, patlak veren krizler, alınan politik kararlar ve uygulamaya koyulan ekonomi programları çerçevesinde değinilerek yer verilmiştir. Bölümün sonunda ise Türkiye’de vergileme ve ekonomik büyüme ilişkisi üzerine ileri sürülen ampirik çalışmalar özetlenmiştir. Bilindiği üzere Türkiye’de toplanan vergi gelirleri içinde en büyük payı, başta Katma Değer Vergisi olmak üzere harcama üzerinden alınan dolaylı vergiler oluşturmakta, yani toplam vergi yükü içinde dolaylı vergi gelirlerinin payı, dolaysız vergi gelirlerinin payına göre daha yüksek seviyede bulunmaktadır. Yapılan çalışmalar sonucunda elde edilen bulgular, genel olarak gelir üzerinden alınan dolaysız vergi gelirlerinde meydana gelen artışların ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediği, ancak harcamalar üzerinden alınan dolaylı vergi gelirlerindeki artışların ekonomik büyüme üzerinde gelir üzerinden alınan vergiler gibi güçlü ve olumsuz bir etkiye sahip olmadığı aksine ekonomik büyümeyi arttırdığı biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Beşinci bölümde oluşturulan ekonometrik analizde de söz konusu bulguların geçerliliğinin sınanması planlanmıştır.

Çalışmanın temel amacı Türkiye’de vergilemenin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini tespit etmektir. Bu doğrultuda beşinci bölümde, gayri safi yurtiçi hâsıla, dolaysız vergi gelirleri ve dolaylı vergi gelirleri değişkenleri temel alınarak Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) tarafından elektronik veri dağıtım sistemi (EVDS) üzerinden yayınlanan mevsimsellikten arındırılmış üçer aylık veriler derlenerek, Türkiye’de 2006/I-

2019/I döneminde vergilemenin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri sınanmıştır. Ekonometrik analiz sırasında; E-Views 10 paket programı kanalıyla Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) ve Perron Birim Kök Testleri, Vektör Otoregresif Model (VAR), Etki Tepki Fonksiyonları ile Varyans Araştırması yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmanın başında tezin genel çerçevesinin 1990 yılından itibaren ele alınması hedeflenmiştir. Bunun sebebi, ekonominin görece dışa kapalı olduğu bir dönemin analizinden ziyade, küreselleşme olgusunun gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye üzerindeki ekonomik etkilerinin bu tarih itibariyle ölçülmesinin daha doğru olacağı düşüncesidir. Ancak 2006 yılında vergi mevzuatında yapılan değişikliklerle birlikte vergi serilerine ilişkin hesaplama yöntemlerinde de farklılığa gidilmiş, bu sebeple 2006 yılından önceki döneme ilişkin yapılan hesaplamalar neticesinde serilerin ortalamalarında büyük farklılıklar oluşarak serilerde kırılmalar meydana geldiği tespit edilmiştir. Toplam vergi gelirleri üzerinden analiz yapılmak istendiğinde ise bu kez de 2006 yılından önceki döneme ilişkin üçer aylık verilerin temin edilmesi mümkün olmamıştır. Bununla birlikte yıllık bazda veriler ile çalışıldığı durumda 1990-2019 yılları arasında sadece 29 adet gözlemin var olması ve değişkenlerin gecikmeleri de dikkate alındığında elde edilen düşük serbestlik dereceleri ile sağlıklı sonuçlar elde edilemeyeceği endişesinin de oluşması sonucunda; 2006 yılının ilk çeyreğinden başlamak üzere 2019 yılının ikinci dönemine kadar gerçekleşen üçer aylık veriler kullanılarak çalışmaya 54 adet gözlem ile devam edilmiştir.

Her ne kadar tez konusu ile doğrudan bağlantılı olsa da, Kurumlar Vergisi, Gelir Vergisi, Katma Değer Vergisi, gibi vergi türlerinin tek tek bağımsız olarak ekonomik büyüme üzerindeki etkileri de ölçülememiştir. Bunun sebepleri; bazı vergi türlerine ait vergi oranları ile söz konusu vergi türüne ilişkin vergi gelirleri toplamı arasında ilişki kurma noktasında vergi kanunlarında yer alan teşvikler, muafiyetler ve istisnaların etkilerinin ayrıştırılamaması ile birlikte olası ölçümlerin de sağlıklı sonuçlar veremeyebileceği endişesi ayrıca her bir vergi türüne ilişkin söz konusu araştırmaların tek tek yapılması için ciddi bir zaman ve maliyet kaybına neden olacağı kaygılarından kaynaklanmaktadır. İlaveten çalışmayı kısıtlayan etkenlerden bir diğeri de, Türkiye’de yoğun olarak gözlemlenen kayıt dışı ekonomi gerçeği olup, bu durum vergi gelirlerinin olması gereken şekilde toplanabilmesinin önüne geçmekte, dolayısıyla vergi kapasitesi ile toplanan vergi gelirleri arasında ciddi farklar olduğuna işaret etmektedir.

Çalışmanın altıncı bölümünde ise, yapılan ekonometrik analiz kapsamında elde edilen bulguların sonuçları yorumlanarak politika önerileri sunulmuştur.

2. EKONOMİK BÜYÜME, TEORİK YAKLAŞIMLAR VE TÜRKİYE

2.1. Ekonomik Büyümenin Tanımı

Ülkelerin sahip oldukları; doğal kaynaklar, sermaye birikimi, işgücü (emek) ve teknoloji düzeyi gibi faktörlerin, değişiminde belirleyici rol üstlendiği ekonomik büyüme kavramı; bir ülkenin genellikle bir yıl içinde üretim kapasitesinde veya reel gayrisafi yurtiçi hasılasında meydana gelen ve sayısal olarak ölçülebilen reel artışlar olarak tanımlanabilir. Büyüme kişi başına gelir açısından düşünüldüğünde ise, hem toplumdaki ekonomik faaliyetlerin ölçeğinde meydana gelen artışı, hem de kişi başına gelir artışını ifade etmektedir.

Kişi başına reel gelir veya hasılda meydana gelen artışın büyüme olarak nitelendirilebilmesi için, bu artışın geçici olmaması, yani sürekli olması gerekmektedir. Dolayısıyla ekonomik büyüme kısa dönemli statik bir olgudan ziyade uzun dönemli dinamik bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Taban, 2016: 1). Ekonomik büyüme iki şekilde meydana gelir. Birincisi, tam istihdam seviyesinin altında kullanılan iktisadi kaynakların daha etkin kullanılmaya başlanması yoluyla büyümenin gerçekleştirilmesi, ikincisi tam istihdam seviyesinde kullanılan kaynak miktarına yenilerinin eklenmesi yoluyla ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesidir (Kaynak, 2011: 69-70).

2.1.1. Ekonomik Büyümenin Ölçümü ve İlgili Kavramlar

2.1.1.1. Gayri safi yurtiçi hâsıla ve gayri safi milli hâsıla

En temel ifadelerle ekonomik büyüme; bir ülkede belli bir dönemde yerli ve yabancı herkes tarafından piyasada üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin parasal ifadesi olan Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'da (GSYH) görülen artışa denir. Yurtiçinde ya da yurtdışında bulunan o ülke vatandaşları tarafından üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin parasal ifadesi ise Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH) olarak ifade edilmektedir. Buna göre GSYH'nin bir kısmı diğer ülke vatandaşlarınca üretilmiş olabileceği gibi, GSMH'nin bir kısmı da ülkenin diğer ülkelerde yerleşik vatandaşlarınca üretilmiş olabilir. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse, GSYH'ye işgücü dövizleri, müteşebbis gelirleri, kâr transferleri, dış borç faiz ödemeleri ile faiz gelirlerinden oluşan Net Dış Faktör Gelirlerinin eklenmesi sonucunda GSMH elde edilmiş olunur.

Uluslararası ekonomik entegrasyonun yoğunlaşması, ekonomik sınırların siyasal sınırları tanımaması ve ekonomik istihdam yaratma gücünü daha iyi temsil ediyor olması sebepleriyle, günümüzde ekonomik performans ölçümü yapılırken GSYH daha fazla tercih

edilmektedir. GSYH; üretim, harcama ve gelir olmak üzere üç farklı yöntemle hesaplanabilmektedir (Taban, 2016: 6-7).

Üretim Yöntemi: Bir ekonomide bir yıl içinde piyasada faaliyet gösteren bütün firmaların üretmiş olduğu tüm mal ve hizmet miktarlarının, bu mal ve hizmetlerin fiyatları ile çarpılması sonucunda elde edilen tutardır.

Harcama Yöntemi: Toplumun tamamından ziyade sadece faktör sahiplerinin, üretilen mevcut mal ve hizmetlere yapmış oldukları harcama tutarlarının toplamı ile ifade edilirken, bu harcamalar; özel tüketim harcamaları, özel yatırım harcamaları, kamu harcamaları ve ihracat-ithalat fazlası kalemlerinden oluşmaktadır.

Gelir Yöntemi: Belli bir dönemde ve belli bir ekonomide üretime katılan faktör sahiplerinin üretim sebebiyle elde ettikleri; ücret, faiz, kâr ve kira tutarlarının tamamının toplanması suretiyle hesaplanmaktadır.

2.1.1.2. Nominal ve reel gayri safi yurtiçi hâsıla

Bir ülkenin sınırları içinde belli bir yılda üretilen nihai malların, üretildikleri yılın piyasa fiyatları üzerinden değerine nominal GSYH, bir ülkenin sınırları içinde belli bir yılda üretilen nihai malların, temel bir yılın piyasa fiyatları üzerinden değerine reel GSYH veya kısaca reel hasıla denir.

Mal ve hizmetlerin değerini üretimin yapıldığı yılın cari yılın fiyatları yerine, temel bir yılın fiyatları üzerinden hesaplanan reel hasıla, nominal hasılanın tersine piyasa fiyatlarında zaman içinde meydana gelen değişmelerin üretilen malların ve hizmetlerin piyasa değeri üzerindeki etkisini bertaraf eden bir kavramdır. Dolayısıyla nominal hasılanın tersine reel hasıla, bir yılda bir ülkenin sınırları içinde üretilen malların miktarında zaman içinde meydana gelen değişmeleri yansıtan bir büyüklüktür (Ünsal, 2007: 3-5).

2.1.1.3. Safi milli hâsıla, milli gelir ve kişisel gelir

Üretim süreci boyunca yaratılan, tamamlanmış tüketim ve donanım malları ile hizmetlerde aşınma ve eskime payları kadar yapay bir fazlalık olmaktadır. İşte bu aşınma ve eskimenin parasal ifadesine amortisman adı verilir. GSMH'den bahsi geçen aşınma ve eskime paylarının çıkarılması sonucu baz alınan dönemdeki üretim faaliyetlerinin net sonucunu veren parasal değer ise Safi Milli Hasılayı (SMH) vermektedir (Karakayalı, 1991: 34).

SMH= GSMH- Amortismanlar

SMH'den dolayı vergilerin çıkarılması ve sübvansiyonların eklenmesi sonucunda ise Milli Gelire (MG) ulaşılır. Bu hesaplama yapılırken piyasa fiyatları yerine faktör fiyatlarının temel alınmasının nedeni, devletin mal ve hizmetlere KDV gibi dolaylı vergiler koyarak mal ve hizmet fiyatlarının faktör fiyatından daha yüksek bir düzeyde çıkmasına sebep olmasıdır. Ayrıca devlet bazı mal ve hizmet gruplarına sübvansiyon vererek, söz konusu mal ve hizmetin piyasada faktör maliyetinin altında satılmasını sağlayabilmektedir. Böylece MG hesabı yapılırken devlet tarafından uygulanan vergi veya sübvansiyon politikalarının etkilerine yer verilmemektedir (Pekin, 1993: 19).

$$\text{Net Dolaylı Vergiler} = \text{Dolaylı Vergiler} - \text{Sübvansiyonlar} \quad (2.1)$$

$$\text{MG} = \text{SMH} - \text{Net Dolaylı Vergiler} \quad (2.2)$$

Bir ülkede bireylerin bir sene boyunca gelir vergisi öncesi eline geçen miktar toplam gelirdir. Milli gelirin, kişisel gelirden (KG) farklı oluşun nedenleri, milli gelirdeki emek gelirinin bir kısmının üretim sürecine katılan emek faktöründen ziyade emekli sandığı ve sosyal sigorta kesintileri olarak devlet hesabına aktarılması, firmaların elde ettikleri kârların bir kısmını kâr üzerinden alınan kurumlar vergisine aktarması, bir kısmını da mali yapıyı güçlendirmek veya firmaların gelecekte yapacağı yatırımların finansmanında kullanmak üzere dağıtılmayan kârlarından yedek akçe olarak ayrılmasıdır. Dolayısıyla KG hesaplanırken, MG'den sosyal güvenlik katkılarını, kurumlar vergisini ve dağıtılmayan şirket kârlarını çıkarmak gerekir. Ayrıca KG, GSYH ve MG hesaplamalarının aksine, kişilerin üretime katılmadıkları halde elde ettikleri transfer ödemeleri şeklinde ifade edilen emekli maaşları, işsizlik yardımları gibi gelirler ile birlikte kişilerin kamu borçlarından elde ettikleri faiz gelirlerini de kapsamaktadır. Dolayısıyla KG hesaplanırken, transfer ödemeleri ile kamu borçlanma faizlerinin de eklenmesi gerekmektedir (Ünsal, 2007: 56).

$$\text{KG} = \text{MG} + \text{Transfer Harcamaları} + \text{Sübvansiyonlar} - (\text{Kurumlar Vergisi} + \text{Dağıtılmayan Kârlar} + \text{Sosyal Kesintiler}) \quad (2.3)$$

2.1.1.4. Reel GSYH, kişi başına düşen reel gelir ve büyüme hızının ölçümü

Ekonomik büyüme oranı, aslında reel GSYH'deki büyüme oranı ile aynı anlama gelmektedir. Reel GSYH, bir ülkede belli bir dönemde üretilen nihai mal ve hizmetlerin temel bir yılın fiyatları üzerinden değerini ifade etmektedir. Dolayısıyla reel GSYH, enflasyon nedeniyle oluşan fiyat artışlarından arındırılmış bir değerdir. Reel GSYH'de

meydana gelen artışın temel alınan yıla bölünüp 100 ile çarpılması sonucunda elde edilen değere brüt büyüme oranı denir ve aşağıdaki gibi ifade edilir (Kaynak, 2005: 38).

$$g_{(t)} = (RGSYH_{(t)} - RGSYH_{(t-1)} / RGSYH_{(t-1)}) \times 100 \quad (2.4)$$

(2.4) numaralı formülde (t) ifadesi büyüme hızı hesaplanacak dönemi, $g_{(t)}$ ifadesi (t) döneminde gerçekleşen büyüme hızını, $RGSYH_{(t)}$ ifadesi (t) döneminde gerçekleşen reel GSYH değerini ve $RGSYH_{(t-1)}$ ifadesi ise (t-1) döneminde gerçekleşen reel GSYH değerini ifade etmektedir. Brüt büyüme hızı, üretim gücünün ya da üretim gücündeki artışın bir göstergesi olup, toplumun refah düzeyi hakkında bilgi vermez (Kaynak, 2005: 38).

Bir ekonomideki brüt büyüme hızı, nüfusun büyüme hızından büyükse refah artışı; brüt büyüme hızı, nüfus büyüme hızına eşitse mevcut durumun devamı ve brüt büyüme hızı, nüfusun büyüme hızından küçükçe refah azalışı durumları ortaya çıkacaktır (Berber, 2011: 23). Refah düzeyindeki artışın göstergesi olarak brüt büyüme hızından nüfusun büyüme hızının çıkarılması sonucunda elde edilen net büyüme hızı ölçütü kullanılmaktadır.

$$n_{(t)} = (N_{(t)} - N_{(t-1)} / N_{(t-1)}) \times 100 \quad (2.5)$$

Nüfusun büyüme hızı (2.5) numaralı formül yardımı ile hesaplanır. (n) ifadesi (t) döneminde gerçekleşen nüfus büyüme hızını, $N_{(t)}$ ifadesi (t) dönemine ait nüfus miktarını, $N_{(t-1)}$ ifadesi ise (t-1) dönemine ait nüfus miktarını göstermektedir. Böylece, (g^*) ile ifade edilen net büyüme hızı aşağıdaki formül yardımı ile bulunur.

$$(g^*) = \{ [RGSYH_{(t)} - RGSYH_{(t-1)} / RGSYH_{(t-1)}] \times 100 \} - \{ [N_{(t)} - N_{(t-1)} / N_{(t-1)}] \times 100 \} \quad (2.6)$$

Ekonomik büyüme temel olarak uzun dönem ile ifade edilen bir kavram olduğundan dolayı, büyüme hızı yıllık artışların yanı sıra uzun dönem itibarıyla ölçülebilir.

$$G = \{ [Dönem Sonundaki Reel GSYH / Dönem Başındaki Reel GSYH]^{1/n} - 1 \} \quad (2.7)$$

Uzun dönemli büyüme hızı (2.7) numaralı eşitlikte yer alan formülü ile hesaplanmakta olup, (G) uzun dönemde gerçekleşen büyüme hızını, (n) ise yıl sayısını göstermektedir. Diğer taraftan, uzun dönemli makroekonomik performansın değerlendirilmesinde kullanılan en önemli ölçütlerden bir tanesi de kişi başına düşen gelirdeki artış oranıdır. Kişi başına düşen gelir (KBDG) aşağıda yer alan eşitlik kullanılarak hesaplanmaktadır (Kaynak, 2005: 38).

$$KBDG_{(t)} = [GSYH_{(t)} / Nüfus_{(t)}] \quad (2.8)$$

Kişilerin yaşam standartlarını etkileyen unsurlardan biri olan kişi başına reel hâsıla dışında yaşam süresi, gelir dağılımı, suç oranı, çevre kirliliği, tatil süresi ve özgürlük gibi diğer kalkınma unsurları ölçmek ve/veya ağırlıklandırmak çok zor olduğundan, iktisatçılar bir ülkedeki yaşam standardını değerlendirirken kişi başına düşen reel gelir kriterini baz almayı daha çok tercih ederler. RGSYH'nin nüfusa oranına kişi başına düşen reel gelir (KBDRG) denir ve (2.9) numaralı formül yardımıyla hesaplanabilir.

$$KBDRG_{(t)} = [RGSYH_{(t)} / Nüfus_{(t)}] \quad (2.9)$$

Ekonomik büyüme ortalama büyüme hızı ile ölçülmekte olup kişi başına düşen gelirden uzun bir dönemde meydana gelen yıllık ortalama büyüme hızını yansıtır (Ünsal, 2007: 5-11).

2.1.1.5. Satın alma gücü paritesi

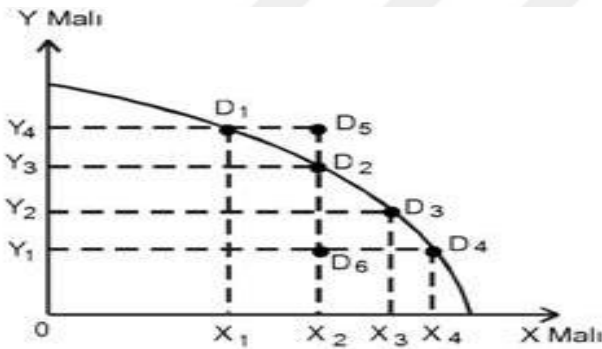
Büyüme ölçmenin bir başka yolu ise satın alma gücü paritesi (SGP) yöntemidir. Büyüme ölçerken karşılaşılan döviz kurunun sakıncalarını ortadan kaldıran SGP, ülkelerin reel satın alma gücünü göstermekle birlikte, belli bir mal ve hizmet sepetinin çeşitli ülkelerde satın alınması için gerekli olan ulusal para tutarlarının birbirine oranı şeklinde tanımlanabilir. Sermaye ve faiz hareketlerinin dikkate alınmadığı SGP hesaplamalarında harcamalar yoluyla bulunan GSYH kullanılmaktadır (Kaynak, 2011: 75-76). SGP yöntemine Big Mac endeksi örnek olarak verilebilir. Big Mac endeksi ilk olarak Eylül 1986'da The Economist dergisi tarafından hazırlanmış olup, Big Mac adı verilen hamburgerin farklı ülkelerdeki satış fiyatlarını baz alarak farklı ülkelerin para birimleri veya diğer verilerinin karşılaştırmalarını daha anlaşılabilir bir hale getirmektedir. 1986 yılından 1993 yılına kadar doların satın alma gücündeki değişkenliği gösteren endeks, günümüzde dolar karşısında diğer ülke para birimlerinin de satın alma gücünü göstermek için de kullanılmaktadır (<https://www.investaz.com.tr>). Ocak 2019 verilerine göre ABD'de bir Big Mac fiyatı 5,58 dolar iken, Türkiye'de 2 dolar olarak belirlenmiş durumdadır. Buradan yola çıkarak TL'nin ABD Doları karşısında daha düşük değerde olduğunu yorumlayabiliriz (<https://www.statista.com>).

2.1.2. Ekonomik Büyüme Belirleyen Faktörler

Bir ekonominin büyümesini belirleyen birden çok faktör bulunmaktadır. Taban'a göre büyümenin temel kaynakları; işgücü, fiziksel sermaye, doğal kaynaklar ve teknoloji iken büyümenin belirleyicisi olan diğer kaynaklar; girişimcilik, beşeri sermaye, kurumsal yapı ve hükümet şeklinde sıralanabilir (Taban, 2016: 32).

Ekonomik büyüme; emek ve sermaye bileşimlerinde meydana gelebilecek artışlar ile özellikle üretimde ortaya çıkabilecek teknolojik dışsallıkların etkileriyle, milli gelirden gözlemlenebilecek potansiyel yükselme şeklinde de gerçekleşebilir. Kişi başına düşen reel gelirdeki artışların da bir ifadesi olan ekonomik büyüme kavramı temel olarak ekonominin arz yönünü ilgilendiren üretim kapasitesindeki uzun dönemli artışları tanımlamaktadır. Üretim kapasitesinde meydana gelecek artışlar ise ileri seviyedeki teknolojik ve kurumsal yapılanmadaki gelişim süreci ile yakından ilgilidir (Kuznets, 1973: 247).

Ekonomik büyümenin temel ilgi alanı, bir ülkenin üretim kapasitesinde ya da potansiyelinde meydana gelen artışlar olduğuna göre, bir önceki duruma göre daha fazla mal ve hizmet üretebilme gücüne sahip olma anlamına gelen üretim kapasitesini artırma işlemi ancak uzun dönemde başarılabilir. Üretim kapasitesindeki artışlar da temel olarak ya üretim faktörlerinin miktar olarak artması ile ya da bu faktörlerin nitelik olarak iyileşmesi ile sağlanır (Berber, 2011: 3). Aşağıdaki grafikte, sadece iki mal üreten bir ekonomideki alternatif büyüme olasılıkları üretim olanakları eğrisi yardımı ile açıklanmıştır.

Şekil 2.1. Üretim Olanakları Eğrisi

Şekil 2.1.'de Y ve X mallarının aynı anda üretilebildiği noktalar, D₁, D₂, D₃ ve D₄ olarak belirlenmiştir. D₁ noktasında daha fazla Y malı üretilebilirken, bu üretim düzeyine ulaşabilmek için belli oranda X malı üretiminden vazgeçmek, dolayısıyla X₁ düzeyinde üretim miktarı ile yetinmek gerekmektedir. Daha fazla X malının üretildiği X₄ noktasında ise önceki üretim düzeyi olan Y₄ düzeyinden Y₁ üretim düzeyine inilmesi gerekmektedir. D₆ noktasında üretim etkinliği sağlanamazken, D₅ noktasında ise mevcut koşullarda üretim imkânsız olup, ancak üretim olanakları eğrisinin topyekûn sağa kayması durumunda mümkün olacaktır.

Ekonomilerde temel uğraş üretim olanakları eğrisini sağa kaydıran, doğal kaynak, emek, sermaye ve teknoloji gibi faktörlerin bir veya bir kaçının artması sonucunda ortaya çıkan durum üzerine olmalıdır. Tam istihdam varsayımı altında ve üretim olanakları

eğrisinin sağa kaymadığı bir durumda ancak bir malın üretiminin azaltılması yoluyla diğerinin üretimi artırılırken, üretim olanakları eğrisinin sağa kayması ile birlikte diğer malların üretiminin azaltılması gerekmeden bir malın üretiminin artması sağlanmış olacaktır (Kaynak, 2011: 70-71).

2.1.2.1. Fiziki ve beşeri sermaye ile teknolojik gelişmeler

Ekonomik büyümenin en temel faktörlerinin başında, üretim sürecinde uzun yıllar kullanılabilen makine, teçhizat, bina gibi öğelerden oluşan fiziksel sermaye stoku yer almaktadır. Makro düzeyde düşünüldüğünde fiziksel sermaye stokunun içine karayolu, demiryolu ve havayoluna yapılan yatırımlar, elektrik üretimi için kurulan barajlar gibi altyapı yatırımları da dâhil edilmektedir. Fiziksel sermaye stoku içinde yer alan sermaye mallarının ortak tarafı, her birinin üretim sürecinde emek faktörünü verimli kılmak amacıyla kullanılmasıdır (Songur, 2017: 202).

Emeğin yoğun olarak kullanıldığı hizmet ve tarım sektörlerinde sermaye bağımlılığı görece az olmasına rağmen yine de sermaye birikimi olmadan herhangi bir üretim fonksiyonundan bahsetmek oldukça güçtür. Bir üretim biriminin belli bir dönemdeki mal ve hizmet üretme kapasitesi olarak tanımlanan sermaye birikimi genel olarak, üretim sürecince kullanılan fiziki varlıkların değeri olarak ele alınır. Ayrıca eğitim, sağlık, araştırma-geliştirme harcamaları gibi fiziki olmayan varlıklar da sermaye birikiminin önemli unsurları arasında sayılabilir (Saygılı v.d., 2005: 5).

Fiziksel sermaye ile birlikte beşeri sermaye birikimi ve teknolojik gelişme de ekonomik büyümenin önemli faktörleri arasında yer almaktadır. Bir ülkede beşeri sermayenin artması; modern teknolojilerin, makinelerin, araç ve gereçlerin geliştirilmesi o ülkenin ekonomik büyümesi üzerinde etkili bir rol oynamaktadır. Modern teknolojilerin kullanımının yaygınlaşması ise, bilgi, eğitim ve tecrübe yani nitelikli işgücünün yetişmesi ve doğru iş kollarına aktarılması ile gerçekleşebilmektedir. Ayrıca, Ar-Ge ve inovasyon için yapılan teşvikler ile beşeri sermayeye yapılan yatırımlar bir yandan ülkenin üretim kapasitesini arttırırken diğer yandan da kişi başına geliri arttırmakta böylece ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilemektedir (Şimşek ve Kadılar, 2010: 115-140).

Kullanılan girdi başına çıktı olarak tanımlanan verimlilik artışı da, ekonomik büyümenin vazgeçilmez gereklerinden biridir. Verimliliğin temin edilmesi, sahip olunan kaynakların en uygun şekilde kullanılmasını sağlarken, bu durum üretim artışını ve böylelikle ekonomik büyümeyi de beraberinde getirmektedir (Akad, 2012: 20).

2.1.2.2. Kamu harcamaları ve vergi politikası

Büyüme, devletin ekonomik hedeflerinin belki de en başında gelmekle birlikte vergileme ve kamu harcamaları araçlarının büyüme hızını arttıracak şekilde kullanılmasını gerekli kılmaktadır. Kamu harcamaları, devletin ekonomik ve sosyal hayata müdahalede bulunması ve toplumun ihtiyaçlarını karşılaması amacıyla belirli kurallara ve ölçütlere göre sağlanan kamu hizmetlerinin karşılığı olarak yapılan harcamalar olarak tanımlanabilir (Türk, 1999: 68). Kamu harcamaları, kamu kesiminin ekonomik açıdan büyüklüğünü ve etkisini göstermesi açısından önemli göstergelerden olup, refah artışı sağlayan, altyapı harcamaları (yatırım harcamaları), işsizlik sigorta ödemeleri (transfer harcamaları), kamu personeline ödenen maaşlar (cari harcamalar) şeklinde örneklendirilebilir. Kamu harcamaları aşağıda yer verildiği gibi sınıflandırılabilir:

- **Reel harcamalar;** devletin kamu personeline maaş ödemeleri, tüketim malları, demirbaş alımları ve bina kiralamaları gibi devletin olağan hizmetleri karşılığında yaptığı harcamalar olup, milli gelirden artış yaratır.
- **Transfer harcamaları;** birey ve sosyal sınıflar bakımından mevcut gelir dağılımını etkileyen devletin karşılıksız olarak yaptığı harcamalar olup, yararlanan bireyler ve sosyal sınıflar harcamalarını arttırmak suretiyle milli gelir artışı ortaya çıkarabilmektedir.
- **Cari harcamalar;** devlet faaliyetlerinin düzenli ve olağan biçimde sürdürülmesini sağlayan ve personel ile diğer harcamalar olmak üzere iki çeşitte sınıflandırılan doğrudan tüketim ile ilgili olan harcamalardır.
- **Yatırım Harcamaları;** makine teçhizat ve taşıt alımları ile yapı, tesis ve büyük onarım gibi giderleri kapsayan, sermaye stoku ile ilgili ve ekonomide genel üretim kapasitesini arttırmaya yardımcı harcamalardır (Sarı, 2003: 26-36).
- **Verimli ve Verimsiz Harcamalar;** belli bir hizmetin kamu tarafından sunulmasında gerekli olup olmadığı, kamu harcamasını gerektiren hizmetlerin dağılımının uygun olup olmadığı ve kamu harcamaları sağlanırken en düşük girdi veya en yüksek fiyat ilişkisi sağlanmakta mıdır, sorularının cevaplarına göre değerlendirilen harcamalardır (Altunç, 2011: 58).

Alman iktisatçı A. Wagner tarafından ortaya atılan hipotezin temel fikri, milli gelir ve kamu harcamaları arasında, milli gelirden kamu harcamalarına doğru bir nedensellik ilişkisinin var olduğu temeline dayanmaktadır. Ona göre; toplumların gelişmesiyle birlikte ihtiyaçlar artıp böylece hükümetler tarafından karşılanması gereken hizmetler

çoğaldığından, kamu harcamaları sürekli olarak artış göstermektedir (Gül ve Yavuz, 2011: 71-85).

Keynesyen (1936) düşünce sistemi kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında karşılıklı bir etkileşim olduğunu savunmaktadır. İçsel büyüme teorisi genel başlığında incelenen Barro'nun kamu harcamalarının artışı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında ise kamu harcamalarının GSYH içindeki payının büyümeyi negatif yönde etkilediğini ancak kamu yatırımlarının özellikle verimlilik kanalıyla büyümeyi pozitif yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Yapılan birçok çalışma; kamu harcamalarının özel kesim tasarruf ve yatırım oranlarının yeterli olmaması gibi sebeplerden ötürü özellikle az gelişmiş ve gelişmiş ülkelerde ekonomik büyümenin önemli belirleyicilerden biri olarak ortaya çıktığını göstermektedir (Çetinkaya, 2014: 52-54).

Bir politika aracı olarak kullanılan vergiler; kamu harcamalarının finansmanı için gerekli olan geliri temin etme gibi mali amaçları gerçekleştirmede önem arz ederken, mali olmayan amaçlar doğrultusunda, ekonomik ve sosyal istikrarsızlıklarla mücadele, gelirin yeniden dağılımının sağlanması, ekonomik büyüme ve kalkınma, eğitim, sağlık ve nüfus politikası benzeri bir takım hedefleri gerçekleştirmeye de çalışmaktadır (Turhan, 1998: 36).

Vergileme, doğrudan ve dolaylı tesirleri ile ekonomik büyüme üzerinde belirgin bir etkiye sahip olup, gerek teşvik gerekse caydırma amaçlı olarak maliye politikasının önemli araçlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu doğrultuda vergileme, ekonomik büyümeyi belirleyen önemli faktörlerden biri olarak çalışmanın merkezinde yer almaktadır. İlerleyen bölümlerde vergileme ve ekonomik büyüme ilişkisine yönelik olarak savunulan teorik yaklaşımlara ve bu yönde gerçekleştirilen ampirik çalışmalara detaylarıyla yer verilecektir.

2.1.2.3. Dış Ticaret

Dış ticaret, bir ülkenin yurtdışına sattığı mal ve hizmetleri ifade eden ihracat ve bir ülkenin yurtdışından satın aldığı mal ve hizmetleri tanımlayan ithalat olmak üzere iki temel unsurdan oluşmakta olup, bu unsurların toplamı ise o ülkenin dış ticaret dengesini vermektedir. Ülkeler ekonomik büyüme performanslarını arttırmak amacıyla dışarıya daha fazla mal ve hizmet satıp, dışardan daha az mal ve hizmet alıp dış ticaret fazlasını elde ederek ekonomik büyüme için gerekli altyapıyı oluşturacak politikalar geliştirmektedirler.

Dış ticaret, A. Smith, D. Ricardo, E. Hecksher, Ohlin ve P. Samuelson gibi iktisatçılar tarafından ekonomik büyümenin kaynağı odağında incelenmiş olup, ortaya koydukları mutlak üstünlükler, karşılaştırmalı üstünlükler ve faktör donatımı teorileri

sayesinde uluslararası ticaret teorik bir niteliğe bürünmüştür. Gerek Türkiye gerekse dünya çapında yapılan diğer çalışmalar da mevcut teorilerle benzer şekilde dış ticaret ve ekonomik büyüme arasında var olan kuvvetli nedensellik ilişkisi kanıtlamaktadır. Bu sebeple dış ticaret, özellikle de küreselleşen dünya koşullarında ekonomik büyümenin belirleyici, önemli faktörlerinden biri olarak göze çarpmaktadır (Çetinkaya, 2014: 55-58).

2.1.2.4. Portföy Yatırımları ile Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Uluslararası sermaye hareketleri, bir ülkede yaşayan gerçek veya tüzel kişilerin başka ülkelerdeki gerçek veya tüzel kişilere fon aktarması ya da yabancı nitelikteki gerçek ve tüzel kişilerin yurtiçindeki yerleşiklere fon aktarması şeklinde tanımlanırken; portföy yatırımları, doğrudan yatırımlar ve diğer yatırımlar olmak üzere üç temel başlıkta incelenebilir. Hisse senetleri, borç senetleri, tahvil, bono v.b. menkul kıymetlere yapılan yatırımlar portföy yatırımları olarak nitelendirilir (Kepenek ve Yentürk, 2008: 29).

Doğrudan yabancı yatırımlar ise, bir ülkede bir firmayı satın alma veya yeni kurulan bir firma için kuruluş sermayesi sağlama veya var olan bir firmanın sermayesini artırma yoluyla ev sahibi ülkedeki firmalara yurtdışından yapılan yatırımlar olarak tanımlanabilir. Doğrudan yabancı yatırımlar, iki taraf arasındaki yatırım amacıyla gelen ilk sermaye transferi ile birlikte, geri ve ileri bağlantılarını da kapsamakta, ayrıca farklı oranlarda teknoloji, know-how (teknik bilgi) ve işletmecilik bilgilerinin de ev sahibi ülkeye aktarılmasını ifade etmektedir (Karluk, 2005: 14,100).

Portföy yatırımları kısa ve uzun vadeli olmak üzere iki kısımda incelenmektedir. Kısa vadeli portföy yatırımları genellikle 30-60-90 günlük olmak üzere vadesi bir yıla kadar olan ve uzun dönemli ekonomik büyüme kaynaklık etmekten ziyade dönemsel canlanmalara yol açan finansal yatırımları ifade ederken, uzun vadeli portföy yatırımları ise vadesi 1 yıldan başlayan özel sektörün ve kamu sektörünün IMF, Dünya Bankası kredileri gibi uluslararası piyasalardan temin edilebilen, daha az risk taşıdığından kısa vadeli yatırımlara nazaran uzun dönemli büyüme için daha elverişli kredileri ifade etmektedir (Kont, 1998: 659-694).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları portföy yatırımlarının aksine, üretim kapasitesinin artırılması, yeni teknoloji ve yönetim becerilerinin transferi, döviz girişi ile sermaye yetersizliğinin giderilmesi gibi ülkeye fiziksel sermaye transferinde bulunmaktadır. Doğrudan yatırımlar sayesinde, iç piyasada rekabet ve dinamizm ortamı oluşur, böylece ihracat ve istihdam artar, nihayetinde vergi gelirlerinde de artış meydana

gelir. Sonuçta doğrudan yabancı sermaye yatırımları, portföy yatırımları gibi riski artırmaz ve uzun dönemli büyümeyi sağlamak için kaynak vazifesi görür.

OECD ülkeleri ve Türkiye'nin de içinde bulunduğu gelişmekte olan birçok ülke verileriyle yapılan çalışmalarda, genel olarak dış sermaye akımlarının yurtiçi yatırımları uyardığı doğrudan yabancı sermaye akımlarının ekonomik büyüme üzerinde oldukça önemli ve pozitif etkilerinin olduğu, kısa vadeli sermaye hareketlerinin ise ekonomik büyüme üzerinde istatistiki olarak anlamlı fakat negatif bir etkisi olduğu sonuçlarına varılmıştır. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte ülkeler için doğrudan yabancı sermaye yatırımları son derece önemli bir kaynak teşkil ederken, bu yatırımları görece daha fazla çeken ülkelerin büyüme performanslarını sürdürme konusunda daha istikrarlı bir yapıya kavuştukları gözlemlenmiştir (Çetinkaya, 2014: 58-63).

2.2. Ekonomik Büyüme Teorileri

Ekonomik büyüme teorileri, büyüme üzerinde önemli etkiler yarattığı düşünülen faktörlerin nitelikleri ve özellikleri bakımından farklılaşırken, bu kapsamda daha çok sermaye birikimi, teknik gelişme ve nüfus artışı konuları üzerinde durulduğu göze çarpmaktadır. (Demircan, 2003: 98). Özellikle yakın dönemde ileri sürülen büyüme teorileri incelendiğinde beşeri sermaye, teknoloji ve yenilik faktörlerinin ekonomik büyümenin en önemli belirleyicileri olarak kabul edildiğini ifade edebiliriz.

2.2.1. Merkantilizm ve Fizyokrasi

Merkantilizm devletin zenginliğinin ölçüsünün, sahip olduğu altın ve değerli madenlere bağlı olduğunu savunan ve bunun için ticari hayata devlet müdahalesinin şart olduğunu ileri süren, ilk olarak Batı Avrupa'da uygulanmaya başlayan, 15. ve 18. yüzyıllarda kabul gören moneter doktrinin adıdır (Tüleykan, 2010: 88). Merkantilistler, "tüccarın kârının ulusal çıkarla özdeş olduğunu ve ülkenin gücünü oluşturduğunu" ileri sürmüşlerdir. Merkantilist öğretisi "mutlak monarşi ve yeni gelişen devlet öğretisi" olarak benimsenmiş, böylece büyük tüccarlar bu dönemde Avrupa'da kurulan ulus devletler üzerinde çok etkin bir rol oynamışlardır (Kazgan, 2009: 44).

İktisadi büyüme, ülkenin sahip olduğu değerli madenlerle ölçüldüğünden dolayı, ülkelerdeki değerli maden stokunun artırılması hedeflenmiş, değerli maden stokunun artırılmasının temeli ise dış ticaret fazlasına bağlanmış, tüm bunları gerçekleştirebilmek için de ülke içinde sanayileşmeye ağırlık verilmiştir. Tarım sektörünün statik, sanayi ve ticaret sektörlerinin ise dinamik bir yapıda olduğu kabul edildiğinden, ülke kalkınmasında

sanayicilerin rolünün çiftçilerin rolünden çok daha fazla olduğu vurgulanmıştır (Berber, 2011: 23).

Merkantilistler nüfusta meydana gelen değişmelerin de ekonomik büyüme üzerinde etkileri olabileceğini ileri sürmüş, piyasada emek arzının fazla olması durumunda kendi aralarında gerçekleşecek rekabet sonucu ücretlerin ve böylece maliyetlerin düşeceğini, maliyet azalışıyla ihracatın artacağını, sanayinin gelişeceğini ve sonuçta ülkeye daha fazla değerli maden gireceğini savunmuşlardır (Özgüven, 2001: 48-49).

Devletin gücünü artırmak için tasarlanan bir sistem olduğundan, devletin nihai mal ve hizmet arzının kontrol etmesi ve uygun vergi politikalarını düzenlemesi yoluyla milli gelir düzeyinde artış sağlanabileceğini savunmuşlardır (Haley, 1936: 348). Merkantilizm, ekonomik büyümeyi sağlamanın yolu olarak nüfus ile ihracat artışının sağlanmasını, ücretler ile faiz haddi oranlarının seviyelerinin düşük tutulmasını ve sömürgecilik politikasının uygulanması esas almıştır (Artan, 2000: 7).

Liberal iktisadi öğretisi ya da “laissez-faire” 18. yüzyıl sonunda Fransa ve İngiltere’de Merkantilizme tepki olarak doğmuştur. Girişimci sınıf, kamu tekellerine, devlet müdahalelerine ve denetimlerine, soyluların toprak mülkiyetinden doğan egemenliklerine karşı çıkarak, özgürlük, serbestlik ve bireysel girişimi savunmaktaydılar. Klasik Okul ve Neoklasik Okul’dan önce ilk kez Fizyokratlar olarak, liberal iktisadi öğretiyi benimseyip, bu konuda teoriler geliştirmişler ve böylece günümüz çağdaş ekonomi düşüncesini ortaya çıkarmışlardır (Kazgan, 2009: 51).

Fizyokrat terimi “doğanın gücü” anlamına gelmekte olup, Fizyokrasi doğal düzen fikrini benimseyerek iktisadi olayları bu düzene göre açıklayan iktisadi bir doktrin olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Fizyokratik düşünce, François Quesnay tarafından tasarlanan, sermaye ve genel denge teorilerini kapsayan “Ekonomik Tablo” eseri üzerine kurulmuştur (Gudeman, 1980: 240). “Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” görüşünü benimseyen Fizyokratlar, toplumu düzenlemek için koyulacak kanunların gereksiz olduğunu savunmuşlardır (Samuels, 1962: 146).

Onlara göre servetin tek kaynağı topraktır ve toprak merkezli toplum üç sınıftan oluşmaktadır. Toprak mülkiyetini elinde tutan toprak sahipleri, toprağı işleyen üretim faaliyetinde bulunan “gerçek üretken sınıf” olan kiracılar (Kazgan, 2009: 65) ve bu iki sınıf dışında kalarak net hâsıla yaratamayan “kısır sınıfında” yer alan tacirler, zanaatkârlar, memurlar ve serbest meslek sahipleri (Özgüven, 2001: 72-73). Fizyokratik düşüncede

ekonomik büyüme süreci tarımsal ürün artışına bağlanmış, “net hasıla” olarak ifade edilen tarımsal ürünün, toprak sahiplerinin elde edeceği rant ile vergi gelirlerinin asıl kaynağı olduğu kabul edilmiştir. Net hasıladaki artışın diğer sektörlerin de gelirini artıracaklarını, bu doğrultuda tarımsal ürünlere olan talebin yanında sanayi sektörüne olan talebin de uyarılacağını ayrıca toprak sahipleri tarafından yapılan yatırımların da artacağı ve yeniden net hâsıla düzeyinin artması ile ekonomik faaliyetlerin de hızlanacağını belirtmişlerdir. Dolayısıyla onlara göre, tarım sektöründen kaynaklanan sermaye birikimi ekonomik büyümenin temel dinamiğidir (Muller, 1978: 150-154).

Fizyokratlar, toprak sahiplerinin net üretimdeki katkılarına göre ödenmesi gereken, farklı türde vergiler yerine “Tek Vergi” adı altında bir vergi sisteminin uygulanmasını vurgulamışlardır. Onlara göre kısır sınıf zaten fazlalık yaratamamakta ve net hâsıla sadece toprak gelirinden sağlanmaktadır. Bu durumda sadece toprak sahipleri vergilendirilecek ve toprağı işleten kiracıların yani çiftçilerin de refahı sağlanacaktır (Yılmaz ve Akıncı, 2012: 32). Devletin temel görevleri ise, tarımsal üretim sisteminin sürekliliğini sağlayacak kurumların inşa edilmesine yardımcı olmak, ekonomik büyüme ve gelişim istikrarını gözeterek devamlılığı bozabilecek engelleri ortadan kaldırmaktır (Samuels, 1962: 162).

2.2.2. Klasik Büyüme Modeli

A. Smith (1723-1790), D. Ricardo (1772-1823), Malthus (1766-1834), John Stuart Mill (1806-1873) ve James Mill (1773-1836) gibi iktisatçıların fikirlerinin ortak bir ürünü olan ve bir kısım Fizyokratik tezleri de içeren Klasik iktisadın temel unsurlarının, sanayileşme, bireycilik, kişisel çıkar ve rekabet olduğu söylenebilir (Yılmaz ve Akıncı, 2012: 32). Klasik okul, uzun dönemli büyüme sürecini analiz eden ve büyüme sürecinin nedenleri sorgulayan ilk iktisat ekolü olarak kabul edilmektedir. Onlara göre milli gelir, tarım, sanayi ve ticaret sektörlerinde gerçekleştirilen faaliyetler sonucunda elde edilen ücret, rant ve kâr bileşiminden oluşmaktadır (Gupta, 2009: 2).

Klasik büyüme teorisinde, sermaye birikimi ekonomik büyümenin temel kaynağı olup, içsel bir faktör olarak değerlendirilen nüfus artışı ve iş bölümü ile teknolojik gelişimin varlığı da ekonomik büyümenin dinamikleri arasında yer almaktadır. Süreç bireylerin gelirlerinin bir kısmını tasarruf etmesiyle başlayacak, tasarruflar yatırımlara aktarılacak ve yatırımların artması sonucu sermaye stoku da artacaktır. Böylece yeni kâr fırsatları doğacak, daha fazla emek istihdamına ihtiyaç duyulacak, emek talebinin artmasıyla ücretler yükselecek, nüfus artışı gerçekleşecek, çıktı büyümesi artacak ve sonuçta ekonomik büyüme süreci tamamlanacaktır. İş bölümüne bağlı olarak yeni makine

ve teçhizat icatları ortaya çıkacak ancak bu sürecin tamamlanabilmesi için yeniden sermaye birikimine ihtiyaç duyulacaktır. Ancak söz konusu teknolojik gelişmeler ekonominin nihayetinde durgunluk sürecine girmesini engellemekle birlikte sadece bu süreci uzatabilecek bir etkiye sahip olacaktır (Brewer, 2010: 4-5).

2.2.2.1. Adam Smith

Adam Smith tarafından 1776 yılında yayımlanan “Ulusların Zenginliği” kitabı, klasik iktisat ekolün başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Ekonomik büyüme analizleri ilk kez Smith öncülüğünde bütünsel ve sistematik olarak ele alınmış ve ekole katkı veren diğer iktisatçılara yol göstermiştir (Yılmaz ve Akıncı, 2012: 37). Smith, zenginlik kavramının sadece bir toplumun sahip olduğu sermaye stoku olmadığını, bununla birlikte üretilmiş olan mal ve hizmetlerin değerini de ifade ettiğini savunurken, mal ve hizmetlerin değerinin de emek tarafından ölçülebildiğini, dolayısıyla ülkelerin zenginliğini belirleyen temel faktörün aslında insan emeği olduğunu vurgulamıştır (Blaug, 1996: 34).

Smith, ekonomik büyüme sürecini özellikle sermaye birikiminin emek verimliliği üzerindeki etkilerini dikkate aldığı içsel faktörlerle açıklamaya çalışırken, emek verimliliğinin belli bir üst sınırının olmadığını belirtmiştir. Kabiliyet, uzmanlaşma ve muhakeme gücü gibi emek verimliliğindeki artışlar üzerine yoğunlaşmış, tüm bunların temelini ise iş bölümü olduğunu belirtmiştir. Bir toplumda iş bölümü ne kadar güçlü ise, emeğin uzmanlaşma derecesi o kadar güçlüdür (Yılmaz ve Akıncı, 2012: 38). Smith’e göre, toplumların zenginleşmesini sağlayan işbölümünü harekete geçiren güç, mübadele etme gücüdür. Mübadele etme eğilimine yol açan şey ise kişisel çıkardır. Bu gücün etkinliğini sınırlayan da piyasa ölçeğidir. Yani pazar büyüdükçe işbölümü artar, küçüldükçe işbölümü azalır. (Taban, 2016: 54)

Smith “laissez-faire” görüşünü aynı şekilde savunmakla birlikte, tam rekabet şartlarında ekonominin görünmez bir el yardımıyla piyasa güçleri tarafından otomatik olarak yönetileceğini, böylelikle arz ve talep dengesinin kendiliğinden gerçekleşeceğini yani devletin piyasalara müdahale etmemesi gerektiğini ifade etmektedir (Gupta, 2009: 2-3). Bu doğrultuda kapitalist sistemin, tam rekabet piyasasını oluşturacağını, tam rekabet piyasasının toplumdaki iş bölümüne bağlı olarak malların serbestçe değişimine imkân tanıyacağını, iş bölümünde meydana gelen artışın verimliliği artıracığını, verimlilikteki artışın daha fazla kâr yaratacağını, kârların artmasının sermaye birikim sürecini hızlandıracağını ve böylece ekonomik büyümenin sağlanacağını belirtmiştir (Haque, 1999: 57).

Sonuçta, sermaye stoku büyüyecek, ücret yüksekliğine bağlı olarak nüfus artacak ve ekonomi; toprak ve iklimi, kanunları ve kurumları itibarıyla zenginliğin üst sınırı olan tam zenginlik aşamasına ulaşacaktır. Bu aşamadan sonra sermaye birikimi yavaşlayacak, kâr oranları azalacak ve ücretler düşecektir. Kâr oranlarının azalıp, faiz oranı seviyesine düştüğü noktada da büyümenin doğal sınırı olan durgunluk dönemine geçilecektir. Dolayısıyla Smith'e göre ekonomik büyüme, sürekli-sınırsız bir olgu değildir. Tam zenginlik aşamasında ulaşılmca büyüme durur ve çıktının-zenginliğin değişmediği durağan durum başlar (Taban, 2016: 60-63).

2.2.2.2. David Ricardo

David Ricardo gelir dağılımı teorisi ile özellikle milli gelirin üretim faktörleri arasında nasıl dağıldığını ve faktör paylarını belirleyen unsurların neler olduğunu inceleyerek iktisadi düşünceler tarihi literatürüne tartışılacak yeni bir değer katmıştır (Yılmaz ve Akıncı, 2012: 47). Ekonomik büyüme konusunda karamsar olan iktisatçılar arasında sayılmaktadır. Ekonomik büyüme; toprakta azalan verimler yasası geçerli olduğundan uzun dönemde kâr oranlarındaki azalmaya bağlı olarak durağan seyir ile sonuçlanan bir süreç olarak tanımlanmıştır (Ricardo, 2008: 99).

Ricardo'nun iktisadi analizinin temelinde, topraktan elde edilen ürünlerin ücret, rant ve kâr biçimindeki sınıfsal bölüşümün saptanması yatmaktadır. Toplum; üretime katılan işçiler, girişimciler (kapitalistler) ve toprak sahipleri olarak üç gruba ayrılırken, toplam çıktıdan aldıkları paylar sırasıyla ücret, kâr ve rant olarak adlandırılmaktadır. İşçiler geçimlerini çalışmaları karşılığında aldıkları ücretlerle sağlamakta, toprak sahipleri elde ettikleri bütün gelirleri tüketim harcamalarına aktarmakta, ekonomide tasarrufta bulunan tek sınıf olan girişimciler ise sermaye birikiminde bulunmakta ve yatırım yapmaktadırlar. Modelde toprak kilit noktada olup, asli ve yok edilmez gücünün kullanılmasından dolayı sahibine rant geliri sağlamaktadır (Taban, 2016: 65).

Ricardo toprağın azalan verimlere tabi olma sürecini göz önünde bulundurarak ekonomik büyüme süreci içerisinde değişen gelir dağılımının ekonomik büyümenin devamlılığını ne ölçüde etkilediğini incelemiştir. Rant gelirini yaratan ise, azalan verim halidir. Böylece toprağın verimi büyümenin temel belirleyicisi olmuştur (Meier ve Baldwin, 1957: 44). Ricardo'nun analizi sermaye birikimi ve bölüşümün karşılıklı etkileşimi üzerine kurgulanmış olup, kârlar, sermaye birikiminin kaynağı olurken, sermaye birikimi ise bölüşüm yoluyla yine kâr miktarını belirlemektedir. Bu durum ekonomik büyüme sürecine dinamik bir çerçeve kazandırmaktadır (Atılgan ve Köksal, 2010: 368).

Ricardo'ya göre ekonomide zaman içinde sabit sermayenin ve özellikle teknik ilerlemenin artması, üretim fonksiyonunu devamlı olarak yukarı kaydıracak, durağan ekonominin durağan noktasına ulaşmasını geciktirecektir. Ancak gerek azalan verimler yasası, gerekse teknik ilerleme hızının düşüklüğü ekonomiyi önünde sonunda mutlaka durgunluk noktasına erdştirecektir (Hiç, 1994: 20). Ücretlerin üretime eşit olduğu, artık ne birikimin ne de genişlemenin olduğu ekonomide durağan durum olarak adlandırılan “kıyamet noktası” tam da budur. Ricardo'ya göre durgunluktan çıkmanın yani başka bir deyişle ekonomik büyümenin devam etmesinin iki yolu vardır. (Kaynak, 2011: 31-36)

- Ya işgücü verimliliği sabitken, ücretler düşürülecek ki burada vurgulanan “Tahıl Yasalarının kaldırılarak tarımsal fiyatların düşürülmesidir.
- Ya da ücretler sabitken, işgücü verimliliği artırılarak işgücü başına kullanılan makinelerin nicel ve nitel özellikleri yükseltilecek yani üretim teknolojisinde ilerleme sağlanacaktır.

2.2.2.3. Malthus

Thomas Robert Malthus 1798 yılında yayımlanan “Nüfusun İlkesi Üzerine Bir Deneme” adlı eseriyle İngiltere ve İskoçya’da nüfusun sanayileşme ve ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelemiştir. Ona göre ekonomik büyüme üzerindeki en temel sorun nüfus artışıdır. Nüfus miktarı arttıkça, kişi başına düşen gelir ile gıda arzı azalacak, geçimlik düzeyin altına inen ücretler ve tarımsal ürünlerde yaşanan kıtlık sebebiyle yoksulluk, açlık ve ölümler artacaktır. Gıda üretimindeki artış ile nüfus oranındaki artış birlikte hareket ettiği noktada ise denge durumu yeniden sağlanacaktır (Cypher ve Dietz, 2009: 114-115). Yani ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için nüfus artış hızının kontrol altına alınması elzemdir. Malthus, dışsal olarak kabul ettiği teknolojik ilerlemenin de nüfus gibi kontrol altında tutulması gerektiğini ileri sürerken, teknolojik ilerlemenin ancak fiyatları düşürdüğü ve mallara olan talebi artırdığı oranda büyümeye katkı sağlayacağını savunmuştur (Malthus, 1992: 61).

Malthus’a göre, ekonomik büyüme sürecinden nüfus artışına doğru bir yönelim söz konusu olduğundan yoksul sınıf için yapılacak olan tüm yardımlar ekonomik büyüme sürecini tersine çevirecektir. Kamu sektörü veya özel sektör tarafından gerçekleştirilen yardımlar, yoksul sınıf içinde açlık korkusunu azaltarak tembelliği artıracak ve buna bağlı olarak çalışma isteklerini düşürecektir. Bu süreç sonunda, toplam üretimdeki daralmadan dolayı milli hâsıla azalacak ve geçimlik düzeye doğru bir yönelim başlayacaktır (Cypher ve Dietz, 2009: 116) Bu düşünceyle paralel olarak sağlık alanındaki ilerlemeler de ölüm

oranlarının azalmasına bağlı olarak kişi başına dufen çıktıyı azaltacaktır. Bu durum daha fazla insanın daha fakir bir biçimde yaşamasına yol açmaktan başka bir içe yaramadığından ilaç üretimine öncelik vermek anlamsızdır. Aynı Şekilde hkmetin gelir adaletsizliğini azaltmak amacıyla toprak sahiplerinden işçilere kaynak aktarması sağlık alanında olduğu gibi daha fazla insanın daha fakir bir biçimde yaşamasına sebep olacağından, hkmetin gelir dağılımını iyileştirmesine yönelik politikalar izlemesi de anlamlı değildir (Taban, 2016: 60-63).

2.2.2.4. Jean Baptiste Say

Fransa’da klasik okulun kurucu Say, kendisini A. Smith’in ğrenci olarak görerek, onun fikirlerini belli bir sistem çerçevesinde oturtturarak yaptığı yanlışları düzeltmeye çalışmıştır. Böylece “Say Kanunu” olarak bilinen teoriyi ortaya atarak klasik iktisadın temelini oluşturmuştur (Hunt, 1998: 135). Mahreç, mal ve hizmetlerin talebe arz edildiği yer yani piyasa anlamına gelmektedir. Say Kanunu veya Mahreçler Kanununa göre, “her arz kendi talebini yaratmaktadır”(zgven, 2001: 107).

Say, retim alanında teknolojik yeniliklerin birbirini takip etmesi ile üretim hızının da artacağını savunurken, bu süreçle birlikte gelecekteki bütün malların “serbest mallar” haline geleceğini ifade etmiştir (Savaş, 2000: 298). Sanayide artan verim kanununu benimseyen Say teknolojide meydana gelen gelişmelere paralel olarak sağlanan üretim artışının maliyetlerin düşmesine neden olacağını, dolayısıyla fiyatlarda azalma meydana geleceğini ifade etmiştir. Fiyatlar ne kadar düşük olursa zenginlik de aynı ölçüde artacaktır (Yılmaz ve Akıncı, 2012: 45).

Say, A. Smith’in; teknolojik gelişim sürecinin uzun dönemde üretim artışına yol açacağı ve nüfusun hayat standartlarındaki gelişimine paralel olarak mal ve hizmetlere olan talebi artıracaağı hipotezi ile ekonomik büyüme sürecinin verimsiz tüketimden ziyade tasarruflar ve dolayısıyla yatırımlar tarafından gerçekleştirileceği hipotezini yeniden değerlendirmeyi amaçlamıştır. Ona göre, para kendiliğinden bir talep unsuru yaratmaz, sadece üretilen mallar toplam arzı oluşturur, oluşan toplam arza eşit düzeyde bir toplam talep oluşması durumunda da ekonomide denge durumu oluşacağından aşırı üretimden kaynaklı bir kriz de söz konusu olmaz (Roncaglia, 2005: 166).

2.2.3. Marxist Büyüme Modeli

Marxist analizde ekonomik büyüme ve kalkınma kavramları birlikte değerlendirilmektedir. Teoriye göre, her toplum ekonomik gelişim süreci içerisinde

değişime uğrayarak ilkel toplum seviyesinden, öncelikle geçiş aşaması olan sosyalist toplum seviyesine ardından komünist toplum seviyesine geçerek gelişimini tamamlayacaktır. Bu evrede ulaşılabilecek en yüksek kalkınma seviyesine erişilecektir. Toplumda yoksulluk, işsizlik, toplumsal çatışma olguları gözlemlenmezken, her birey sahip oldukları yeteneklere göre milli hasılaya katkıda bulunacak ve ihtiyacına göre bu hasıladan yararlanacaktır (Harrison, 1996: 70-71).

Hegel'in diyalektik yönetimine göre her şey zıddıyla çatışarak gelişir. Tez ve anti tez çatışır ve sonuçta sentez ortaya çıkar. Hegel'den etkilenen Marx'a göre, üretim araçları mülkiyetinin ortak olduğu ilkel toplumlar tez iken, üretim araçları mülkiyetinin özel sektöre ait olduğu kapitalist toplumlar ise anti-tez olarak değerlendirilmektedir. Kapital düzenin ortaya çıkardığı burjuva sınıfı ile işçi sınıfı arasındaki bu mücadele, nihayetinde yerini komünizm düzenine bırakarak sentez aşama tamamlanmış olacaktır (Ersoy, 2008: 439-440). Marx'ın yaşadığı çağda benzer şekilde komünizme geçilmesini isteyen düşünürler ve gruplar sosyalist toplumun kurulmasını, insan tercihlerine, iradesine ve gayretlerine bağlıyorlardı. Marx bu durumu büyük bir zaaf olarak değerlendirirken, ona göre kapitalizm insanların tercih, istek ve iradelerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmadığı gibi çöküşü de zamanı geldiğinde insan iradesi ve isteklerinden bağımsız sebeplerden ötürü meydana gelecektir (Tezel, 1989: 215).

1867 yılında kaleme aldığı "Das Kapital" adlı eserinde Karl Marx tarafından oluşturulan teori, Ricardo'nun Emek-Değer Teorisini temel almıştır. Marx, değer olgusunu iki başlığa ayırarak "kullanım değeri" ve "mübadele değeri" kavramlarını ileri sürmüştür. Buna göre, malların insan ihtiyaçlarını karşılama kapasitesi yani insana sağladığı fayda o malın kullanım değerini ifade ederken, mübadeleye konu olan farklı malların birbirleriyle değişim oranı da mübadele değerini göstermektedir (Ersoy, 2008: 444-445). Marx'a göre bir malın değerinin tek belirleyicisi ise emektir. Herhangi bir malın değerinin büyüklüğünü, "toplumsal olarak gerekli olan emek miktarı ya da onun elde edilmesi için toplumsal bakımdan gerekli emek zamanı belirlemektedir. Emek-değer teorisi bunu ifade etmektedir (Marx, 2007: 51)."

Marxist büyüme modelinin temelinde de sermaye birikimi yer almakta olup, sermaye birikiminin kaynağında ise artık-değer adı verilen ekonomik artık bulunmaktadır. Modelde üretim; değişken sermaye (işgücü: v), sabit sermaye (fiziki yatırım malları: c) ve artık değer ($kâr$: s) unsurları tarafından gerçekleştirilir. İşgücünün elde ettiği ücret (v) modelde işgücünün kendisini yeniden üretmesi için gerekli asgari geçimlik ücret olarak

belirlenirken, artık değerin (s) tek kaynağı emek ya da işgücüdür. Burada “artık değer” işgücü başına üretilen değer/hâsıla ile asgari geçimlik ücret arasındaki fark olarak hesaplanmakta, artık değer/ücret (s/v) ise sömürü oranını göstermektedir.

Kapitalistin kâr oranı (r) artık değerın toplam sermayeye bölünmesi sonucu (2.10) numaralı formülle ifade edildiği gibi bulunur.

$$(r) = [(s) / (v+c)] \quad (2.10)$$

“Azalan Kâr Oranları Eğilimi Yasası” olarak bilinen yasaya göre sabit sermayenin (c) değişken sermayeye (v) oranı olarak ifade edilen sermayenin organik bileşimini (k) (2.11) numaralı formül verecektir.

$$(k) = [(c) / (v)] \quad (2.11)$$

Formüle göre, zamanla sermayenin organik bileşiminde artış meydana geldiği takdirde kâr oranlarında azalma gerçekleşecektir. Burada sermaye birikimindeki artış sermayenin organik bileşimini artırmakta ve bu artışla birlikte eğer artık-değer artırılmazsa kapitalist kâr oranı (r) azalmaktadır. Sömürü oranı $[(s) / (v)]$ sabitken sermayenin organik bileşimi (k) artarsa kâr oranı (r) düşecektir. Bu durumu önlemek içinse artık-değerin (s) artırılması gerekmektedir. Marx’a göre kâr oranlarının düşmemesinin sebebi ise “işsizler ordusu” dur. Ancak emekten ziyade sermayenin organik bileşimindeki (k) artış da işsizler ordusunun giderek kaybolmasına, yani ücretlerin artmasına ve böylece kârların azalmasına neden olacaktır. Kâr oranlarının azalmasını engellemenin yolları ise, sermaye ihracı, vergisel teşvikler, sübvansiyonlar ve sermayenin maliyetlerinin azaltılmasını hedefleyen kamu ekonomisi politikalarıdır (Durmuş, 2008: 278).

Marx, düşen kâr oranları, yavaşlayan sermaye birikimi ve yetersiz tasarruf sonucunda üretim ile tüketim arasındaki dengesizliğin devam edeceğini ve bu şekilde önünde sonunda kapitalizmin sona ereceğini savunmuştur (Tutan, 2010: 780). Kaynak’a göre, Marxist ekonomik büyüme modeli bazı temel yasalara dayanmaktadır;

- 1- Kapitalistlerin başlıca isteklerinin durmaksızın daha fazla sermaye birikiminde bulunmak olduğunu belirten, “kapitalist sermaye birikim yasası”dır.
- 2- Kapitalist sistemin çöküşünde ana rol oynayan “kâr oranlarının azalma eğilimi yasası”dır.
- 3- Kapitalizmin gelişmesiyle birlikte, ekonomik gücün bir kısım ellerde yoğunlaşması ve tekellerin büyümelerine sebep olan “sermayenin merkezileşmesi ve yoğunlaşmasının artışı yasası”nın varlığıdır.

- 4- Kapitalizmin ilerlemesiyle birlikte işçi sınıfının yoksulluğunun artmasıyla bir taraftan ücretler geçimlik düzeye inerken bir yandan da işsizlerin çoğalmasını ifade eden “yoksulluğun artışı yasadır. Marx söz konusu işsiz kesimi “yedek işsizler ordusu” olarak nitelendirmiştir.

Bu dört yasanın eş anlı işlemesi sonucunda, kapitalistler ve işçiler arasındaki savaş keskinleşerek, nihayetinde “hesaplaşma günü” geldiğinde kapitalizm son bulacaktır (Kaynak, 2011: 69-70). Son olarak, Marx, teknolojik gelişmeyi kapitalizmin doğal bir süreci olarak görmektedir. Teknolojinin değişmesi durumunda, reel ücretlerdeki artış verimlilik artışından daha fazla olmadığı sürece kâr haddi düşmemektedir (Kazgan, 2009: 394).

2.2.4. Keynesyen Büyüme Modeli

1929 krizi ile birlikte “her arzın kendi talebini yarattığı” önermesi yerle bir olmuştur. Çünkü bu dönemde üretilen mallar talep yetersizliği nedeniyle tüketilememiş, durgunluk ile işsizlik aynı anda yaşanmış ve Klasik görüşün öğretileri bu krizden çıkma konusunda yetersiz kalmıştır. Gelişmiş batı ülkelerinde görülen işsizlik nedeniyle otomatik olarak sağlanan tam istihdam görüşünün de altı boş kalmıştır (Taban, 2016: 82). Klasik modelin gerçek dünyanın işleyişini açıklamakta yetersiz kalması sonucunda John Maynard Keynes 1936 yılında yayımlanan “İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi” adlı eserinde iki amaca yönelmiştir. Bu amaçların ilki, Klasik iktisatçıların makroekonomik dengelerin kendiliğinden sağlanacağı yaklaşımlarının tutarlı olmadığını ortaya koymak, ikincisi ise özellikle Amerika ve İngiltere başta olmak üzere, bozulan ekonomik dengeleri düzeltmek için yol göstermekti (Cate vd., 1997: 161).

Klasik modeli eleştiren Keynes, işsizliğin nedenini talep yetersizliği ile açıklayarak, kısa dönemde arzı artırmanın sorun olmadığı bir durumda, arz koşullarının talebi etkilemediğini aksine arzın talep koşulları tarafından belirlendiğini ifade etmiştir. Başka bir deyişle, ekonomilerde istihdam ve gelir düzeyini, arza ilişkin faktörlerden ziyade talebi oluşturan unsurlar belirlemektedir. Milli geliri belirleyen asıl unsur ise efektif taleptir (Taban, 2016: 82). Paranın yanlı olması olgusu ile efektif talep kavramları üzerine kurulan Keynesyen Modele göre, uygulanan ekonomik politikalar hem kısa hem de uzun dönemde ekonomideki reel değişkenleri etkileyebilecektir. Böylece ekonomideki istihdam düzeyi ve üretim kapasitesi toplam talebe, buna bağlı olarak da yatırım kararlarına göre şekillenecektir. Bu sayede gerçekleştirilecek yeni yatırımlar, sermaye birikimini arttıracak ve ekonomik büyüme sürecini hızlandıracaktır.

Devlet, özel sektörün yatırım aktivitelerini gerçekleştirebilmesi için güvenli ve aynı zamanda istikrarlı bir ortam hazırlamalıdır. İlâveten ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için devletin makroekonomik politikalar arasında koordinasyonun sağlanması gereklidir (Oreiro ve Paula, 2007: 280). Adam Smith'in görüşünün aksine Keynes'e göre, ekonomide tam istihdamı kendiliğinden sağlayacak otomatik bir düzen bulunmamaktadır. İstihdam imkânı yaratmak için toplam yatırım düzeyini yükseltmek ve buna bağlı olarak toplam talep ile marjinal tüketim eğilimini arttırmak gereklidir. Ekonomik büyüme sürecini hızlandırabilecek söz konusu koşulların sağlandığı durum ise ancak devletin ekonomiye müdahalesi ile gerçekleşebilecektir (Palmerio, 1991: 22).

Keynes, eksik istihdam koşullarında çalışan bir ekonomide, yatırım harcamalarında meydana gelecek bir artışın, gelir düzeyini arttırmakla birlikte tasarruf hacmini de artıracığını dolayısıyla sermaye stokunun da artmasıyla ekonomik büyüme sürecinin gerçekleşeceğini savunmuştur (Thirlwall, 1989: 279).

Söz konusu büyüme sürecini açıklamak için, yatırım harcamalarında meydana gelecek bir artışın, milli geliri daha fazla artıracığını ifade eden çarpan mekanizmasını geliştirmiştir. Çarpan katsayısının değerini de, gelirden meydana gelecek bir birimlik artışın tüketim üzerinde kaç birimlik artışa sebep olacağını gösteren bir katsayı olan marjinal tüketim eğilimine bağlamıştır. Böylece marjinal tüketim eğilimi ne kadar yüksek olursa, çarpan katsayısının değeri de o kadar artacak ve nihayetinde gelir etkisi de aynı oranda yüksek gerçekleşecektir. Çarpan katsayısına bağlı olarak yatırımlar ve dolayısıyla gelir düzeyi ile istihdam da artacak, istihdamla birlikte tüketim harcamalarının yani toplam talebin artmasıyla milli gelir artacaktır (Yılmaz ve Akıncı, 2012: 60).

Keynes'e göre, nüfus artışı, teknik ilerleme ve yeni üretim alanlarının açılması gibi dış etkenlerin ortaya çıkma ihtimalleri sebebiyle gelişmiş ekonomiler ilerleyen zamanlarda ekonomik durgunlukla karşılaşacaktır. Sermayenin marjinal verimliliği ile sermaye mallarının maliyet ve fiyatlarının yükselmesi, yatırımların marjinal etkinliğini azaltarak uzun dönemde ekonomileri durgunluğa sürükleyecektir.

Ayrıca, düşük faiz esnekliği ile yatırım-tasarruf dengesizliği yatırımların marjinal etkinliğini engelleyeceğinden ekonomide tam istihdamın otomatik olarak sağlanması mümkün değildir. Bu durumda, para ve maliye politikaları yoluyla devlet müdahalesine başvurulmadığı takdirde ekonomiler ilerleyen zamanlarda mutlaka bir durgunluk süreci ile karşı karşıya kalacaktır (Taban, 2016: 84-85).

2.2.5. Shumpeteryen Büyüme Modeli

Joseph Schumpeter'in teorisindeki en önemli unsurlar “yenilik” ve “girişimci” kavramlarıdır. Gelişmiş ekonomiler dikkate alındığında Schumpeter'in girişimci tezinin geçerliliği tartışılrsa da az gelişmiş ekonomilerin duraklama nedenlerini açıklama konusunda yol gösterici olmaktadır (Adelman, 1972: 96). Schumpeter, beş farklı yenilik türü olduğunu belirtmiştir (Schumpeter, 1961: 66);

- 1- Yeni bir ürünün piyasaya sürülmesi
- 2- Yeni bir üretim tekniğinin geliştirilmesi,
- 3- Yeni bir üretim alanının keşfedilmesi,
- 4- Yeni bir hammadde veya yarı mamul kaynağının keşfedilmesi,
- 5- Herhangi bir sektörün yeniden organize edilmesi.

Schumpeter'e göre kapitalizm yapısı gereği durağan olmayan aksine daima değişken ve evrimsel bir süreç olarak kendini göstermektedir. Kapitalizmi sürekli hareket halinde tutan, değişimini ve gelişimini sağlayan asıl güç ise yeniliklerdir. Yenilikleri uygulayan girişimciler ise, yeniliğe konu malın üretiminde zamanla tekel haline gelerek sürekli kâr elde etmektedirler. Bu durumda tekel oluşumlarının engellemek, yeniliği ve ilerlemeyi de önlemek demektir.

Eğer yeni ürünler eskilerinden daha iyiyse, mevcut firmalar piyasa dışına itilecek ve bu süreç sürekli yenilenecektir. Böylece kapitalizm yenilikler üzerinden eski malların ve endüstrilerin yıkılıp yerine yenilerinin kurulduğu bir süreçte sürekli değişkenlik gösterir. Schumpeter bu durumu “yaratıcı yıkım” olarak değerlendirmiştir.

Ona göre ekonomilerin dinamizmi yani ekonomik büyümenin anahtarı yaratıcı yıkımın gücüne bağlıdır. Ancak sürekli büyüme ve gelişme sağlamak için yapılan yeni icatlar ve yenilikler birçok eski şeyi ortadan kaldırırken toplumu da dönüştürmektedir. Bu durumun karşılığını kâr olarak nitelendiren Schumpeter, kâr oranlarının düşmesi sonucu toplumun durağanlaşacağını ve sonuçta kapitalist sistemin çökeceğini ifade etmektedir (Taban, 2016: 77-80).

2.2.6. Harrod-Domar Modelleri

Harrod ve Domar'ın, Keynes'in büyüme modelini uzun döneme uyarlamak ve genişletmek amacıyla geliştirdikleri modelde, ekonomik büyüme sürecini belirleyen; yani üretim düzeyi ile toplam hasılayı artıracak olan unsurun, tasarruf ve yatırımlar yoluyla sağlanacak o fiziki sermaye birikimi olduğunu ileri sürmüşlerdir. Çıktı düzeyi doğrudan

sermaye birikimi ile ilişkilendirildiğinden daha fazla çıktı üretmek için daha fazla sermaye gereklidir. Sermayenin etkinliğini ölçmek amacıyla kullanılan temel oran ise, bir birim hâsıla yaratabilmek için ihtiyaç duyulan sermaye miktarının ne kadar olması gerektiğini ifade eden sermaye/hâsıla katsayısı (k/y)'dır. Böylece yatırım oranlarındaki artışın ekonomik büyüme süreci üzerindeki etkileri belirlenebilecektir (Bouton ve Sumlinski, 2000: 8-9).

Harrod-Domar, sermaye birikimini büyümenin motoru olarak görmekte ve modellerini; “Toplam üretim, sermaye birikiminin bir fonksiyonudur.” “Sermaye birikimi toplam gelire ve tasarruf oranına bağlıdır.” varsayımlarına dayandırmaktadırlar (Aydın, 2008: 15). Modelde sermaye/hâsıla katsayısı (k/y) sabit olarak kabul edildiğinden ekonomik büyüme oranının tasarruflar tarafından belirleneceği açıklanmıştır. Hatta mevcut tasarrufların yeterli olamayabileceği bu sebeple ilave tasarrufların elde edilmesi gerekeceği belirtilmiştir. Modelde devletin kaynak dağıtımında etkinlik sağlama görevinin yanı sıra tasarruf ve yatırım miktarının artırılmasına yönelik politikalar geliştirerek aynı zamanda kamusal yatırımları da artırmak için etkin politikalar yürütmesi gerekmektedir (Chandra ve Sandilands, 2003: 243).

Harrod ve Domar modelleri özlerinde aynı olmakla beraber, Harrod daha çok klasik bir eksik istihdam durumunu hareket noktası olarak belirleyip tam istihdamı sağlayabilecek olanaklar üzerinde dururken, Domar ise tam istihdam durumunu temel alarak bunun korunabilmesi için gerekli koşulları araştırmıştır.

Harrod modelinde, yatırımlar tasarruflardan tamamen bağımsız kabul edilerek, “planlanmış” yatırım-tasarruf dengesini veren koşullar araştırılmış, “gerçekleşen” yatırım-tasarruf dengesi ise Keynesyen çoğaltan mekanizmasının işlemesiyle sağlanmıştır. Keynes modelinde üretim kapasitesi sabit kabul edilirken, Harrod modelinde her ilave net yatırımla birlikte makine ve teçhizat miktarı çoğalmakta ve üretim kapasitesi genişlemektedir. “Uzun dönemde hepimiz ölüyoruz” diyen ve böylece sadece ekonominin kısa dönem dengesiyle ilgilenen Keynes’ten farklı olarak, Harrod (ve Domar) uzun dönem denge büyüme sorunu ve kararlılığı konusunu araştırmıştır. Keynesyen modelde yatırımlar gelecekle ilgili talep ve bekleyişler ile cari piyasada belirlenen faiz oranına göre belirlenirken, Harrod modelinde yatırımlar talep bekleyişlerine göre belirlenmekte ancak faiz oranından bağımsız bir şekilde hızlandırıcı (v) tipi bir yatırım fonksiyonu öngörülmektedir.

$$(g) = (s') / (v') \quad (2.12)$$

Temel olarak Harrod modeli (2.12) numaralı formül ile ifade edilirken, (g) denge büyüme oranını, (s') marjinal tasarruf eğilimini, (v') ise sermaye/hâsıla katsayısını (k)/(y) göstermektedir. Dikkat edilirse denge büyüme oranı marjinal tasarruf eğilimi ile doğru orantılı, sermaye hâsıla katsayısı ile ters orantılı bir ilişki içerisinde. Bu durumda ekonomik büyüme koşulunun sağlanabilmesi için, ya tasarrufların artırılması ya da sermaye/hâsıla katsayısının düşürülmesi gerekmektedir (Kaynak, 2011: 88-100).

Domar büyüme modelinin ana eksenini ise, yaratılan ilave üretim kapasitesini emecek talep miktarını bulmak üzerine kurulmuştur. Bugünün tam istihdamına ulaşmak, geçmiş tasarrufları aşacak ölçüde yatırımlar yapmak ve böylece gelirden bir artış sağlamak koşullarına bağlanmıştır. Gelecekte oluşacak olan toplam talebin, bugün gerçekleşen toplam talepten yeterince büyük olduğu durumda, yeni ilave üretim kapasitesi tam olarak istihdam edilebilecek, sonuçta yeni yatırımlar için yeni imkânların doğmasıyla üretim kapasitesini tekrar artırabilecektir. Bu süreç talep artışlarının mevcut üretim kapasitesini tamamen karşıladığı noktaya kadar devam edecektir. Domar modelinde planlanmış tasarruflar planlanmış yatırımlara eşittir ve yatırımın iki etkisi bulunmaktadır.

- 1- Klasik etki olarak da tanımlanabilecek, kapasite yaratıcı “arz etkisi”,
- 2- Keynesgil etki olarak da tanımlanabilecek gelir yaratıcı “talep etkisi”.

Ekonominin tam istihdam koşullarında, “Toplam Arz - Toplam Talep” eşitliğinin devamlı olarak sürdürebildiği ve dengeli bir şekilde büyüebildiği varsayımı altında Domar modelinin temel denklemi (2.13) numaralı formül yardımıyla açıklanmıştır.

$$(\Delta Y) / (Y) = (\Delta I) / (I) = (\sigma s) \quad (2.13)$$

Yatırımlardaki ve dolayısıyla üretim kapasitesindeki olumlu değişimle ilişkilendiren denklemde; dengeli büyüme koşulunun ancak “yatırımların potansiyel sosyal ortalama verimliliği” (σ) ile tasarruflarda (s) eş anlı meydana gelecek artış sayesinde gerçekleşebileceği sonucuna varılmaktadır. Yatırımların fiili artış hızının, dengeli büyüme için gerekli artış hızı olan (σs) ile eşit büyüdüğü durumda, ekonomi dengeli büyüyecektir.

Eğer kapitalistler yatırım kararlarını, gerekli artış hızını sağlayacak oranda değil de bunun altında veya üstünde bir oranda alırlarsa, ekonomi dengeli büyüme yoluna geri dönemeyecektir. Bu durum “bıçak sırtı” kavramı ile ifade edilmektedir. Bıçak sırtı deyimi, ekonomide kararsız büyüme koşulları ile karşılaşılacak istenmiyorsa dengeli büyüme yolunu sağlayan parametrelerden kesinlikle sapılmaması gerektiğini, aksi takdirde

enflasyonist veya deflasyonist ekonomi koşullarının gerçekleşeceğini anlatmak amacıyla kullanılmaktadır (Kaynak, 2011: 114-132).

2.2.7. Neoklasik (Solow) Büyüme Modeli

Solow Büyüme Modeli biri üretim fonksiyonu, diğeri de sermaye birikimi eşitliği olan iki denklem çerçevesinde oluşmaktadır. Modelin en önemli özelliği, sermaye ve emeğin aynı oranda artırılması durumunda çıktının da o oranda artacağını ifade eden ölçeğe göre sabit getiri koşulunun geçerli olmasıdır. Modelde diğer girdiler aynı seviyede iken bir girdinin artırılması durumunda üretim azalarak artmaktadır. Bununla birlikte sermaye bollaştıkça getirisi azalmaya başlamaktadır. Bu özellik Solow modelinde azalan verimler yasaının geçerli olduğunu vurgulamaktadır. Ekonomideki durağan durum, teknolojik ilerlemenin olmadığı bir ekonomide kişi başı sermaye ve hasılanın artık değişmediği durumdur.

Modelde, tasarruf oranının durağan durum sermaye stokunun temel belirleyicisi olduğu göze çarpmaktadır. Kısa dönemde tasarruflarda meydana gelen artış, ekonomide sermaye ve çıktı düzeyindeki artışların etkisiyle büyümeyi de artırmakta ancak bu durum sadece durağan duruma ulaşmaya kadar devam etmektedir. Böylece durağan durum seviyesine gelen bir ekonomide tasarruflar büyüme oranı üzerinde etkili olamazken sadece işgücü başına çıktı düzeyini belirleyecektir. Yani modelde, kısa dönemde tasarrufların hem düzey etkisi hem de büyüme etkisi söz konusu iken, uzun dönemde ise tasarrufların sadece düzey etkisi ortaya çıkarken, büyüme etkisinin söz konusu olmadığı ifade edilmektedir (Taban, 2016: 126-128).

Solow Büyüme Modeli 'ne göre durağan durum dengesinde sermaye stoku artış hızı ile büyüme hızı, tasarruf oranından bağımsız ve dışsaldır. Tasarruf oranındaki artışlar büyüme hızını uzun dönemde etkilemez. Ekonomiler başlangıç sermaye stokundan bağımsız olarak uzun dönemde, dengeli büyüme yoluna girerler. Ülkelerin zengin veya fakir olmasının sebebi; yatırım oranlarındaki, nüfus artışlarındaki veya teknolojik gelişmelerindeki farklılıklardır. Solow'a göre, kısa dönem büyüme hızları uzun dönem büyüme hızları ortalamasından daha fazladır (Aslan ve Yılmaz, 2015: 23).

Sermaye birikiminin altın kuralı yaklaşımı ise, modele 1961 yılında E. S. Phelps tarafından eklenmiştir. Modelde işgücü başına düşen sermaye stokunun yüksek olması işgücü başına daha fazla çıktı ve zenginlik anlamına gelmektedir. Devlet, toplumun refahını yükselttiği gerekçesiyle, işgücü başına daha fazla sermaye düşen durağan durum

düzyini tercih ederken, bireyler gerçekleşen sermaye veya çıktı düzeylerinden ziyade bireysel harcamalarını maksimize ettiği durumu tercih etmektedir. Devletin tercih ettiği durağan durum düzeyinde, bireylerin tüketim harcamalarının da maksimum seviyede gerçekleştiği durum “sermaye birikiminin altın kural düzeyi” olarak adlandırılmaktadır (Berber, 2011: 153).

“Solow modeli teknolojiyi veri olarak alırken, ayrıca uzun vadeli büyüme oranları ile demografik yapı arasındaki ilişkiye de vurgu yapmaktadır. Demografik yapı unsurları olarak; nüfus artış oranına, işgücü yapısına ve verimlilik artışına vb. unsurlara vurgu yapılmakta, bu faktörler ve teknoloji dışsal bir faktör kabul edilmektedir. Teknolojik gelişim sağlanmadan sürdürülebilir bir ekonomik büyümeye ulaşma imkânı yoktur.” (Ecevit, 2010: 32).

Solow Büyüme Modeline ait (2.14) numaralı formülde sabit getirili üretim fonksiyonuna yer verilmiş olup, sermaye (K), işgücü (L), teknolojik gelişme (A) ve çıktı (Y) ile ifade edilmektedir. Bu denklemde (α), 0 ile 1 arasında yer alan bir sayı olup, sermayenin milli gelirden aldığı payı göstermektedir. ($1-\alpha$) ise emeğin milli gelirden aldığı payı göstermektedir.

$$Y = (A K^\alpha L^{1-\alpha}) \quad (2.14)$$

Üretim fonksiyonunun logaritması ve farkı alındığında, temel büyüme eşitliği (2.15) numaralı denklemde yer verildiği şekilde ortaya çıkmaktadır.

$$(\Delta Y / Y) = [(\Delta A / A) + \alpha (\Delta K / K) + (1-\alpha) (\Delta L / L)] \quad (2.15)$$

Toplam faktör verimliliğindeki değişmeyi yani teknolojik değişimi bir artık olarak ifade etmek gerekirse, denklemi aşağıdaki şekilde yeniden yazabiliriz.

$$(\Delta A / A) = [(\Delta Y / Y) - \alpha (\Delta K / K) - (1-\alpha) (\Delta L / L)] \quad (2.16)$$

(2.16) numaralı denklemde görülen ($\Delta A / A$) ifadesi, “Solow Artığı”nı ifade etmekte olup, sermaye ve işgücü artışı dışında üretim artışının ne kadarlık kısmının teknolojik değişme tarafından açıklandığını göstermektedir (Taban, 2016: 130-132). Söz konusu denklem üzerinden bir örnekle açıklamak gerekirse, X ülkesinde belli bir dönem içinde işgücünün üretim içindeki payı %55, sermayenin üretim içindeki payı %45, işgücünün büyüme hızı %2,5, sermayenin büyüme hızı %1,5 ve büyüme oranı ise % 3,5 olarak hesaplandığında, X ülkesinin Solow artığı söz konusu dönem için aşağıdaki şekilde hesaplanabilecektir.

$$\begin{aligned} (\Delta A / A) &= 0,035 - [(0,45 \times 0,015) + (0,55 \times 0,025)] \\ &= 0,035 - [0,00675 + 0,01375] \end{aligned}$$

$$= 0,035 - 0,0205$$

$$= 0,0145$$

Çıkan sonuca göre; işgücü ve sermaye artışı dışında, ülkede gerçekleşen üretim artışının yaklaşık % 1,5'luk kısmı teknolojik değişme tarafından belirlenmektedir.

Neoklasik (Solow) büyüme modeli, teknoloji düzeylerinin bütün ülkelerde aynı olduğu ve değişmediği varsayımı altında, gelişmekte olan ve gelişmiş ülke ekonomilerinin reel büyüme oranlarının uzun dönemde "sınıf" olarak gerçekleşerek birbirine eşitleneceği sonucunu vermektedir. Bu hipoteze literatürde yaklaşma hipotezi ve gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ekonomileri yakalamalarına da yakalama süreci adı verilmektedir. (Kibritçioğlu, 1998: 214).

2.2.8. İçsel Büyüme Modelleri

1980'li yıllarda Romer, Lucas, Barro, Becker gibi isimlerin çalışmaları içsel büyüme modellerinin temelini oluşturmuştur. Bu modellere göre; devlet anlayışındaki değişim, araştırma geliştirme, ölçek ekonomileri, teknolojik ilerleme, beşeri sermaye, bilgi birikimi, eğitim, sağlık, finansal ve mali piyasalardaki gelişim ve gelir dağılımı gibi unsurlar ekonomik büyüme üzerinde etkili olan gelişmelerdir. İçsel büyüme modellerinin savunan iktisatçılara göre teknoloji dışsal değil içsel kabul edilmelidir. Çünkü diğer faktörlerin aksine "bilgi" artan verime tabidir. Genel olarak piyasalar tam rekabet değil, eksik rekabet koşullarındadır. Sermaye artan getiriye sahip olup, beşeri sermayenin ekonomik büyümede büyük rolü vardır.

Gelişmekte olan ülkeler bir takım önlemler almazlarsa gelişmiş ülkelerle aralarındaki gelir farkları zamanla artabilir. İçsel Büyüme Modellerinde eğitim düzeyi, kamu politikaları, vergilerin ve kültürel gelişmelerin ekonomik büyüme üzerinde uzun dönemli etkileri vardır (Yanpar, 2007: 36).

2.2.8.1. AK tipi büyüme modeli

"AK Modeli" olarak adlandırılan bu modeller, sermaye stoku arttıkça sermaye getirisinin azalmayacağı varsayımına dayanmaktadır. Yani modelde sermaye stoku artarken sermayenin marjinal getirisinin azalmayacağı varsayımı üzerinde durulmuştur. Buna göre, üretim sürecinde azalan verimler olmadığı için yüksek sermaye birikimi sürekli olarak yatırımları artıracak ve böylece ekonomik büyüme süreci devamlılık gösterecektir.

Dolayısıyla modelde, ekonomik büyüme ile yatırımlar arasında pozitif yönlü güçlü bir ilişki söz konusudur (McGrattaen, 1998: 14).

$$Y = A K^{(\alpha)} [HL]^{(1-\alpha)} \quad (2.17)$$

(2.17) numaralı denklem ile ifade edilen AK modeli, ölçeğe göre sabit getiri varsayımına bağlı olarak üretim fonksiyonundan türetilmektedir. Önceki modellerden farklı olarak eden (H) değişkeni işgücünün sahip olduğu bilgi, tecrübe ve becerileri kapsayan beşeri sermayeyi ifade etmektedir. Modelde işgücünün daha fazla sermaye ile çalışmasının bilgi ve beceri düzeyini artıracığı ve böylece beşeri sermayenin işgücü başına sermaye ile aynı yönlü değişeceği kabul edildiğinden (H) = (K/L) olarak tanımlanmaktadır.

$$Y = A K^{(\alpha)} [(K/L) L]^{(1-\alpha)} \quad (2.18)$$

(H) yerine (K/L) ifadesi yazıldığında (2.18) numaralı denklem elde edilmektedir. (2.19) ve (2.20) numaralı denklemlerde ise gerekli sadeleştirmeler yapıldığında modelin son haline yer verilmiştir.

$$Y = A K^{(\alpha)} (K)^{(1-\alpha)} \quad (2.19)$$

$$Y = A K \quad (2.20)$$

AK modeli her ilave birim sermayenin aynı miktarda çıktıya neden olduğunu ve dolayısıyla azalan verimler kanununun geçersiz olduğunu göstermektedir. Modelde fiziki veya beşeri tüm sermaye yatırımları, sermayenin marjinal getirisinde artışa yol açmakta böylece ekonomik büyüme oranı yatırım oranının artan bir fonksiyonu olarak göze çarpmaktadır. Bu nedenle ekonominin yatırım oranını devamlı artıracak nitelikte uygulanacak kamu politikaları, ekonominin büyüme oranını da sürekli bir biçimde artıracaktır (Taban, 2016: 143-147).

2.2.8.2.Yaparak öğrenme ve dışsallığa dayalı büyüme modeli

İşsel büyüme modellerinin öncüsü olan Romer, analizinde Arrow'un "Yaparak Öğrenmenin İktisadi Çıkarımları" adlı çalışmasını temel almıştır. Arrow'a göre üretim sürecinde kullanılan emeğin kalitesinde meydana gelen gelişimler artan verimliliğin temel kaynağıdır. İşçilerin niteliklerinde meydana gelebilecek bir gelişimin niceliksel olarak da artış sağlayacağını vurgulamıştır. Yaparak öğrenme adını verdiği süreçte, firmalar ürettikçe zaman içinde işini daha iyi öğrenecek, maliyetleri düşecek, ürünlerini geliştirecek ve böylece yeni ürünler geliştirebilecek, sonuçta bu durum diğer firmaları da teşvik edecektir.

Öğrenme süreçlerini hızlandırabilecek eğitim ve araştırma merkezlerinin kurulmasıyla birlikte bu süreçler çok daha hızlı ilerleyebilecektir (Arrow, 1962: 172).

Romer yaparak öğrenme kavramından yola çıkarak, üretim ve yatırım süreci içinde teknik bilginin, bilinçli olmaktan ziyade bir yan ürün olarak üretildiğini ifade etmektedir. Modelde sermaye stoku bilginin göstergesi olarak kabul edildiğinden yapılan yatırımlar ne kadar çok olursa, teknolojik bilginin de o denli artacağı, dolayısıyla sermayenin artan verim halinin geçerli olacağı ifade edilmektedir. Böylece nüfusun değişmediği varsayımı altında, tasarruf oranlarının artması dolayısıyla yatırımların ve teknolojik bilginin artması, ekonominin sürekli olarak büyümesine yol açacaktır. Temsili bir firmanın Cobb-Douglas üretim fonksiyonu aşağıda yer verilen (2.21) ve (2.22) numaralı denklemlerdeki gibi olup, Modelde bilgi veya teknoloji düzeyinin (A), ekonomide yer alan bütün sermaye stoku (K) ile aynı yönde değiştiği varsayıldığından [$A = K^{(\lambda)}$] eşitliği kabul edilmektedir.

$$Y = K^\alpha (K^\lambda L)^{(1-\alpha)} \quad (\lambda) > 0 \quad (2.21)$$

$$Y = K^{[\alpha+\lambda(1-\alpha)]} L^{(1-\alpha)} \quad (2.22)$$

(λ) terimi ise firmanın bilgi düzeyinin, yaparak öğrenme esnekliğini temsil etmekte olup, sermaye stokunda meydana gelecek bir birimlik artışın firmanın bilgi düzeyinde ne kadarlık artış gerçekleştireceğini göstermektedir. (λ) teriminin 1 olarak kabul edildiği durumda, $L^{(1-\alpha)} = A$ olacak ve (2.24) numaralı denklemde gösterilen klasik AK tipi üretim fonksiyonuna ulaşılacaktır.

$$Y = K L^{(1-\alpha)} \quad (2.23)$$

$$Y = A K \quad (2.24)$$

Romer'in yaklaşımında kamunun rolü, artan getirilerin sağlanması için bilgi donanımını artırması ve AR-GE faaliyetleriyle beşeri sermaye birikimini hızlandırması şeklinde kabul edilmiştir. Kamu hizmetlerini sağlayan devlet politikalarından beklenen, bütçe kaynaklarının özel sektör yatırımlarını teşvik edici yönde kullanılması ve Ar-Ge çalışmalarının üstlenilmesini destekleyip, patent ve lisans haklarının tanınması gibi eksik rekabet olanakları sağlamasıdır (Taban, 2016: 147-150).

2.2.8.3. Beşeri sermayeye dayalı büyüme modeli

Lucas 1988 yılındaki çalışmasında, çıktı düzeyini beşeri sermayenin bir fonksiyonu olarak ele alındığı ve uzun dönemde beşeri sermayenin sonsuz bir şekilde arttırılabilmenin olası olduğu bir durumda, sürdürülebilir büyüme koşullarının da mümkün olabileceğini

öne sürmüştür. Ona göre, bir bireyin beşeri sermayesine yapılan yatırım sonucunda, birey kendi verimliliğini arttırmakla birlikte, bütün üretim faktörlerinin verimliliğine olumlu katkıda bulunacaktır. Devletin eğitim ve teknolojik alt yapı için katlanacağı her türlü yatırım ve harcama, beşeri sermaye birikimi üzerinde olumlu etkiler oluşturarak ekonomik büyümeyi fiziki sermaye yatırımlarından daha fazla etkileyecektir (Taban ve Kar, 2006: 163). Beşeri sermaye öncelikle işçilerin verimliliklerinin artmasını sağlayarak aynı girdi seviyesi ile daha fazla çıktı üretilmesini sağlarken, yarattığı olumlu dışsallıklarla diğer üretim faktörlerinin üretkenliklerine pozitif yönlü katkılar vermektedir (Serel ve Masatçı, 2005: 57).

Aşağıda (2.25) numaralı denklemle gösterilen Lucas modelinde, işgücünün eğitim seviyesini ifade eden beşeri sermaye denklemde (H) ile gösterilmiştir. Bununla birlikte (K) fiziki sermayeyi, (Y) çıktı düzeyini, (A) teknoloji düzeyini, (u) işgücünün çalışmaya harcadığı zaman dilimini, (h) çalışanların ortalama yetenek düzeyini ve (L') ise vasıfsız işgücünü ifade etmektedir. (24) numaralı denklemde $H = (u h L')$ olarak tanımlanmış olup, bu ifade beşeri sermayenin üretim üzerindeki etkisini göstermektedir.

$$Y = A K^{(\alpha)} H^{(\beta)} \quad (2.25)$$

$$Y = A K^{(\alpha)} H^{(1-\alpha)} \quad (2.26)$$

$$Y = A K^{(\alpha)} (u h L')^{(1-\alpha)} \quad (2.27)$$

Lucas, etkisinin insanların toplu halde buldukları ortamlarda birlikte çalışma eğiliminin artacağı ve insanlar arası bilgi alışverişi yoluyla dışsallığın yaratılacağını savunarak, üretim fonksiyonuna “dışsal etken” olarak tanımladığı $(h_\alpha)^\lambda$ değişkenini ilave etmiştir. Ayrıca $\lambda > 0$ olduğu durumda ölçeğe göre artan getirinin geçerli olacağını ifade etmektedir. Bu durumda (2.28) numaralı denklemde yer verilen modelin son hali aşağıdaki gibidir. (Taban, 2016: 151-152).

$$Y = A K^{(\alpha)} [u h L']^{(1-\alpha)} (h_\alpha)^\lambda \quad (2.28)$$

2.2.8.4. Arge'ye dayalı büyüme modeli

Ar-Ge'ye dayalı modeller literatürde yenilik temelli modeller olarak adlandırılırken, Arrow'un yaparak öğrenme fikrinden etkilenen Paul M. Romer'in 1990 yılında Ar-Ge yaklaşımının temellerini attığı kabul edilmektedir. Bununla birlikte M. Grossman, E. Helpman, R. Batiz, P. Aghion ve P. Howitt gibi iktisatçılar da Ar-Ge temelli modellere ciddi katkılarda bulunmuşlardır. Romer Solow modelinde dışsal olarak kabul edilen

teknolojik gelişme ve yenilikleri, monopolcü rekabet piyasası koşullarında içsel olarak kabul etmiştir (Şiriner ve Doğru, 2008: 107).

Modele göre, kârlarını maksimize etmek isteyen firmalar Ar-Ge yatırımları yaparak, ürettikleri bilgileri patent ve mülkiyet hakları gibi kazanımlarla tekelleşme yoluna gidecektir. Ardından Ar-Ge faaliyetlerinde sağlanan ilerlemeler ile yeni ürünler veya üretim süreçleri ortaya çıkaracak ve bu bilgilerin sektördeki diğer firmalar tarafından da kullanılması ile birlikte “yayılma etkisi” ortaya çıkacaktır. Böylece bilgi üretimindeki artışın yayılma etkisi ile birlikte tüm ekonomiye sağlanan katkı, firma özelinde elde edilen kazanımların ötesine geçerek, beşeri sermayenin verimliliğini artıracak ve bu da nihai ürün üretiminde kullanılan makinelerin verimliliğini artırarak nihayetinde ekonomik büyüme gerçekleşecektir (Taban, 2016: 155).

Grossman ve Helpman tarafından sunulan Ar-Ge'nin içselleştirildiği bir başka modelde ise, içsel büyümenin iki yolu tarif edilmektedir. Malların niteliğindeki iyileştirmelerden dolayı sağlanan büyüme ile Ar-Ge sektörünün sürekli yeni teknolojiler üretmesi sonucu sağlanan ürün çeşitliliğinin yol açtığı büyüme.

Aghion ve Howitt tarafından geliştirilen modelde ise, diğer içsel büyüme modellerinden farklı olarak, büyümenin kaynağının, rekabetçi Ar-Ge sektöründe gerçekleşen “dikey teknolojik yenilikler” olduğuna vurgu yapılmıştır. Dikey teknolojik yenilikler, ürünlerin kalitesini iyileştireceğinden piyasaya daha yeni ürünler sürülerek, eskileri yok olacak, Schumpeteryan deyişle yaratıcı yıkım süreci işleyecektir. Büyüme ise yenilik meydana getiren Ar-Ge firmaları arasındaki rekabet ile gelen teknolojik süreç sonucunda sağlanırken, firmalar ürettikleri yeni ürünlerin patentleri ile elde ettikleri ve edebilecekleri kârların beklentisi ile teşvik edilirler. Ancak elde edilen kârlar, mevcut ürünün eskimesi sonucunu doğuracak yenilikler ve Ar-Ge faaliyetlerinde çalıştırılacak işçilere olan talebin artması dolayısıyla yükselen ücretler sebebiyle zamanla kaybolacaktır. (Taban, 2016: 159).

2.2.8.5. Kamu sektörüne dayalı büyüme modeli

Barro 1990 yılındaki “Basit Bir İçsel Büyüme Modelinde Kamu Harcaması” başlıklı makalesinde, kamunun ekonomik büyüme sürecindeki etkileri gözlemlerken, verimli kamu harcamalarını içsel büyüme modeline dâhil etmiştir. Modelde verimli alanlara yapılan kamu harcamaları genellikle tamamlayıcı mal ve hizmetlerin üretilmesi, altyapı yatırımlarının yapılması, mülkiyet haklarının korunması, sözleşmelerin güçlendirilmesi ve

yasal çerçevenin oluşturulması şeklinde değerlendirilmiş, özellikle kamu sektörü tarafından üstlenilecek altyapı harcamalarının özel sektörün sermaye verimliliğini artıracığı ve firmalar için dışsal bir üretim faktörü oluşturacağı ileri sürülmüştür.

$$y = A k^{(1-\alpha)} g^{\alpha} \quad (2.29)$$

Barro'nun modeli (2.29) numaralı denklemde Cobb-Douglas üretim fonksiyonu yardımıyla ifade edilmiştir. Buna göre (y) kişi başına çıktıyı, (k) kişi başına sermayeyi, (g') kişi başına kamu harcamaları, (α) kamusal hizmetlerin özel hizmetlere göre verimliliğini, (A) bilgi stokunu göstermektedir.

Tek sektörlü olarak kurulan modelde, üretim, hanehalkı ya da rekabetçi firmalar tarafından yapılmakta; yani çıktı, hanehalkı tüketimi, net yatırım malı ve hükümet alımları şeklinde bölüştürülmektedir. Modelde kamu, hane halkı ve firmalara çeşitli hizmetleri (g) miktarında üreterek karşılıksız vermektedir. Kamu harcamaları ise, hane halkı ya da firmalardan alınan vergilerle karşılanmakta ve böylece bütçenin denk tutulduğu kabul edilmekte, denk bütçe kısıtı $t = g / y$ şeklinde ifade edilmektedir. Eğer kamu harcamaları verimli ise, verimlilik kamu harcamalarının milli gelir içindeki payına eşit olacak ve (α)= g/y ifadesi yazılabilecektir (Taban, 2016: 160-162).

3. VERGİLEME VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNE YÖNELİK TEORİK YAKLAŞIMLAR VE AMPİRİK ÇALIŞMALAR

3.1. Devlet-Vergi İlişkisi

3.1.1. Ulus-Devlet Olgusu, Vergileme ve Tarihsel Gelişimi

“Devlet, belli bir ülke üzerinde yerleşmiş, zorlayıcı yetkiye sahip bir üstün iktidar tarafından yönetilen bir insan topluluğunun meydana getirdiği siyasal kuruluştur” (Kapani, 2007: 37-38).

Devlet olgusunun ilk defa nerede, nasıl ve ne zaman ortaya çıktığı konusunda sosyal bilimciler arasında görüş farklılıkları bulunmaktadır. Birçokları eski Mezopotamya ve çevresinde hüküm süren Babilonyalılar, Mısırlılar ve Persler gibi kavimler tarafından meydana getirilen siyasi toplulukları devlet olarak nitelendirirken, hâkim olan görüş ise; bugünkü anlamı, oluşumu ve unsurlarıyla birlikte değerlendirildiğinde devlet; yakın tarihte 15. veya 16. yüzyıllar içinde ortaya çıkan yeni bir kuruluştur (Lubasz, 1964: 21-32). Bu görüşü doğrular şekilde “devlet” anlamına gelen polis, civitas, respublica, regnum gibi deyimler ile “sınır” kavramı 16. yüzyılda orta çıkmış ifadeler olup, günümüzdeki anlamıyla milli devlet anlayışı; yeniçağ başlarında Avrupa’da feodal yapı ile birlikte kilisenin siyasal baskısının çökmesi sonucunda doğmuştur (Kapani, 2007: 42).

Vergi ise; “kamu giderlerini karşılamak amacıyla devletin veya devletin yetkilendirdiği diğer kamu tüzel kişilerinin, hukuki zorunluluk altında, yasayla belirtilen kurallara göre zorunlu ve karşılıksız olarak gerçek ve tüzel kişilerin gelir ve malları üzerinden nakdi ya da aynî olarak aldıkları pay” olarak tanımlanabilir (BSTS / İktisat Terimleri Sözlüğü, 2004). Musgrave’e göre vergi; “hükümetlerin sosyal nitelikli mal ve hizmetler için ihtiyaç duyulan malların satın alımını ve kamu çalışanlarına yapılan ödemeleri finanse edebilmek için egemenlik gücüne dayanarak yaptıkları bir kaynak transferidir” (Musgrave, 1980: 257). Akdoğan’a göre: “Vergiler, kamu borçları ve kamu hizmeti gereğince ortaya çıkan yükleri karşılamak amacıyla, devletin egemenlik gücüne göre, karşılıksız olarak, gerçek ve tüzel kişilerden alınan ve cebri niteliğe sahip para şeklindeki ödemelerdir” (Akdoğan, 2013: 118).

Verginin varlığı her ne kadar ilk çağlardan bile önceye dayanıyor olsa da, modernleşmeyle birlikte iktisadi varlığından öte hukuki varlığı daha çok ön plana çıkmıştır. Bu kapsamda, J.J. Rousseau'nun sosyal mukavelesinin ana fikri, vatandaşla devlet arasında adeta zımni bir mukaveleye dayanan karşılıklı hak ve vazife ilişkisi olduğu

inancına dayanmaktadır. Buna göre, her hak bir vazife karşılığı olduğundan vatandaşın devletten bir şey talep edebilmesi için kendisine düşen görevi yerine getirmesi icap etmekte olup, vergi ise devlet tarafından sağlanan hizmetlerin fiyatı niteliğindedir (Nadaroğlu, 2000: 222).

Vergileme, devletin sahip olduğu hukuki ve fiili gücü ifade etmektedir. Günümüzde artık sosyal bir anlayışla karşımıza çıkan devlet için vergileme, sahip olduğu hak ve yetkinin de ötesinde, temel fonksiyonların gerçekleştirebilmesi için adeta bir işlev oluşturmaktadır (Doğrusöz, 2011: 66). Devlet, toplum halinde yaşayan insanların ortak ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla oluşturmuş oldukları en önemli kurumdur. Bu sebeple devletin, kendisinden beklenen ve fonksiyonları yerine getirebilmesi için belli bir mali güce sahip olması gerekmektedir. Mali gücü elde etmede, en temel kaynak vergilerdir. Vergiler modern devletlerin ortaya çıktığı dönemlerde, karşılaştıkları finansman ihtiyaçlarının çözümüne ilişkin arayışların doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu noktadan hareketle vergiler, “devletin varlığının temel koşuludur” ifadesi kullanılabilir, J. A. Schumpeter’in ifadesiyle devlet, “vergi devleti” kavramı ile özdeşleştirilebilir (Genschell, 2005: 53).

Devlet maliye politikasının amacı olan ekonomik büyüme ve kalkınmayı gerçekleştirirken, vergi politikası, harcama politikası (bütçe politikası) ve borçlanma politikası gibi çok çeşitli araçlardan faydalanmaktadır. Günümüzde özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde maliye politikası araçlarından biri olan vergileme politikası, oldukça etkin bir mali araç olarak göze çarpmaktadır (Eker vd., 1996: 32).

3.1.2. Verginin Tarihsel Gelişimi

Vergi neredeyse insanlık tarihinin tarihi kadar eski bir geçmişe sahiptir. Öyle ki henüz “devlet” kurma aşamasına gelmeden önce topluluklar, kabile ve aşiret reisleri veya derebeyi gibi yöneticilere yaptıkları gönüllü veya gönülsüz yardımlar ve bağışlar vergi ödemelerinin ilk şekilleri olarak kabul edilebilir (Erginay, 1990: 30-31). Verginin gelişimi de toplumsallaşmayla birlikte ortaya çıkmış olup, eski dönemlerden beri uygulanmaktadır. Mezopotamya’da, Eski Mısır’da, Filistin’de ve Eti’lerde çeşitli vergi biçimlerinin kullanıldığı bulunan eski belgelerden anlaşılmaktadır. Örneğin Mısır ve Mezopotamya’da kamuya ait taşınmazları kullanan kişiler bazı aynı vergiler ödemeye ya da belli bedensel mükellefiyetleri yerine getirmeye mecbur olduğu gibi, özel topraklardan elde edilen üründen de, daha sonraki yüzyıllarda İslam vergi sisteminde “aşar” adını alacak mükellefiyete benzer bir pay ödenmesi zorunluluğu vardı. Bununla birlikte belli yörelerde

baş vergisinin de devlete gelir sağlayan önemli bir gelir kaynağı olduğu ifade edilmektedir (Uluatam ve Methibay, 2001: 18).

Yapılan çalışmalara göre, ilköğretimde halkın düzenli vergi verme alışkanlığı olmadığı gibi, özellikle savaş durumlarında olmak üzere alınan vergiler de aynı vergiler niteliğinde olmuştur. Meşru görülmesi ve bir yandan da halkın tepkisine yol açmaması için vergiler, dini vazifelerin yerine getirilme biçimi olarak da kabul edilirdi. Mısır ve Babil gibi medeniyetlerde devlet giderleri, savaş, piramit ve tapınak gibi giderler olmadıkça, saray giderlerinden ibaret olup, firavun veya krala ait mülk gelirleri söz konusu giderleri karşılamaya yetiyordu. Ancak saray giderleri harici durumlar ortaya çıktıkça, yönetenler halktan yardım almak durumunda kalmışlardır. İlk başlarda rica, vazife ve fedakârlık şeklinde ortaya çıkmakla birlikte, sonraları firavun emriyle zorunlu hale geldiği görülmüştür.

Hatta tarihi belgelere bakıldığında, Mısır Piramitlerinin yapıldığı dönemde, giderlerin ve böylece gelir ihtiyacının da artması sebebiyle Mısır'ın en önemli devlet kurumunun vergi idaresi olduğu görülmektedir (Turhan, 1989: 3). Eski Yunan ve Roma medeniyetlerinde ise vergiler, halktan sağlanan mülk gelirleri, savaşlardan sağlanan ganimetler ile kendilerine bağlı topluluklardan alınan haraç gelirlerinden oluşmaktaydı. Eski Yunan medeniyetinde iltizam vergi usulünün uygulandığına ilişkin belgeler de mevcuttur. (Kayan, 2000: 81-82)

Ortaçağda feodal devlet anlayışının da ortaya çıkmasıyla birlikte, İlkçağda benimsenen vergi anlayışı varlığını sürdürmekle birlikte, şehir kapılarında alınan gümrük bedelleri, para cezaları ve ayrıca para basma gelirleri de vergi gelirleri arasında yer almakta, vergiler halk temsilcileri tarafından toplanmaktaydı. Feodalitenin yükselişi ile birlikte imparatorlukların gücü azalmış, feodal beyler imparatorluklara ait bir kısım gelirleri ele geçirmiş, kralın bütçesi devlet bütçesinde ayrı olarak görülmeye başlanmış böylece 13. yüzyılda düzenli bir vergi sistemine geçiş adımları ilk kez bu dönemde atılmıştır.

Yeniçağda ise yönetenle yönetilen arasındaki ilişkiler anayasal zemine oturtulmaya başlamıştır. Ayrıca Merkantilizm politikası ile benzer olan, kralın zenginliği, halkın zenginliğine ve refahına bağlıdır düşüncesinin yerleştiği görülmüştür. 1700'lü yılların sonu ile 1800'lü yılların başlarında kadastro vergisi, arazi vergisi, şahıs vergisi ve kapı-pencere vergisi ile tamamlanmış olan ikametgâh vergisi Fransa'da randıman vergi sistemini oluşturmaktayken, 1851 yılı itibarıyla bu sistem yerini gelir vergisi sistemine bırakmıştır.

Bu şekilde kişilerin devamlılık arz eden ve ticari ve sınai faaliyetlerini kapsayan modern vergi sisteminin temellerinin atılmış, 1893 yılında yürürlüğe giren servet kanunu ile de gelir vergisi kanunu tamamlanarak devlet düzenli olarak vergi geliri elde etme imkânına kavuşmuştur. Bu dönemde vergi sisteminin, kamusal giderleri karşılamanın yanında, ekonomik ve sosyal hayata da müdahale ederek toplumları yönlendirmeye başladığı ifade edilmektedir (Turhan, 1989: 3-17).

3.1.3. Verginin Meşruiyeti

Verginin hukuksallığının veya başka bir ifadeyle meşruluğunun temelinde devletin hukuksallığı ve meşruluğu problematiği yatmaktadır. Nitelik ve nicelik bakımından güçlerin büyük çoğunluğuna sahip olan devlet, bireylere bir takım hizmetler sunarken, bireylerden ise kendisine sunduğu bu hizmetler karşılığında getirdiği yükümlülüklere uymasını talep etmektedir(Çağan, 1982: 3).

Vergi yükümlülüğü devletin bireylerden talep ettiği yükümlülüklerin başında yer alırken, bu talep karşılanırken “optimal vergilendirme” ilkelerinin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Adam Smith’in 1776 yılında yayımlanan “Ulusların Zenginliği” kitabında yer alan vergileme ilkeleri aşağıdaki gibidir (Aktan vd, 2006: 11-12):

1. Adalet: Bir ülkede yaşayan her birey mümkün olduğu ölçüde ödeme güçleriyle orantılı olarak katkıda bulunmalıdır.

2. Kesinlik: Vergi keyfi olmamalı, kesin olmalıdır. Ödeme zamanı, şekli, miktarı her birey için açık olarak tespit edilmelidir.

3. Uygunluk: Toplanacak vergiler, vergiyi ödeyecek olan her birey için en uygun zamanda ve şekilde tahsil edilmelidir.

4. İktisadilik: Verginin tahsil maliyetinin makul seviyede olması gerekmektedir.

Tarihte günümüzdeki anlamıyla ilk demokrasi mücadelesi, iktidarların keyfi vergi koymalarına tepki olarak başlamış olup, mutlak iktidarın vergilendirme gücünün sınırlandırılarak hukukla ilişkilendirilmesi ise, modern anayasal demokratik sistemin kurulması yönünde atılmış ilk adım niteliğindedir. Bu doğrultuda parlamentoların mutlak iktidar karşısında kazandıkları ilk yetki de vergilendirme yetkisidir (Öncel vd., 2012: 7). Verginin meşruiyetini simgeleyen “optimal vergilendirme” ilkeleri ile birlikte, verginin hukuksallığını işaret eden bir diğer önemli ilke ise, “temsilsiz vergi olmaz” şeklinde de ifade edilen “verginin yasallığı” ilkesidir (Arslan, 2016: 223-229).

“Vergilerin ancak kanunla koyulabileceği kuralı birkaç istisna dışında hemen hemen tüm anayasalarda yer almaktadır. Bunun nedeni vergilendirme yetkisinin parlamentoların tarih içinde kazandıkları ilk yetkilerden biri olması olabileceği gibi kişilerin hak ve özgürlük alanlarına yönelen en etkin müdahalelerden biri olan verginin kanunla konulmasının sağladığı güvence de olabilir” (Çağan, 1982: 125).

Vergi hukuku, devletin kişi hak ve özgürlük alanına müdahalesini düzenleyen bir hukuk dalı olduğu için, hukuk devleti kavramı ile de yakın bir ilişki içerisinde olduğundan dolayı devletin de bahsi geçen vergilendirme yetkisini hukuk kuralları çerçevesinde kullanması gerekmektedir (Üstün, 2003: 255). Bu bakımdan, normlar hiyerarşisinin en üst basamağında yer alan Anayasa, vergi hukukunun da en temel kaynağıdır. Vergilendirmeye ilişkin hükümlerle birlikte vergilendirme yetkisi kaynağını Anayasadan almak ve Anayasaya aykırı olmamak zorundadır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda yer alan ve vergilendirme ile doğrudan veya dolaylı bağlantılı olan bazı maddelere aşağıda yer verilmiştir.

Madde-2: Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletidir.

Madde-10: Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.

Madde-73: Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, malî gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır. Vergi, resim, harç ve benzeri malî yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır. Vergi, resim, harç ve benzeri malî yükümlülüklerin muaflık, istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapmak yetkisi Cumhurbaşkanına verilebilir.

Madde 2’de Türkiye Cumhuriyeti’nin bir hukuk devleti olduğuna vurgu yapılırken, 10. maddede herkesin kanunlar önünde ve kanunların uygulanması bakımından eşit olduğu ifade edilmektedir. Bu doğrultuda Anayasa’nın 73. Maddesinde, verginin genelliği, yasallığı, verginin kamu giderlerini karşılamaya yönelik olması, mali güçle orantılı olması, vergi yükünün adaletli ve dengeli dağıtılması gerektiğinden bahsedilirken, hükümler bir bakıma hukuk devleti ve sosyal devlet ilkelerinin de somutlaştırılmış ifadeleri olarak göze çarpmaktadır.

Verginin meşruiyetini ortaya koymak adına geliştirilen vergi teorilerinden biri istifade (yararlanma) teorisi diğeri iktidar teorisidir. İstifade teorisine göre, devletle vatandaşlar arasında karşılıklı bir yararlanma söz konusudur. 18. yüzyılda hâkim olan bu teoriye göre devletin görevi kişilerin mal ve canını korumak, kişilerin görevi ise devletin yaptığı hizmetlere karşılık, devlete vergi vermektir. Kişilerin elde ettiği fayda mallarının ve canlarının korunması iken teoriye göre kişilerin ödediği vergiler elde ettikleri yararlanmanın karşılığında ödediği bedeldir. Böylelikle korunan mal ve can ile vergi arasında doğru bir orantı söz konusudur (Falay, 1997: 676).

İktidar Teorisine göre kişilerin vergi vermesiyle kamu hizmetlerinden istifade etmesi arasında doğrudan bir bağlantı bulunmamakla birlikte, kişiler, kamu harcamalarına, kamu hizmetlerinden yararlanmaktan ziyade bağımsız olarak katılmak da zorundadırlar. Fakat kişilerin kamu harcamalarına katılması iktisadi güçleri oranında olmalıdır. Kişilerin iktisadi gücünü ise kişinin geliri, serveti ve harcaması belirler. Vatandaşların devlete karşı vergi ödevleri, devletin de kendi vatandaşlarına vergi koyma hakkı bulunmaktadır. Devlet egemenlik gücüne dayanarak vergi koyduğuna göre aynı zamanda vergi adaletini de sağlamalıdır. Bu durumda vergi yükümlülükleri, kamu harcamalarına, iktisadi gücüne göre katılırsa vergi yükü toplum için en az fedakârlıkla yerine getirilmiş olacaktır (Batirel, 1984: 1369).

Devlet, fonksiyonel görevlerini yerine getirebilmek adına bazı mali araçlara gereksinim duyar, Bu mali araçların temininde en önemli kaynak, devletin egemenlik gücünden kaynaklan ve milli gelirden cebir yoluyla aldığı parasal pay şeklinde tanımlanan vergilerdir. Vergilendirmenin, toplumun her kesimini yakından ilgilendiren bir olgu olması sebebiyle demokrasi ile yönetilen toplumlarda, vergi adaleti olgusuna önem vermeyen seçilmiş yönetimler halkın desteğini kaybetme sonucu ile karşı karşıya kalabilmektedir. (Seviğ, 1990: 78). Due'ya göre en adil vergi sistemi toplumda mevcut fikir birliğine göre en adil kabul edilen reel gelir bölüşümü ölçülerine uygun olanıdır (Due, 1967: 109).

Bireylerin ödeme gücünün en önemli göstergesi kazandıkları gelirdir. Özellikle gelir vergisi uygulamalarında verginin konusunu oluşturan gelirin tanımı, muafiyet ve istisna uygulamaları ile tarife yapısı vergilemenin sonuçları açısından önem taşımaktadır. Bu durumda devletin adil bir vergilendirmeyi gerçekleştirebilmesi için bireylerin belli bir ödeme gücüne ulaşması ve devletin de buna bağlı olarak adil vergileme politikalarını uygulaması gerekir (Karayılmazlar ve Güran, 2006: 142-169).

Genel olarak artan, düz ve azalan oranlı olmak üzere üç şekilde düzenlenen vergi tarifeleri, ödenecek vergi miktarını belirlemek için matraha uygulanan ölçülerdir. Artan oranlı vergisi tarifesi, diğerlerine nazaran vergi adaletini sağlama noktasında daha etkili olmakla birlikte genellikle, ülkelerin sosyal adalet konusundaki değer yargılarına, vergileme ile kamu harcamalarının temel fonksiyonlarını gerçekleştirme çabalarına ve kamu harcamalarının etkin finansmanı gibi nedenlere bağlı olarak da biçimlenebilmektedir (Sancar ve Şentürk, 2012: 8). Bu durumu doğrulamakla birlikte dünya genelinde de ülkelerin ağırlıklı olarak artan oranlı gelir vergisi tarifelerine yer vermeye başladıkları gözlemlenmektedir (Şentürk, 2006: 18).

3.1.4. Küreselleşme ve Ulus-Devlet İlişkisi

ABD'nin yayın organlarından The National Interest'te 1989 yılında Francis Fukuyama tarafından yazılan "Tarihin Sonu mu?" başlıklı bir makale yayınlanmış olup, makalede SSCB ve Doğu Avrupa'da yaşanan gelişmelerin Marksizmin sonu olduğu, liberal demokrasinin monarşi ile faşizmin ardından komünizmi de yenilgiye uğrattığı ve meşruluğuna ilişkin dünya çapında dikkate değer bir görüş birliğinin olduğu öne sürülmektedir (Turan, 2015: 1-2). Makalenin asıl dikkat çeken tarafı, liberal demokrasinin insanlığın ideolojik evriminin son noktası ve nihai siyasal yönetim biçimi olduğu böylece Soğuk Savaşın sona ermesinin aynı zamanda tarihin sonu olduğudur. Liberal ideolojinin zaferi, ayrıca liberal demokrasinin ileride tüm dünyaya yayılacağını da göstermektedir (Fukuyama, 1989: 1).

1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılması sonucunda; çok kısa sürede SSCB dağılmış, Doğu Avrupa ülkelerindeki siyasal rejimler çökmüş, Doğu ve Batı Almanya birleşmiştir. "Küreselleşme" uluslararası ilişkilerin bu yeni döneminde ortaya çıkan en önemli olgu olarak kendini göstermiş olup, günümüzde hala ekonomik küreselleşmenin yanı sıra, medya ile diğer iletişim araçlarındaki hızlı gelişme, ideolojik ve askeri kutuplaşmanın erimesiyle gelişen yeni zeminde, çağın yükselen değerlerinin tüm dünyaya yayılmasını sağlamaktadır (Sezgin, 1993: 1-2).

Amerikan Ulusal Savunma Enstitüsü'ne göre küreselleşme "malların, hizmetlerin, paranın, teknolojinin, fikirlerin, enformasyonun, kültürün ve halkların hızlı ve sürekli bir biçimde sınır ötesine akışı" biçiminde tanımlanırken, küreselleşme ile ülkelerin bütünleşmesi ve ekonomik aktivitelerin sürekli gelişmesi ifade edilmektedir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu tarafından yapılan tanıma göre; "küreselleşme; sadece ekonomik olmayan sosyal, siyasal, çevresel, kültürel ve hukuksal boyutları da olan bir

süreç” şeklinde belirtilmiş, küreselleşmenin sadece bir noktaya değil, geniş çaplı bir alana odaklandığına vurgu yapılmaktadır (Tağraf, 2002: 35-36).

Küreselleşme ve ulus devlet arasındaki temel ilişki noktası küreselleşme sürecinin ulus devletlerin sonunu getirip getirmeyeceği tartışmasına dayanmaktadır. Ulus devlet, hem içerde hem de dışarıda egemenliği kendisinden başkasına vermeme konusunda ısrarlıdır. 1648 yılında imzalanan Westphalia Anlaşması ile modern devletin ana unsuru olarak kabul edilen egemenlik olgusu, devletin sınırları çizilmiş bir toprak parçası üzerindeki mutlak hâkimiyetine vurgu yapmaktadır (Sarıtaş, 2009: 408). Küreselleşmeyle birlikte ulus devletin ayrıcalıklı konumunu sağlayan devlet egemenliği olgusunun, hem aktörler temelinde çoğullaştığını, hem de bir iktidar söylemi olarak meşruluk kriziyle karşı karşıya kaldığını ifade eden Held’e göre, devletler artık yerel oldukları kadar, birbirleriyle iç içe geçmiş, ekonomik, askeri, kültürel ve siyasi örgüt ağları nedeniyle küresel bir görünüm de arz etmektedir. Ulus devletlerin yapısını değiştiren faktörler artık başta dünya ekonomisi olmak üzere küresel gelişmelerdir (Held, 1990: 103-104).

Küreselleşmeyi etkilediği alanlar açısından ekonomik, siyasal ve kültürel şeklinde üç boyutta incelemek mümkündür (Demirel, 2006: 107-109). Ekonomik küreselleşme, ulusal ekonomilerin dünya piyasalarıyla bütünleşmesi ve tüm iktisadi karar süreçlerinin giderek dünya kapitalizminin sermaye birikimine yönelik dinamikleriyle belirlenmesi olarak yorumlanmaktadır (Yeldan, 2001: 14).

Ekonomik küreselleşme, aslında açık pazar ekonomisinin kapitalist örgütlenme mantığının sağladığı etkinliği gözler önüne sermekte, uluslararası ticaretin örgütlenme noktasında öne çıkan batılı sermaye çevrelerinin ulaştığı zenginliğe işaret etmektedir (Aktel, 2003: 57). Bu süreç ekonomik bütünleşme olgusunu da beraberinde getirmektedir. Sonuçta çok uluslu sermayenin gereksinim ve isteklerine uygun bir ekonomi kurmayı hedefleyen neo-liberal politikaların sürekli genişleyen bir uygulama alanı bulmasına yol açmaktadır (Doğan, 2002: 33). Bu kavram, mal ve faktör akımlarının engellenmeksizin gerçekleştirilebilirliği ile piyasa aktörlerinin rekabette eşit fırsatlara sahip kılınmasını içermekte, üretimin, finansın, ticaretin küreselleşmesini anlatmaktadır (Bayraktutan, 2003: 146-147).

Siyasal anlamda küreselleşme, devlet–toplum–birey arasındaki ilişki ve rollerin yeniden şekillendirilmesini gerektirmekte, ulus devlet karşısında uluslar üstü mekanizmalarla beraber, sivil topluma yönelik inisiyatif kullanımında demokratikleşme ekseninde bir artış sağlamaktadır.

1950'lerden itibaren ekonomik bütünleşmenin çeşitli aşamalarını başarıyla tamamlayan Avrupa Birliği'nin bugünkü uzlaşmacı ve kurumsal federatif bir birleşik Avrupa yaratma çabası, siyasal küreselleşmenin ulus devletlerin tek başına yaratamayacakları bir süreç olduğunun, içinde bir takım bloklaşma ve ulus üstü entegrasyon çabalarını da içerdiğinin en güzel örneğidir.

Siyasal küreselleşme ulus devlet içinde homojenleşme ekseninde bir temsil mekanizması öngörülmesi nedeniyle zaten kendini zor ifade eden demokrasi anlayışının daha katılımcı bir renge bürünmesini de sağlamaktadır. Kültürel alandaki küreselleşme eğilimi toplumların hem sorunlarını, hem de tartışma ve çözümlerini ortak hale getirmektedir (Aktel, 2003: 60).

Kültürel anlamdaki küreselleşmede, farklı kültürlerin post modern söylem üzerinde temellenen çok parçacılık özellikleri ışığında yan yana yaşaması, toplum sözleşmesinin bir anlamda yeniden ve fiilen uygulanması olgusuna vurgu yapmaktadır. Ulus devlet içinde yer alan kültür çeşitliliğini yaratan ise ulaşım ve iletişim ağlarındaki hızlı gelişmelerdir. Kültürler arasındaki farklar azalmakta, demokratikleşme, insan hakları, çevre gibi pek çok konuda ortak tepkiler ortaya çıkmaktadır.

Kültürel küreselleşmenin olumsuz etkisi ise, ekonomik rekabet açısından önde gelen gelişmiş ülkelerdeki değerlerin, gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerdeki kültürel gelenek ve görenekleri aşındırarak bir tür kültür yozlaşması yaratması ve bu toplumlara daha fazla tüketime yönlendirerek "tüketim toplumu" oluşturma tehlikesidir (Sezen, 1999: 60).

Küreselleşme ile birlikte ulus devletin küçüldüğü, zayıfladığı, otorite ve egemenliğinin aşındığı düşüncesi bir ölçüde doğruluk payına sahip olsa da bu durum ulus devlet olgusunun tarih sahnesine veda edeceği anlamına gelmemektedir. Ulus devletler hala uluslararası sistemin en önemli aktörleri olarak faaliyetlerini sürdürürken, aynı zamanda ekonomik, siyasal ve sosyal alandaki bazı eski alışkanlıklarından vazgeçerek kendilerini yenilemek zorunda kalmaktadırlar (Bakan ve Tuncel, 2012: 63). Bu pencereden bakıldığında küreselleşmeyle birlikte değişime uğrayan ulus devletlerin, insan haklarındaki gelişmelere paralel olarak meşruiyet ve egemenlik kaynaklarını yenilemesi gibi kendisini dizginleyecek mekanizmaları da oluşturması gerekmektedir. Faaliyet alanı daralmış ve tesis ettiği ulusal kimliği şüpheli hale gelmiş bir devletin meşruiyet ihtiyacını eski alışkanlıklarıyla giderebilmesi zorlaştığından, bu mekanizmaların oluşturulması önem arz etmektedir (Habermas, 2008: 102).

Yukarıda ifade edildiği üzere her ne kadar küreselleşme devlete ikame birçok kurumun oluşumuna yol açmış ve ulus devletin tahtını sarsmış olsa da, günümüzde hala ulus devlet anlayışı birçok sayıda işlevi yerine getirmekte ve varlığını sürdürmeye devam etmektedir (Erdem, 2009: 411). Kazgan, ekonomik açıdan düşünüldüğünde devletin, hala ekonominin büyümesini gerçekleştirecek ortamı yaratmak, ekonomik yaşamı düzenleyecek politikaları belirlemek ve gerekli kurumları oluşturmak gibi fonksiyonlarının bulunduğu ifade etmektedir (Kazgan, 1997: 217).

Tarihsel sürece bakıldığında, Sosyalizmin kendisini yenileyememe, Kapitalizmin ise kendisini yineleyememesi sorunlarıyla karşı karşıya kaldıkları söylenebilir. Bu krizlerden sosyalizm kendisini kurtaramamışken kapitalizm girdiği her krizden kendisini yenileyerek güçlü bir şekilde çıkmıştır.

Bakan ve Tuncel'e göre; "Ulus devletler de girdikleri krizlerden kendisini güçlü bir şekilde çıkartacak potansiyele sahip yapılar olarak gerekli yenilenmeleri yaparak karşılaştıkları krizden başarıyla çıkacaklardır" (Bakan ve Tuncel, 2012: 63).

3.2. Vergi Yükü ve Vergi Yükünü Etkileyen Faktörler

3.2.1. Vergi Yükünün Hesaplanması

Verginin karşılıksız olarak ödenmesi, toplum içinde verginin bir yük olarak algılanmasına neden olmaktadır. "Vergi subjektif ve objektif etki olmak üzerinde kişiler üzerinde iki tür etki bırakır. Subjektif etki, vergi baskısıyla ortaya çıkar psikolojik bir etkidir ve ölçülme imkânı bulunmamaktadır. Objektif etki ise kişinin geliri ile ödediği vergi tutarı arasındaki ilişkiyi ifade ettiği için ekonomik bir değer olarak ölçülebilir" (Öztürk ve Ozansoy, 2011: 199).

Bir ülkenin vergileme düzeyi, o ülkenin belli bir dönemde elde edilen vergi gelirlerinin o dönemde hesaplanan GSMH veya GSYH'ye oranlanması suretiyle ölçülmektedir. Dolayısıyla vergi yükünde zaman içinde gerçekleşen değişiklikler devlet tarafından uygulanan politikalarla kontrol altına alınabilmektedir (Ataç, 2009: 334).

Rakıcı ve Vural'a göre; "Vergi yükü genel bir tanım ile mikro açıdan mükellefin ödemiş olduğu toplam verginin, mükellefin gelirine oranı, makro açıdan ise, toplam ödenen vergilerin GSMH'ye oranıdır." Bu tanım kapsamında vergi yükünün belirlenmesinde toplam yapılan ödemeleri toplam gelire oranlamak gerekmektedir (Rakıcı ve Vural, 2011: 63-64).

Ödenen vergi arttıkça vergi yükü de artarken, kişisel gelir arttıkça vergi yükü azalmaktadır. Bu noktada vergi yükünü etkileyen en önemli faktör ise vergi oranıdır. Vergi oranının artırılması, yeni veya ek vergi konulması gibi uygulamalar mükelleflerde vergiden kaçınma veya vergi kaçırma psikolojisi yaratmaktadır (Aktan, 2000: 125).

İbn-i Haldun vergi oranlarının olması gerektiği düzeyi şu şekilde ifade etmektedir: “Eğer bütün bunları anladıysan üretim ve kalkınmada en güçlü etkenin üreticilere yüklenecek vergi oranlarının mümkün olduğu ölçüde az olması gerektiğini bilirsin. Çünkü bu durumda insanlar kâr ve menfaat elde edeceklerini bildikleri için üretime yönelirler.”

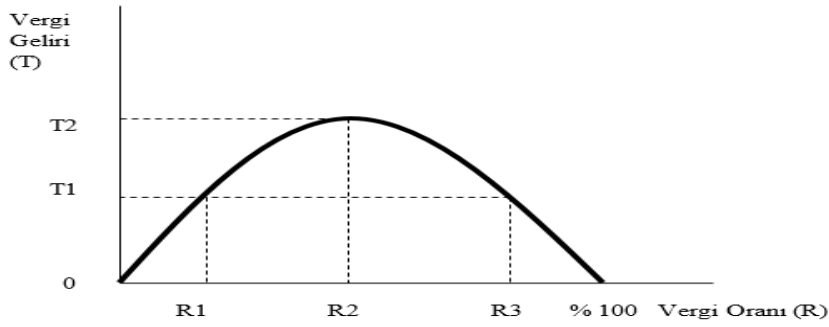
İbn-i Haldun, bir devletin yıkılışını da vergi oranlarının yüksekliğine bağlamakta, halka yüklenen vergilerin ciddi ölçüde yükselmesinin ekonomik buhranlara yol açacağını savunmaktadır. Kesad kavramı ile ifade ettiği ekonomik buhranın da devletin yok olmasına sebep olacağına inanmaktadır. Kendi ifadeleriyle aktarmak gerekirse;

“Devletin son zamanlarında halka yüklenen vergiler öyle bir seviyeye ulaşır ki ticaret ve üretimden elde edilmek istenen bütün beklentilerin yok olmasıyla çarşılar tamamen kesada uğrar. Bu durum toplumun bozulup zayıflamasına yol açar ve sonuçta zararını da devlet çeker. Devlet tamamen yıkılıp yok olana kadar vergilerdeki artış devam eder” (Haldun, 2004: 370).

Vergi oranları ve vergi gelirleri arasındaki ilişki hakkında Smith; “Yüksek vergi oranları, bazen vergilendirilmiş malların tüketimini azaltarak, bazen vergi kaçakçılığını teşvik ederek, daha ılımlı vergilerden elde edilmesi beklenen gelirden daha az gelir sağlar.” şeklinde görüş bildirmiştir (Fullerton, 1982: 5).

David Hume’un görüşü ise şu şekildedir: “İnsanları çalışmaya sevk eden nedenlerden biri de tüketme isteği olduğundan, belli tüketim seviyesine ulaşmakta karşılaşılan güçlük artınca, toplum üzüntüye kapılır. Bu nedenle çalışmayı arttıracak optimum bir vergi seviyesi vardır. Bu seviye aşıldığında vergi çalışmayı arttırmaz, aksine azaltır” (Savaş, 2000: 57).

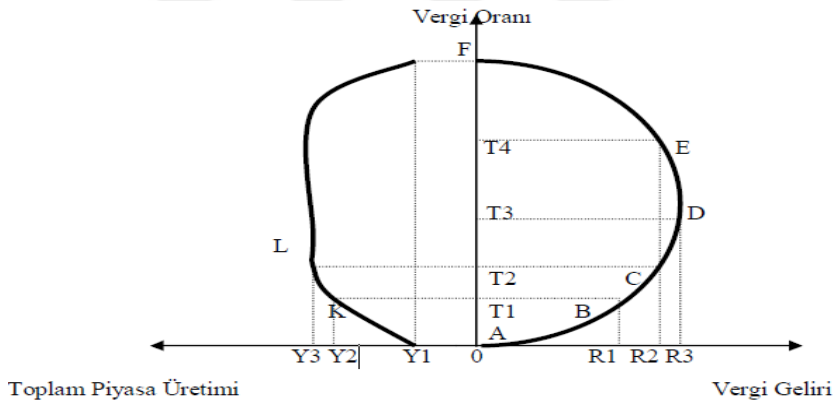
Vergi gelirleri ve vergi oranları ile ilgili çalışmasında Arthur Laffer; vergi oranlarının yükseldiğinde mükelleflerin daha az çalışarak veya daha az beyan ederek mümkün oldukça vergiden kaçınmaya çalışacaklarını ifade etmiştir. Vergi oranları ile vergi gelirleri arasındaki bu ilişkiyi gösteren Laffer eğrisinde, vergi oranlarındaki artış belli bir noktaya kadar devletin vergi gelirlerinin artmasını sağlamakta, ancak vergi oranlarının yükseltilmesine devam edilmesi durumunda mükelleflerin vergi ödemekten kaçınmasına neden olmakta, böylece devletin de toplam vergi gelirlerinin azalmasına yol açmaktadır (Işık ve Kılınç, 2009: 150).

Şekil 3.1. Vergi Oranları ve Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki

Kaynak: Mahfi Eğilmez, Kendime Yazılar, 09.09 2016

Şekil 3.1.'de yer verilen Laffer Eğrisinin ifade ettiği durum şudur; vergi oranının R1 noktasından R2 noktasında yükseltildiği durumda vergi gelirleri T1 seviyesinden T2 seviyesine yükselecektir. Vergi oranının R2 noktasından R3 noktasına yükseltildiği durumda ise kişiler elde ettikleri gelirin çoğunu vergi olarak ödeyeceklerini gördükleri için çalışma saatlerini azaltacaklar ve vergi gelirleri T2 seviyesinden T1 seviyesine gerileyecektir. Dolayısıyla aşırı yüksek olan vergi oranlarında yapılacak indirimler, bir yandan kişilerin daha fazla çalışmasını teşvik ederken bir yandan da vergi kaçırma arzularının düşmesine yol açacak ve böylece vergi gelirleri artıracaktır (Eğilmez, 2016).

Şekil 3.2. Vergi Oranları ile Toplam Piyasa Üretimi ve Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki (Aktan, 1994: 88)

Arthur Laffer'in, vergi indirimleri sonucunda toplam piyasa üretimi ile toplam vergi gelirlerinin artacağı görüşünü açıklayan eğriye Şekil 3.2.'de yer verilmiştir. Eksenin sağ tarafı vergi oranları ile vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi, sol tarafı ise vergi oranları ile toplam piyasa üretimi arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Şeklin sol tarafında verginin bulunmadığı varsayımı altında toplam piyasa üretimi Y1 düzeyinde gerçekleşmektedir. Vergi oranlarının sıfır noktasından başlayarak artırılması, toplam piyasa üretimini arttırmak suretiyle toplanan vergilerle kamusal mal sunumunda bulunan devletin yapmış

olduğu üretim, özel sektör faaliyetleri üzerinde olumlu etki göstererek ekonomide GSYH'yi artırır. Ancak L noktasından sonra belirlenen yüksek vergi oranları fiyatları olumsuz etkilemeye başlar ve bu durum toplam piyasa üretimini azaltmaya başlar. Şeklin sağ tarafında ise vergi oranları ile vergi gelirleri arasındaki ilişki gözlemlenmektedir. Vergi oranlarının D noktasına kadar artırılması vergi gelirlerini de artırırken, bu noktadan sonra vergi gelirlerinde meydana gelen azalma bireylerin yüksek vergi oranları karşısında çalışmak yerine boş zamanı tercih etme anlamına gelen “verginin gelir etkisi”nin sonucunu ifade etmektedir. Literatüre “Laffer Etkisi” olarak geçen hipoteze göre; piyasa üretiminin maksimum seviyede olduğu duruma ancak düşük (optimal) bir vergi oranında ulaşılır (Aktan, 1994: 83-114).

Devletin en önemli kamu finansman araçlarından biri olan vergiler, ekonomik faaliyetleri çeşitli şekillerde teşvik ederek büyüme sürecine yardımcı olabilmektedir. Vergi kanunları mükelleflere yasal yükümlülük getirmekle birlikte, bazı nedenlerle bu yükümlülüğün sınırlandırılması söz konusu olabilir. Vergileme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin olumlu yönde olabilmesi, toplum için yukarıdaki olumsuzlukları doğurmayacak optimal bir vergi oranının belirlenmesine bağlıdır. Bunun için vergi oranlarının ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyi, doğal zenginlikleri, toplum değerleri, alışkanlıkları, kültürel yapısı vb. unsurlar dikkate alınarak belirlenmesi elzemdir (Demircan, 2003: 110).

Bir ülkede, vergi yükünün adaletli veya dengeli dağılıp dağılmadığının tespiti için o ülkede gerçekleşen dolaylı ve dolaysız vergilerin, toplanan vergiler içindeki payının karşılaştırılması gerekmektedir. Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi gibi dolaysız vergiler; en az geçim indirimi, artan oranlı vergi tarifeleri, indirim, istisna ve muafiyet gibi uygulamalara sahip olduğundan vergi ödeme gücü arasında ilişki kurulabilmekte ve vergi adaletini sağlamada daha etkili olabilmektedir. KDV, ÖTV gibi dolaylı vergilerde ise; vergilerin uygulandığı mal ve hizmetlerin, düşük gelirlilerin bütçesindeki payı, yüksek gelirlilere göre daha fazla olmakta ve vergi yükü, görece düşük ve sabit gelirli kişilerin üzerinde kalabilmektedir (Armağan, 2007: 239). Ancak mükellefler vergi yükünü, dolaysız vergi ödemelerinde çok daha fazla hissederlerken; dolaylı vergilerde ise verginin fiyat içine gizlenmesi şeklinde tanımlanan mali anestezi etkisiyle daha az hissetmektedirler. Bu nedenle devletler günümüzde de olduğu gibi dolaylı vergilere daha fazla ağırlık vermektedirler (Aktan, 2000: 125).

Vergiye gönüllü uyumun sağlanabilmesi için, vergi sisteminin etkinlikle uygulanarak, ekonomik büyümenin sağlanmasında, tüm gelirler için optimum kaldırılabilir vergi oranlarını içeren bir vergi politikasının belirlenmesi böylece vergi yükünün toplum vicdanını rahatlatacak şekilde adil şekilde dağıtılması gerekmektedir. Buna ilave olarak vergi idaresinin etkinleştirilerek etkin bir vergi denetiminin yapılması da kamu açıklarının azalmasını sağlayabileceği gibi vergi kayıp ve kaçaklarını da azaltarak ekonomik büyüme rotasına olumlu katkı yapabilecektir (Erdem ve Sivrekli, 2001:73). TÜİK tarafından açıklanan GSYH verilerinin T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından 2009 yılı baz alınarak yeniden düzenlenmesi sonucunda oluşturulan ve 1990-2017 dönemi için hesaplanan vergi yükü tablosu aşağıdaki gibidir.

Yıllar	Vergi Gelirleri Toplamı (A) (Milyon TL)	2009 Bazlı GSYH (B) (Milyon TL)	Vergi Yükü (A/B) (%)
1990	45,40	541,09	8,40
1991	78,64	867,42	9,00
1992	141,60	1.505,13	9,40
1993	263,81	2.728,24	9,70
1994	587,76	5.325,28	11,00
1995	1.084,35	10.685,80	10,20
1996	2.244,09	20.335,30	11,00
1997	4.745,48	39.695,50	12,00
1998	9.228,60	71.892,90	12,80
1999	14.802,06	107.164,35	13,80
2000	26.503,70	170.666,71	15,50
2001	39.735,93	245.428,76	16,20
2002	59.631,87	359.358,87	16,60
2003	84.316,17	468.015,15	18,00
2004	90.076,86	577.023,50	15,60
2005	106.929,23	673.702,94	15,90
2006	137.480,29	789.227,56	17,40
2007	152.835,11	880.460,88	17,40
2008	168.108,96	994.782,86	16,90
2009	172.440,42	999.191,85	17,30
2010	210.560,39	1.160.013,98	18,20
2011	253.809,18	1.394.477,17	18,20
2012	278.751,07	1.569.672,11	17,80
2013	326.169,16	1.809.713,09	18,00
2014	352.514,46	2.044.465,88	17,20
2015	407.818,46	2.338.647,49	17,40
2016	459.001,74	2.608.525,75	17,60
2017	536.617,21	3.106.536,75	17,30

Tablo 3.1. Vergi Yükü Oranları: (1990-2017)

Kaynak: TÜİK ve SBB

Tablo 3.1.'de belirtilen veriler incelendiğinde, küçük dalgalanmalar haricinde, yıllar itibariyle genel olarak Türkiye'de gerçekleşen vergi yükü oranlarında doğrusal olarak artış meydana geldiği gözlemlenmektedir. Öte yandan söz konusu vergi yükü hesaplamalarına, sadece yıllar itibariyle tahsil edilen toplam vergi gelirleri dâhil edilmiş olup, bunun haricinde toplanan; yerel idarelerin tahsil ettiği diğer gelirler, fonlar ve SGK tarafından tahsil edilen gelirler hesaplamalara dâhil edilmemiştir.

Tablo 3.2.'de ise aynı dönemde gerçekleşen tahakkuk/tahsilat oranlarına yer verilmiş olup, 1990-1999 döneminde sürekli artış eğilimine giren tahsilat oranlarının, 2000-2007 döneminde %90 seviyelerinin üzerine çıktığı ancak 2008 yılından 2017 yılına kadar sürekli düşme eğilimi göstererek 1990 yılında gerçekleşen oranın da altına gerilediği görülmüştür.

Yıllar	Oran (%)	Yıllar	Oran (%)	Yıllar	Oran (%)
1990	85,9	2000	90,5	2010	86,2
1991	82,5	2001	90,3	2011	85,6
1992	81,7	2002	91,4	2012	86,4
1993	81,3	2003	92,5	2013	86,8
1994	82,8	2004	93,0	2014	85,2
1995	85,6	2005	92,0	2015	84,7
1996	88,1	2006	92,2	2016	81,2
1997	89,8	2007	91,1	2017	82,3
1998	89,5	2008	89,7		
1999	86,8	2009	87,4		

Tablo 3.2. Yıllar İtibariyle Tahakkuk/Tahsilat Oranları: (1990-2017)

Kaynak: www.gib.gov.tr

Her iki tablonun birlikte değerlendirmesi sonucunda, vergi yükünün görece düşük hesaplandığı yıllarda vergi tahsilatlarının daha yüksek seviyelerde gerçekleştiği, vergi yükünün görece yüksek hesaplandığı dönemlerde ise vergi tahsilatlarının daha düşük seviyelerde gerçekleştiği sonucuna ulaşılmaktadır.

3.2.2. Vergi Yükünü Etkileyen Faktörler

3.2.2.1. Küresel vergi rekabeti

Yaşanan teknolojik gelişmeler ve ekonominin gitgide serbestleşmesi, ulusal ekonomilerin birbirleriyle etkileşimini artırırken, teknolojik gelişmelerle birlikte liberalleşme hareketleri de, ulusal sınırların ekonomik faaliyetler bakımından önemini yitirmesine neden olmuştur. Küreselleşme olgusu sermaye hareketlerinin önünü açarak, sermayenin ve işgücünün kendileri için daha avantajlı ve yüksek getirili ülkelere doğru rahatlıkla yer değiştirebilir hale gelmesine zemin hazırlamıştır (Öner, 2004: 1). Bununla

birlikte artan sermayenin hareketliliği devletlerin maliye politikalarını da doğrudan doğruya etkilemeye başlamıştır. Devletler artık, vergi sistemlerini bağımsız bir şekilde tasarlayamaz hale gelmiş ve vergilendirme güçleri gittikçe zayıflamaya başlamıştır (Bird ve Zolt, 2013: 4).

Küreselleşme ile birlikte uluslararası bir yarış ifade eden ve sermaye odaklı vergi rekabeti artmakta ve bu artış hükümetlerin vergi politikalarını tasarlarken izleyeceği stratejileri etkileyerek vergilendirme düzeyleri ve biçimlerinin değişmelerine neden olmaktadır. Bu noktadan sonra vergi oranlarının düşürülmesi beklenirken özellikle vergi matrahlarının bir bölgeden diğerine kolayca geçebildiği durumlarda, yüksek vergilerden düşük vergilere doğru bir kayma gerçekleşeceği öngörülmektedir (Alm ve Khan, 2017: 4).

Vergi politikalarının en önemli aracı olan vergi oranları, vergi rekabetinin de en etkili aracı olarak göze çarpmaktadır. Ekonomik ve finansal bütünleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan vergi rekabeti; finansal sermayeyi ve uluslararası şirketleri kendi piyasalarına çekmek için vergisel ayrıcalıklar sunulan ve benzer teşvik edici politikalar kullanılan uluslararası bir rekabet türü olarak tanımlanabilir (Engin, 2006: 18). Bu çerçevede vergi rekabeti; uluslararası rekabet gücünü artırarak yabancı yatırımların ülkeye çekilmesi, vergi mevzuat ve sistemlerinin yakınlaştırılması ve vergisel teşvikler sağlanması amacıyla özellikle de kurumlar vergisi oranları üzerinde indirimler şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Öz ve Yaraşır, 2009: 3). Uluslararası vergi rekabeti, uygulama biçimine ve ekonomik sonuçlarına göre zarar verici ve yararlı vergi rekabeti olmak üzere iki başlık altında incelenirken, OECD ve Avrupa Birliği'nin bu konudaki yaklaşımları gelişmiş-yüksek vergi yüküne sahip ülkeler lehine olması sebebiyle eleştirilmektedir (Ferhatoğlu, 2006: 3).

3.2.2.2. Kayıt dışı ekonomi

Vergi yükünü etkileyen bir başka unsur kayıt dışı ekonomi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kayıt dışı ekonomi, devletin bilgisi dışında gerçekleşen ve resmi GSYH tahminlerine yansımayan gelir yaratıcı ekonomik faaliyetler olarak tanımlanabilir. Devletin resmi organlarına bildirilmeksizin gerçekleştirilen çeşitli faaliyetler, gayri safi milli hâsıla tahminlerine yansımadığından, resmi gayri safi milli hâsıla verileri de gerçekleşenden çok daha düşük tahmin edilmektedir (Yılmaz, 2006: 26).

“Kayıt dışı ekonomi; nedenlerine ve sonuçlarına bakıldığında diğer ekonomik sorunlardan etkilenen ve bu sorunları etkileyen son derece karmaşık yapılı; bazen bağımlı bazen de bağımsız değişken halinde fakat daha da önemlisi içerisinde iktisadi faktörler dışında sosyal, psikolojik, siyasi ve ahlaksal boyutların tamamıyla yakın ilgili olan, teorik

çapta birçok çözüm önerileri sıralanan fakat bir türlü ortadan kaldırılamayan bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır” (Kıldış, 2000: 1).

Teorik çalışmalarda, yasal düzenlemelerin yoğunluğu, vergi yükü ile sosyal güvenlik kesintilerinin fazlalığına sebep olmakta ve kayıt dışı ekonominin büyüklüğünü artırırken vergi kaçakçılığının en temel sebepleri arasında gösterilmektedir. Kayıt dışı ekonomi ve vergi yükü arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin varlığı gözlemlenirken, vergi yükünün kayıt dışı ekonomiyi, kayıt dışı ekonominin de vergi yükünü etkilediği sonucuna varılmaktadır (Erdoğan, 2013: 67). Bununla birlikte yüksek vergi oranları ile etkinsiz vergi tahsilâtı kayıt dışı ekonomi büyüklüğünü doğrudan etkilerken ayrıca vergilendirme düzeyi de yükseldikçe kayıt dışı ekonomik faaliyetlere katılma ve vergi kaçırma isteğinin de artacağı kabul edilmektedir (Erkuş ve Karagöz, 2009: 128).

3.2.2.3. Vergisel ayrıcalıklar ve yatırım teşvikleri

Ülkeler ekonomik veya politik nedenlerle vergi sistemlerinde bazı değişiklikler yapmakta, çeşitli sebeplerle sistemlerinde çeşitli istisna ve muafiyetlere yer vermektedirler. Vergilemede, vergi ödeme gücü bulunan kişilerin güçlerine göre vergilendirilmesi esastır. Vergi adaletinin sağlanması amacıyla ekonomik, sosyal, idari veya kültürel sebeplerle kişi ve konulardan vergi alınmaması yoluna gidilebilmektedir (Akdoğan, 2001: 15).

Verginin ekstra mali fonksiyonlarının gerçekleştirilebilmesi için her ülkede değişik boyutlarda istisna, muafiyet ve indirim düzenlemeleri bulunmaktadır. 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun “İkinci Kısım Muafiyet ve İstisnalar” başlığı altında, esnaf muafılığı, diplomat muafılığı ve ücret istisnası, serbest meslek kazançlarında ve sermaye iratlarında istisnalar, ücretlerde, tazminat ve yardımlarda, gider karşılıklarında, vb kazançlar üzerinde 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun “İkinci Bölüm Muafiyet ve İstisnalar” başlığı altında ise dördüncü ve beşinci maddelerde muafiyet ve istisna hükümlerine yer verilmiştir. Ancak vergi ödeme gücüne ulaşabilmek ve vergi adaletinin sağlanması açısından faydalı olarak kabul edilen bu tür uygulamalar vergi matrahının daralmasına, devlet gelirleri açısından önemli kayıplara yol açmakta böylece vergi yükünü de doğrudan etkilemektedir (Öz, 2002: 16-17).

5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 32-A maddesinde yer verilen İndirimli Kurumlar Vergisi uygulaması ile 5746 sayılı Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanunda yer alan düzenlemeler yatırım teşviklerine örnek gösterilebilir. İndirimli Kurumlar Vergisi uygulamasına göre büyük ölçekli yatırımlar ile bölgesel teşvik uygulamaları kapsamında gerçekleştirilecek yatırımlarda, kanunda ifade

edilen yatırıma katkı oranları baz alınmak suretiyle, söz konusu yatırımlar üzerinde hesaplanacak indirimli kurumlar vergisi, öngörülen yatırıma katkı tutarına ulaşınca kadar uygulanmaktadır. İndirimli vergi oranı uygulamasından gelir vergisi mükellefleri de yararlanabilecektir (1 Seri Numaralı Kurumlar Vergisi Genel Tebliği).

Ar-Ge indrimi, Ar-Ge için kullanılan sermayenin amortismanını olduğu kadar Ar-Ge kredileri, iadeleri, çalışanların ücret vergilerinde indirimleri ve sosyal güvenlik katkılarını da kapsayan Ar-Ge teşvikleri, teknoloji geliştirme bölgelerinde uygulanan vergisel teşvikler, eğitim ve öğretim işletmelerinde kazanç istisnası, araçlar, petrol aramaları ve teşvik belgeli yatırımlarda katma değer vergisi istisnası, serbest bölgelerde uygulanan vergisel teşvikler, organize sanayi bölgelerinde uygulanan vergisel teşvikler, kredi teminine ilişkin işlemlerde vergi, resim ve harç istisnası, yatırımların ve istihdamın artırılmasına yönelik vergisel teşvikler, endüstri bölgelerinde uygulanan vergisel teşvikler, kültür yatırımları ve girişimlerine yönelik vergisel teşvikler de yatırım teşvikleri kapsamında yer almakta ve Türkiye’de vergi yükünü etkilemektedir (5746 sayılı Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun).

3.2.2.4. Denetim, vergi afları ve vergiden kaçınma

Günümüz vergi sistemlerinde genel olarak asli tarhiyat yöntemi, beyana dayalı tarh olup, bu yöntem doğal olarak beyanın yoklama, inceleme gibi yöntemlerle kontrolünü de içermekte ve yapılan bu kontrolün sonuçlarına göre de diğer tarh yöntemleri devreye girmektedir (Doğrusöz, 2007: 1). Beyan esaslı vergileme sistemi sonucunda, etkin vergi denetim sistemlerinin henüz tam anlamıyla oturtulmaması nedeniyle, mükellefler gelirlerini, harcamalarını veya servetlerini gizleyebilmekte, vergi idaresinin elinde yeterli bilgi bulunmamasının avantajlarını kullanarak kolaylıkla vergi kaçırabilmektedir.

Vergi kaçakçılığı ya da vergi kaçırma, kişilerin kanunlara aykırı hareket ederek vergi mükelleflüğünden kısmen veya tamamen kurtulması anlamına gelmektedir. Vergi kayıp ve kaçığının fazla olması da, vergi adaletinin bozulmasına, vergi gelirinde kayıplardan dolayı yeni vergilerin ihdas edilmesine veya mevcut vergi oranlarının artırılmasına neden olduğundan, kanunlara uygun şekilde hareket eden mükelleflerin dolaylı bir şekilde cezalandırılması sonucunu doğurmaktadır (Demir, 2009: 8).

213 sayılı Vergi Usul Kanununun 359. maddesinde Kaçakçılık Suçları ve Cezaları başlığı altında vergi kaçakçılığı suçlarının boyutlarına göre 18 aydan 5 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağına ilişkin hükümlere yer verilmiştir (Vergi Usul Kanunu Md.

359). Öte yandan vergiden kaçınma, mükelleflerin vergi kanunlarına aykırı şekilde hareket etmeksizin vergi yükümlülüğünün tamamından veya bir kısmından kurtulması olarak tanımlanmaktadır. Vergiden kaçınmanın elbette hukuki bir yaptırımı bulunmamakta, ancak bu durumun devlet açısından karşılığı ise hazinenin vergi kaybına uğraması olmaktadır. Vergiden kaçınmanın en önemli sebebi ise mevcut vergi oranlarının yüksekliğidir (Kıldış, 2007: 1-2) .

Vergi kaçırma davranışı, bir bakıma vergi denetim kapasitesinin teknolojik imkânların yardımıyla denetlenme olasılığından yani kısaca vergi inceleme istatistiklerinden etkilenmektedir. Denetimlerin sıklığı ile mahiyeti vergi kaçırma davranışını caydırma bağlamında etkili olmakta, vergi yükünü doğrudan etkileyen faktörler arasında sayılmasına neden olmaktadır. Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı tarafından hazırlanan 2018 Faaliyet Raporunda yer alan bilgilere göre, Türkiye’de Gelir İdaresi Başkanlığında çalışan personel sayısı OECD ülkeleri ortalamasından yüksek olmakla birlikte, denetim elemanı sayısının ise görece az olması dikkat çekmektedir. Öyle ki rapor verilerine göre, Vergi Başmüfettişi, Vergi Müfettişi ve Vergi Müfettiş Yardımcılarından oluşan denetim eleman sayısı 8.263 kişi olarak göze çarpmaktadır. TÜİK verilerine göre Türkiye çapında 2018 yılında aktif kurumlar vergisi mükellef sayısı ortalama 785.000 iken, aktif gelir vergisi mükellef sayısı ortalama 1.900.000 olup, 2018 yılında ancak 44.376 mükellef incelenmiştir. Bu durum denetim elemanı sayısının yetersiz olduğu sonucunu açıkça göstermektedir (VDK 2018 Yılı Faaliyet Raporu, 2019: 44).

Vergi ödeme veya kaçırma kararlarına dolayısıyla da vergi yüküne etki eden faktörler arasında vergi denetimi ile birlikte vergi cezalarının caydırıcılığı da önemli bir etkiye sahiptir. Devlet çıkardığı bazı af veya telafi kanunları ile alacak haklarından vazgeçmektedir. Vergi aflarının daha çok kısa dönemde ortaya çıkan olumlu etkileri yanında uzun dönemde belirginleşen olumsuz etkileri de bulunmakta ve doğrudan gerçekleşen vergi yükü üzerinde etkili olmaktadır. Af beklentisi oluşması sebebiyle mükelleflerin ödeme yapmaktan kaçınması, vergi ödevini zamanında yerine getiren mükellefler açısından gönüllü uyum davranışını sekteye uğratması, verginin adalet ilkesine de zarar vermektedir.

Mükellefler, vergi kanunlarındaki istisna ve muafiyet hükümlerinden yararlanmak suretiyle de vergiden kaçınabilmektedirler. Bu kapsamda Türk vergi sisteminde yer alan “yasal” vergiden kaçınma yöntemleri olarak kabul edilebilecek düzenlemelere, VUK 328. maddesinde yer alan yenileme fonu, azalan bakiyeler usulüyle amortisman ayırma, gerçek

kişi ortaklıklarında, kârın dağıtılmayıp sermayeye eklenmesi durumunda 'menkul sermaye iradı' elde edilmiş sayılacağından kâr dağıtımına gitmemek, Ar-Ge'ye dayalı üretim faaliyetlerinden elde ettikleri kazançların gelir ve kurumlar vergisinden istisna edilmesi, iştirak hisseleri ve gayrimenkulün iki yıldan fazla elde tutularak satılması gibi örnekler verilebilir (Kıldış, 2007: 3-4).

Ayrıca transfer fiyatlandırması, örtülü sermaye, kontrol edilen yabancı kurum kazancı, işletmeden çekiş gibi vergiden kaçınmayı tarif eden bazı özel düzenlemelere de rastlanılmaktadır. Bunlar özellikli olarak hangi işlemin vergiden kaçınma kapsamında olduğunu, bu işlemlerin vergisel sonuçlarının nasıl değerlendirileceğini açıklayan, bir kaçınma mekanizması tespit edildikten sonra bu mekanizmanın sonuçlarını bertaraf etmek amacıyla getirilen önlemlerdir (Külahlı, 2010: 58).

3.3. Vergileme ve Ekonomik Büyüme İlişkisine Yönelik Teorik Yaklaşımlar

Ekonomi literatürü vergileme ve büyüme ilişkisi konusunda büyüme modellerinin varsayımlarına bağlı olarak birbirinden farklı yaklaşımları içermektedir. Devletlerin en temel amaçlarından birisi ekonomik büyüme hedeflerinin gerçekleştirilmesi olup, bu bölümde kısaca söz konusu amaca yönelik olarak vergileme ve büyüme ilişkisi bağlamında geliştirilen teorik yaklaşımlara yer verilecektir.

Keynes analizinde toplam talep üzerine odaklanırken, toplam talep, toplam harcamaları ve toplam milli gelir düzeyini belirlemektedir. Öyle ki talebi oluşturan unsurlardaki dalgalanmalar ekonomide istikrarsızlıklara yol açarken, toplam talebin yetersiz olduğu bir ekonomide yüksek düzeyde bir işsizlik meydana gelecektir. Tam istihdama yakın bir ekonomide ise toplam talep fazlalığının enflasyona neden olacağını belirtmiştir. Böylece toplam talebi belirledikleri için; kamu harcamaları ile vergilerin bir ekonomideki istikrarsızlığı, işsizliği ve enflasyonu önlemekte etkin birer araç olduklarını belirtmiştir (Telatar, 2004: 53). Keynes, durgunluk dönemlerinde vergilerin azaltılıp, kamu harcamalarının artırılarak, ekonomik aktivitenin hızlandırılacağını, enflasyon dönemlerinde de vergilerin artırılıp, harcamalar kısılarak, telafi edici ve sınırlayıcı maliye politikalarının önem kazanacağını vurgulamıştır. Böylece, ekonomik dengenin sağlanabilmesi amacıyla yönelik olarak devlete ekonomi politikalarına müdahale kapsamında aktif bir rol yükleyerek maliye politikalarının etkinliğini ön plana çıkarmıştır (Blanchard, 2009: 602).

Harrod-Domar modeli, temel olarak büyüme hızının, sermaye birikimi tarafından belirlendiğini öne sürerken, bununla birlikte devletin maliye politikası araçları ile

ekonomiye müdahale ederek arzulanın büyüme hızını gerçekleştirebilmesi veya uzun dönem büyüme hızında ortaya çıkabilecek sapmaları giderebilmesi mümkün olabilecektir. Buna göre devlet bir taraftan kamu harcamaları ile ekonomik kalkınmanın ve büyümenin gerçekleştirilmesinde önemli bir rol üstlenirken, diğer taraftan, vergi politikasını kullanarak ekonominin toplam tasarruf hacmini arttırabilir (Demircan, 2003: 98-99).

Neo-klasik modelin öncülerinden olan Solow vergilemenin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri üzerinde çalışan ilk iktisatçılardanır. Solow kurmuş olduğu modelin varsayımları çerçevesinde Cobb-Douglas tipi bir üretim fonksiyonu yardımıyla uzun dönem yani durağan durum büyüme oranının “sıfır” olduğu sonucuna ulaşmış olup, vergi politikalarının ekonomik büyüme sürecinde etkisiz olduğunu belirtmiştir. (Kibritcioğlu, 1998: 8). Neo-klasik büyüme modelinde dışsal bir üretim faktörü olan kabul edilen teknoloji, kişi başına düşen geliri yani büyümeyi artıran tek faktör olup, devletin uygulayacağı vergi politikalarının büyüme üzerinde herhangi bir rolü bulunmamaktadır. Dolayısıyla neoklasik büyüme teorisi vergilemenin sadece bir düzey etkisi olduğunu ancak büyüme etkisi olmadığını ifade etmektedir (Solow, 1956: 83-90).

Solow modelinin ekonomik büyüme farklarını açıklama noktasındaki yetersizliklerini gidermeye yönelik olarak Romer ve Lucas tarafından geliştirilen “içsel büyüme teorileri” ise ekonomilerin büyüme hızlarında gözlemlenen farklılıkların sebeplerinin emek ve sermaye faktörlerinden ziyade, uygulanan devlet politikaları, beşeri sermaye birikimi, nüfus artışı ve teknolojik gelişme gibi unsurlar olduğunu ifade etmektedir. Böylece vergi politikalarının da dâhil olduğu hükümet politikalarının içsel büyüme modellerinde önemli bir politika aracı olarak ele alındığı görülmektedir (Barro, 1996: 145). İçsel büyüme modellerinde vergi politikaları, tahsis fonksiyonunu içeren Pareto optimal olmayan durumlara müdahale edilmesi ile birlikte ekonomik büyümenin desteklenmesi şeklinde istikrar fonksiyonu kapsayan çift yönlü etkiye sahiptir. Vergi politikası araçları, etkilerine göre “bozucu vergiler” ve “bozucu olmayan vergiler olarak sınıflandırılmaktadır. Buna göre gelir ve servet üzerinden alınan, fiziki ve beşeri sermaye yatırımını zorlaştırması sebebiyle ekonomik büyümeyi negatif yönde etkileyen vergiler “bozucu olan vergiler”, harcamalar üzerinden alınan ve ekonomik birimlerin yatırım kararlarını etkilemek yerine sadece dönemler arası tüketim tercihlerini değiştiren vergiler ise “bozucu olmayan” vergiler olarak tanımlanmaktadır (Benos, 2009: 2-3).

Barro'nun kamu sektörüne dayalı içsel büyüme modeline göre, kamusal yatırımlar ve kamusal harcamalar denk bütçe kısıtı altında, özel kesime dışlanamayan ve rekabet

edilemeyen mal ve hizmetleri sunarak bilgi stokunun (A) artmasına yol açmaktadır. Bu şekilde ölçeğe göre artan getiriler ve uzun dönem sürekli büyüme sağlanabilmektedir. Dolayısıyla belirli bir verimlilik düzeyine kadar yapılan harcamalar, aynı miktarda vergilerle finanse edildiği durumda, ekonomi durağan durum dengesinde büyümesini sürdürecektir (Taban, 2016: 160-162).

$$(\alpha) = (g)/(y) = (t) \quad (3.1)$$

(3.1) numaralı denklemde (α) , durağan durum büyüme oranını temsil etmektedir. Buna göre (Şiriner ve Doğru,2008:136-139);

- 1) $(\alpha) > (g)/(y) = (t)$ durumunda özel kesimde maksimum tasarruf düzeyine ulaşılmış demektir. Ancak ölçeğe göre artan getiriler açısından vergileme ile özel tasarrufların bir kısmının kamu kesimine aktarılması ve bilgi stokunun (A) artırıcı kaynaklara yatırılması uzun dönem dönemde sürekli büyümeyi ve artan getirileri sağlayacaktır.
- 2) $(\alpha) = (g)/(y) = (t)$ durumunda, optimal vergi koşulunun sağlandığından ekonomi durağan durum büyümesini sürdürecektir.
- 3) $(\alpha) < (g)/(y) = (t)$ durumunda ise, kamusal harcamalar verimli olmadığından ekonomide tüketim ve tasarruf oranlarını düşür ve büyüme zayıflar. Bu durumda özel kesimin tasarrufları vergilenmeyeceğinden, gelir vergisi uygulaması yerine götürü vergi uygulaması daha mantıklı bir politika seçeneği olabilir.

Bu politika çözümlerinden çıkan sonuca göre, kamu harcamalarının verimli olduğu durumda, kamu harcamalarının milli gelir içindeki oranının yükselmesi, sermayenin marjinal verimini artıracaktır (Taban, 2016: 162).

İçsel büyüme modellerinin vergileme ve ekonomik büyüme ilişkisi yönünden incelenmesi neticesinde ulaşılan sonuçlar şu şekilde karşımıza çıkmaktadır. Hem açık ve hem de kapalı ekonomilerde vergi oranlarında meydana gelen küçük değişimler, uzun dönemli durgunluklara ve hatta gerilemelere yol açabilmektedir. Vergilemenin etkilerinin daha çok, beşeri sermaye üretim teknolojisine bağlı olduğu düşünülmekle birlikte, beşeri sermaye üretimi konusunda bilgisel kısıtların olması sebebiyle bu konuda net tezler üretilmemektedir. Bununla birlikte içsel büyüme modellerinde yer verilen iktisadi politikaların büyüme oranı ve refah üzerindeki etkileri neoklasik büyüme modellerine göre daha yüksektir (Ateş, 2001: 7).

Arz yanlı iktisat yaklaşımına göre vergi oranlarındaki yükselişler ekonomik büyümeyi olumsuz etkilerken, olası bir düşüş ise ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkilere sahip olacaktır. Keynesyen talep yönlü politikaların ortaya çıkarmış olduğu problemlere ilişkin olarak A. Laffer vergi indirimlerini önermiştir. Daha önceki bölümde detaylarına yer verildiği üzere, literatürde Laffer Eğrisi ismiyle anılan şekle göre; vergi oranlarında meydana gelen bir artış belirli bir noktaya kadar vergi hasılatını yükseltmekte ancak vergi hasılatının maksimum olduğu noktadan sonraki oran artışları ise vergi hasılatını azaltmaktadır (Laffer, 2004: 2).

Laffer'i takip eden arz yönlü iktisatçılar vergi oranları üzerinde özellikle de gelir vergisi oranlarında yapılacak indirimlerin; üretim, yatırım ve büyüme oranları üzerinde önemli ölçüde pozitif etkilere sahip olabileceğini ifade etmektedirler. Aksine yüksek oranlı kurumlar vergisi uygulamasının ise, firmaların istihdam olanaklarını daraltması, ücretlerde indirimlere gitmesi ve işletme hacimlerinin küçültülmesi gibi önlemlere başvurmalarına neden olarak harcamalar üzerinden alınan vergiler başta olmak üzere hem toplam vergi gelirlerinde bir azalmaya yol açacağını hem de üretim miktarında azalmalara yol açabilecek etkilere sahip olacağını savunmaktadırlar (Strulik ve Trimborn, 2012: 1186). Düz oranlı vergi uygulaması yine arz yönlü teori çerçevesinde kabul gören bir yaklaşım olup, mevcut vergi oranlarının çalışma gayreti, işletmelerin kârlarını yeniden yatırıma yönlendirmesi ve tasarrufların artırılması üzerinde olumsuz etki yarattığı, aksine düşük bir düz oranlı verginin uygulanmasının vergi gelirlerini dolayısıyla ekonomik büyümeyi artıracığı kabul edilmektedir (Bakkal, 2013: 130).

Koch'a göre, vergilerin dâhil edilmesi ile elde edilen genişletilmiş standart büyüme modeli, ekonomik etkinlik düzeyinin vergilerden ötürü belli ölçüde düştüğünü kabul etmektedir. Ancak bu basit analiz, birçok değişkeni ihmal etmekte, en önemlisi elde edilen vergi gelirlerinin eğitim, sağlık ve altyapı gibi pozitif dışsallıklar yaratan sosyal yatırımların finansmanında kullanılmasının ekonomik açıdan beraberinde getireceği olumlu sonuçlar dikkate alınmamaktadır. Dolayısıyla vergilemenin ekonomik büyüme üzerindeki net etkisini belirleyebilmek güçleşmekte ve vergilemenin ekonominin geneli açısından yararlı olup olmadığını söyleyebilmek bakımından oldukça yetersiz kalmaktadır (Koch vd., 2005: 191).

3.4. Literatürde Vergi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine Ampirik Çalışmalar

Vergi politikaları ile büyüme arasındaki ilişkiye yönelik ilk araştırma 1956 yılında Neoklasik büyüme modeli çerçevesinde Solow tarafından gerçekleştirilmiş ve durağan

denge durumunda, büyümenin vergi politikalarından etkilenmediği sonucuna varılmıştır. Romer ise 1986 yılında içsel büyüme modeli çerçevesinde vergi gelirlerinin uzun dönem büyüme üzerinde etkili olabildiğini ifade etmiştir (Açıkgöz, 2008: 92).

King ve Rebelo (1990), vergi politikalarının uzun dönemli büyüme oranı üzerinde etkisini araştırmışlardır. Buna göre dışa açık ekonomilerde vergi oranlarında meydana gelen artışlar, sermayenin uluslararası piyasalara kayması ve halkın fayda fonksiyonunu etkilemesi sebepleriyle büyüme oranını olumsuz yönde etkilemektedir (King ve Rebelo, 1990: 126-150).

Easterly ve Rebelo (1993) ortalama marjinal gelir vergisi oranları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında, Türkiye'nin de aralarında bulunduğu toplam 32 adet gelişmekte olan ülke için 1970-1988 dönemine ait panel veri seti kullanmışlardır. Analiz bulgularına göre, ortalama marjinal gelir vergisi oranları ile kişi başına tüketim olarak belirtilen büyüme oranları arasında önemsiz düzeyde de olsa negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır (Esterly ve Rebelo, 1993: 417-458).

Roubini ve Feretti (1995) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, fiziksel ve beşeri sermaye birikimine dayalı büyüme modeli çerçevesinde, gelir ve tüketim vergilerinin büyüme sürecinde etkileri araştırılmış, beşeri ve fiziksel sermaye gibi faktör gelirlerine uygulanan vergilemenin büyüme üzerinde azaltıcı etkiler yaptığı sonucuna varılmıştır. Tüketime uygulanan vergilemenin etkilerinin ise, daha çok işgücü arz esnekliğine ve dolayısıyla boş zaman tercihlerine göre değiştiği, buna göre tüketim üzerinden alınan vergilerin büyüme oranını azalttığı bulgusuna ulaşılmıştır (Ferretti ve Roubini, 1995: 1-40).

Engen ve Skinner (1996), ekonomik büyüme ve vergileme ilişkisini Amerika'nın da aralarında bulunduğu bir grup ülkeden topladıkları veriler doğrultusunda incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre; vergi reformundaki değişimlerle birlikte ekonomik büyüme oranında %0,2 ile %0,3 gibi düşük seviyeli değişim gerçekleşirken, vergilerin düşürülmesi durumunda hâsıla büyümesinin artacağı ancak vergilendirmenin uzun dönem ekonomik büyüme üzerinde orta-düşük düzeyde bir etki yapacağı bulgularına ulaşılmıştır (Engen ve Skinner, 1996: 617-642).

Chairman (1997) Amerikan ekonomisinin 1960-1990 dönemi verilerini kullanarak, vergilerin uzun dönem büyümeye etkilerini incelemiştir olup, 1960 ve 1980'de uygulanan

vergi indirimlerinin ekonomik teşvikleri geliştirdiğini ve düşük vergi oranlarının uzun dönemde ekonomik büyümeyi geliştirdiğini belirtmiştir (Chairman, 1997: 1-14).

Widmalm (2001), 1965-1990 dönemi için 23 OECD ülkesini incelediği çalışmasında vergilemenin ekonomik büyümeyi etkilediği, ancak vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca büyüme oranı ile kurumlar vergisi hasılatının ters yönlü, gelir vergisi hasılatı ile aynı yönlü ilişki olduğuna dikkat çekmiştir (Widmalm, 2001: 199-219).

Vedder (2001) çalışmasında, 50 Amerikan şehrinde 1957, 1977 ve 1997 yıllarında gerçekleşen ortalama vergi yükünü hesaplayıp 40 yıllık bir dönem için ortalama bir vergi yükü değerine ulaşmıştır. Buna göre en fazla vergi yüküne sahip 25 şehir, yüksek vergili şehirler, diğerleri ise düşük vergili şehirler olarak belirlenmiştir. Enflasyona göre ayarlanmış kişisel gelir ile nüfustaki değişimlere göre ayarlanmış reel kişi başına düşen gelir büyümesi ölçü olarak kullanılmış ve genel olarak vergi yükü yüksek olan şehirlerde gerçekleşen ekonomik büyümenin, vergi yükü görece düşük olan diğer şehirlerde gerçekleşen ekonomik büyümeden daha düşük olduğu tespit edilmiştir (Vedder, 2001: 1-28).

Padovano ve Galli (2001) çalışmalarında, 1950-1980 döneminde 23 OECD ülkesinde gerçekleşen vergi oranları ile ekonomik büyüme ilişkisini incelemiştir. Analiz sonuçlarına göre, yüksek marjinal vergi oranları ve vergilerin artan oranlılığı uzun dönem ekonomik büyüme ile negatif yönde ilişkilidir. Yani vergi oranları azaldıkça ekonomik büyümede artış olabileceği sonucuna varılmıştır (Padovano ve Galli, 2001: 1-57).

Zeng ve Du (2003), Schumpeteryan büyüme modeli çerçevesinde tüketim, sermaye ve işgücü (emek) üzerinden alınan vergilerin uzun dönem büyüme üzerindeki etkilerini ve büyüme sürecinin vergi gelirlerinin dağıtım biçimlerine göre nasıl değiştiğini araştırmışlardır. Buna göre eğer vergi gelirlerinin tamamı transfer harcamalarında kullanılırsa büyüme üzerindeki etki negatif olacak, kamu tüketim malları için kullanılması durumunda ise; sermaye ve işgücü üzerinden alınan vergiler yine büyüme üzerinde negatif etki yaparken, tüketim vergilerinin büyüme üzerinde herhangi bir etkisi olmamaktadır. Bununla birlikte vergi gelirlerinin kullanımının transfer harcamalarından kamu tüketim mallarına kaydırılması durumunda, vergilendirmenin büyümeye olan olumsuz etkisinin azalacağını ortaya koymuşlardır. Yani ne kadar az vergi geliri transfer harcamalarına tahsis edilirse, vergilemenin büyüme üzerindeki etkileri de o kadar az gerçekleşecektir (Zeng ve Du, 2003: 1-27).

Anastassiou ve Dritsaki (2005), Yunanistan ekonomisi için vergi gelirleri, dolaysız marjinal vergi oranları ve tasarruf-gelir oranı ile büyüme oranı arasındaki uzun ve kısa dönem ilişkileri araştırmışlardır. Elde edilen bulgulara göre, bahsi geçen değişkenler arasında uzun dönem ilişkinin varlığı sabitken, kısa dönem ilişkiler açısından, dolaysız marjinal vergi oranları ve vergi gelirleri ile büyüme arasında tek yönlü nedensel bir ilişki tespit edilmiştir (Anastassiou ve Dritsaki, 2005: 103-104).

Koch, Schoeman ve Van Tonder (2005), Güney Afrika ekonomisinin 1960-2002 dönemine ait yıllık verileri ile gerçekleştirdikleri regresyon analizi sonucunda, vergi yükünde gözlemlenen azalmanın ekonomik büyüme potansiyelini artırmada etkili olduğu ve dolaylı vergilerdeki azalmanın da ekonomik büyümeyi artıracacağı sonuçlarına ulaşmışlardır (Koch vd, 2005: 191).

Tosun ve Abizadeh (2005) seçilmiş 24 OECD ülkesinin 1980-1999 dönemi verilerini panel veri analizine tabi tutmuş, gelir ve servet vergilerinin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği ancak ücretlerden kesilen gelir vergisi stopajı gibi istihdam vergileri ile mal ve hizmetlerden alınan harcama vergilerinin ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediğini ortaya koymuşlardır (Tosun ve Abizadeh, 2005: 2251-2263).

De Wet, Schoeman ve Koch, (2005) Güney Afrika'nın 1969-2003 dönemi verilerini regresyon analizine tabi tutmuş ve dolaysız vergilerde meydana gelebilecek azalmanın ekonomik büyümeyi yükselteceğini tespit etmişlerdir. Yani dolaysız vergi hasılatındaki olası artışın ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkileyeceğini vurgulamışlardır (De Wet vd., 2005: 201-210).

Lee ve Gordon (2005), kurumlar vergisi oranları %30 ile %55 arasında değişen az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş 70 ülkeyi kapsayan çalışmalarında, vergi politikalarının bir ülkenin ekonomik büyümesini nasıl etkileyebileceğini 1970-1997 dönemine ait veriler kullanarak araştırmışlardır. Buna göre, diğer veriler sabitken, kurumlar vergisi ile ekonomik büyüme arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiş olup, kurumlar vergisi oranında %10'luk bir azalmanın yıllık büyüme oranında %1-2 puanlık bir artışa yola açtığı saptanmıştır (Lee ve Gordon, 2005: 1027).

Poulson ve Kaplan (2008) çalışmalarında 1963-2004 dönemine ait zaman serisi verileri kullanılarak Amerika'daki şehirlerde vergi politikasının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini içsel büyüme modelleri çerçevesinde araştırmışlardır. Analiz sonucu Vedder'in (2001) bulgularını destekler nitelikte olup, yüksek marjinal vergi oranları ile

gelir vergilerinin büyüme üzerinde negatif bir etkisi olduğu sonucunu ortaya koymuşlardır (Poulson ve Kaplan, 2008: 53-71).

Arnold (2008) 21 OECD ülkesinin verilerini panel veri analizine tabi tutmuştur. Çalışma sonuçlarına göre, gelir üzerinden alınan vergilerinin, harcama ve servet üzerinden alınan vergilere göre daha düşük seviyede ekonomik büyümeye yol açtıkları, özellikle de kişi başına düşen gelir üzerinde en olumsuz etkiye sahip olan verginin kurumlar vergisi olduğu tespit edilmiştir. Büyüme karşısında en az etkili olan vergilerin harcamalar üzerinden alınan vergiler olduğu, kişisel gelir vergisinin artan oranlılık derecesi ile büyüme arasında da negatif bir ilişki olsa da kurumlar vergisi kadar büyüme üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olmadığı belirlenmiştir (Arnold, 2008: 1-28).

Furceri ve Karras (2008), 26 AB ülkesinin 1965-2007 dönemi verilerini ele aldıkları çalışmalarında, vergilerdeki artışların reel GSYH üzerinde olumsuz etkilere neden olduğu sonucuna varmışlardır. Öyle ki toplam vergi oranları üzerinde %1'lik bir artışın büyüme üzerindeki uzun dönem etkisi %1 ile %0,5 arasında bir azalma şeklinde gözlemlenmiştir. Bu çalışmada diğerlerinden farklı olarak sosyal güvenlik kesintilerindeki artış ile harcamalar üzerinden alınan vergilerdeki artışın büyüme üzerindeki olumsuz etkisinin en az gelir vergisinin olumsuz etkisi kadar olduğu sonucuna varılmıştır (Furceri ve Karras, 2008: 1-29).

Padda ve Akram (2009), Hindistan, Pakistan ve Sri Lanka ekonomilerinin 1973-2008 dönemlerini kapsayan çalışmalarında, regresyon ve VAR analizlerini kullanmışlardır. Elde edilen bulgulara göre, yüksek vergi oranları ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilemektedir (Padda ve Akram, 2009: 961-971).

Arin, Berlemann, Koray ve Kuhlenkasper (2011) çalışmalarında öncelikle İskandinav ülkeleri olan Danimarka, Finlandiya, Norveç ve İsveç için ortalama marjinal vergi oranlarını hesaplamışlar ardından ulaştıkları yeni veri setini mevcut Amerika ve İngiltere verileriyle birleştirerek genel olarak vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Bulgulara göre, yüksek oranlı vergileme ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir. Ayrıca yüksek seviyelerde vergilemenin gözlemlendiği ekonomilerde, küçük vergi indirimlerinin ekonomik aktiviteler üzerinde herhangi bir etki yaratmayabileceği ve ekonomik büyümenin artırılabilmesi için ciddi ölçüde vergi indirimlerinin gerekebileceği sonucuna ulaşmışlardır (Arin vd., 2011: 3-19).

Taha, Loganathan ve Colombage (2011) ise, Malezya'nın 1970-2009 dönemi verilerini baz alarak vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Çalışmaya göre, Malezya'da söz konusu dönem için vergilemedeki değişimler ekonomik büyüme üzerinde herhangi bir etkiye sahip değilken, ekonomik büyümenin toplam vergi gelirlerini tek taraflı etkilediği sonucuna ulaşmışlardır (Taha vd., 2011: 319-329).

Man Zheng ve Lang (2011) Çin ekonomisi üzerinde vergileme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bulgulara göre, kişi başına milli gelir ile ortalama vergi yükü arasında negatif bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca sermaye üzerine koyulan vergilerin ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediği ancak tüketim üzerindeki vergilerin kişi başına GSMH üzerinde pozitif yönlü etkiler yarattığı ortaya koyulmuştur (Man vd., 2011: 553-559).

Ormaechea ve Yoo'nun (2012) 1970-2009 yılları arası 21 yüksek, 23 orta ve 25 düşük gelirli toplam 69 ülkeyi kapsayan çalışmasının sonuçları ise şöyledir. Ekonomik büyüme üzerinde en fazla olumsuz etkiye sahip olan vergi türü kurumlar vergisi olup, bunu kişisel gelir vergileri ve sosyal güvenlik kesintileri izlemektedir. Gelir vergisinde artışların olduğu dönemlerde harcamalar ve servet üzerinden alınan vergilerde bir gerileme gözlemlenirken bu durumun uzun dönemde büyümeyi yavaşlattığı tespit edilmiştir. Gelir vergisinin azaltılıp servet ve harcamalar üzerinden alınan vergilerin artırıldığı koşulda büyüme üzerinde olumlu etkiler gözlemlenebilecektir (Ormaechea ve Yoo, 2012: 4).

McBride, (2012) ABD özelinde gerçekleştirdiği çalışmasında, özellikle gelir üzerinden alınan vergilerin büyümeyi olumsuz yönde etkilediği sonucuna varmış olup, buna göre; harcamalar ve servet üzerinden alınan vergiler ekonomik büyüme üzerinde en az etkiye sahip olan vergilerdir. Büyüme üzerindeki en önemli etkiye sahip vergiler kurumlar vergisi ve kişisel gelir vergisi olarak göze çarpmaktadır. Kurumlar vergisinin %30-40 düzeylerinde seyrettiği gelişmiş bir ülkede, kurumlar vergisi oranı 10 puan indirildiğinde GSYH'de %1 ilâ %2 arasında bir artış söz konusu olmaktadır. Aynı zamanda vergi oranı düşürülmesine rağmen, yabancı sermaye girişi ile yerli yatırımların artışı üretim ve istihdam düzeyini artıracığından, toplam vergi gelirlerinde de bir azalma olmamaktadır. Bununla birlikte tersine örneğin ortalama gelir vergisi oranının %1 artırılması durumunda ise kişi başına düşen reel gelirin izleyen ilk çeyrekte %1,4, 3. çeyrekte sonra ise %1,8'e kadar azaldığı sonucuna varılmıştır (McBride, 2012: 7).

Canavire-Bacarreza, Martinez-Vazquez ve Vulovic (2013), 14 Latin Amerika ülkesi ile 81 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkenin 1990-2009 dönemi verilerini VAR yöntemi ve panel veri analizine tabi tutmuştur. Çalışma sonuçlarına göre; Latin Amerika ülkelerinin genelinde ekonomik büyüme ile gelir vergisi arasında negatif yönlü bir ilişki gözlemlenmezken, tüketim vergileri ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Benzer durum analiz edilen diğer 81 ülkede de gözlemlenmiştir (Canavire-Bacarreza vd., 2013: 1-44).

Gemmell, Kneller, ve Sanz (2014) OECD ülkelerini kapsayan çalışmalarında, kişisel gelir veya kurumlar vergisi marjinal vergi oranlarındaki %1'lik bir değişimin yıllık GSYH'de %0,03'lük bir artışa neden olacağı, bununla birlikte kişisel gelir vergisi ya da kurumlar vergisi üzerinde uygulanacak %10'luk bir düşüşün ise büyüme oranını %0,3 puan artıracığı sonucuna varmışlardır (Gemmell vd., 2014: 1251).

Atems (2015) tarafından Amerika'da yer alan 48 eyalet üzerine yapılan bir çalışmada vergilerdeki %1'lik artışın büyüme üzerinde kısa dönemde %0,37'lik, uzun dönemde ise %0,33'lük bir azalmaya neden olacağı sonucuna varılmıştır. (Atems, 2015: 64-67).

Benzer şekilde Zellner ve Ngoie (2015) çalışmalarında Amerika'da kişisel gelir vergisi ve kurumlar vergisi oranlarında %5'lik bir indirimin GSYH'da %3'lük bir artışa neden olacağı sonucuna ulaşılırken, burada ortaya çıkacak etkinin derecesi ise özel sektörün söz konusu kaynakları hangi etkinlikte kullanacağına bağlıdır (Zellner ve Ngoie, 2015: 56-81).

Ovidiu (2015), eski doğu bloku, yeni AB üyesi olan 6 ülkenin 1995-2012 verilerini kullandığı çalışmasında; dolaysız vergilerin ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği ancak dolaylı vergilerin ekonomik büyüme üzerinde herhangi bir önemli etkiye sahip olmadığı sonucuna varmıştır. Bu bağlamda vergi yükü, emek ve kurumlar üzerinden alınan vergilerden, harcamalar üzerinden alınan vergiler ile servet ve çevre kirliliği vergilerine doğru kaydırıldığı durumda ekonomik büyüme istenen seviyesine gelebilecektir (Ovidiu, 2015: 89-101).

Iyke ve Takumah (2015) Gana'nın 1986-2014 yıllarına ait çeyrek dönemlik verilerini kullanarak vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemişler ve vergi gelirlerinden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir ilişki olduğu sonucuna varmışlardır (Iyke ve Takumah, 2015: 1-20).

Demir ve Server (2017) OECD üyesi 11 ülkenin 1980-2014 dönemi verilerini panel veri analizi yöntemine tabi tutarak vergilemenin ekonomik büyüme üzerindeki kısa ve uzun dönem etkilerini incelemişlerdir. Bulgular uzun dönemde sadece dolaysız vergilerin ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediğini göstermiştir. Kısa dönemde ise toplam vergilerin, dolaysız vergilerin ve dolaylı vergilerin tamamının gelir düzeyini negatif yönde etkilediği sonucuna varılmıştır (Demir ve Sever, 2017: 51-66).

Di Sanzo, Bella ve Graziano (2017), 25 OECD ülkesinin 1970-2012 dönemi verilerini inceledikleri çalışmalarında, vergi yükünün %30'u aşması durumunda vergilerin ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkiler yaratacağı ve büyüme konusunda en zararsız vergilerin servet üzerinden alınan vergiler olduğu hususlarını vurgulamışlardır. (Sanzo vd., 2017: 252).

Stoilova (2017) Avrupa Birliği'nde yer alan 28 ülke üzerinde yaptığı çalışmasında, üretim ve ithalat üzerindeki vergilerin ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisi olduğu, harcama vergilerinin negatif etki yarattığı, servet vergilerinin ise herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna varmıştır (Stoilova, 2017: 1041–1057).

Topal (2017) 22 OECD üyesi ülkenin 1971-2014 dönemi verilerini baz alarak ekonomik büyüme ile vergi yapısı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bulgulara göre, OECD ülkelerinde vergi yükü arttığında uzun dönem büyüme performansının azaldığı, ayrıca ekonomik büyüme üzerinde dolaylı vergilerin pozitif, dolaysız vergilerin ise negatif yönlü etki yarattığı tespit edilmiştir (Topal, 2017: 183-206).

4. TÜRKİYE'DE VERGİ GELİRLERİ VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ

4.1. Türk Vergi Sistemi

4.1.1. Tarihsel Süreçte Türk Vergi Sistemi

Cumhuriyetin ilânı öncesinde ve sonrasında çıkarılan neredeyse tüm anayasalarda vergileme konusunda temel hükümlere yer verilmiş, bu hükümler ana ve değişmez ilkeler olmuşlardır. İlk olarak 1876 yılında çıkarılan Kanun-i Esasi'de vergilerin bütün yurttaşlardan ödeme güçlerine göre alınacağı bunun ise ancak kanunla düzenlenebileceği ilkesi getirilmiş (DPT, 1996: 22) ancak 1921 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanununda vergisel konulara yer verilmemiştir. Cumhuriyet tarihinin ilk anayasası olma özelliğine sahip 1924 Anayasasında verginin tanımı yapılarak, verginin ancak kanuna dayanılarak alınacağı hükmüne tekrar tekrar yer verilmiştir (1924 Anayasası, Md.84-85). 1961 Anayasasında ise, herkesin kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlü olduğu ve vergilerin kanunla alınabileceği, vergi, resim ve harçlar ve benzeri malî yükümler ancak kanunla konulabileceği “Vergi Ödevi” başlığı altında açık bir şekilde belirtilirken (1961 Anayasası, Md.61) 1982 Anayasasında yine “Vergi Ödevi” başlığı altında 1961 Anayasasında yer alan ifadelere aynen yer verilmiştir (1982 Anayasası, Md.73).

Cumhuriyet öncesinde uygulanan vergiler, genel olarak Müslüman tebaadan alınan zekât, öşür, Müslüman olmayan tebaadan alınan haraç, cizye vergileri gibi şer'i vergilerden oluşmaktaydı. Cumhuriyetin ilanından sonra; 1923 yılında ise öşür, temettü (gelir), musaffakat (bina), ağnam gibi vergilerden oluşan basit bir sistem yürürlüğe girmiştir (Bilici, 2009: 141). 17 Şubat – 4 Mart 1923 tarihleri arasında yapılan İzmir İktisat Kongresi'nde “milli iktisat” kavramı benimsenmiş ve bu doğrultuda bir takım kararlar alınmıştır. Vergisel temelde alınan kararlardan en önemlileri, aşarın kaldırılarak yerine başka bir vergi türünün getirilmesi, temettü vergisinin gelir vergisine dönüştürülmesi, ulaşım ağının kurulması, yerli üretimin geliştirilmesi ve korumacı gümrük tarifelerine geçilmesidir. Ancak Lozan Antlaşması ile getirilen sınırlamalar yüzünden korumacı gümrük tarifelerine geçiş kararları o dönemde uygulanamamıştır (Boratav, 2015: 45-48).

1863 yılından beri alınan temettü vergisi yerini 1925 yılında kazanç vergisine bırakmıştır. Kazanç vergisi ile kolektif, komandit, limitet, kooperatif ve anonim şirketler, dernekler, ticari ve sınai iş yapanlar, serbest meslek erbapları, hizmet erbapları ve herhangi bir vergiye tabi olmayanlar kazançları üzerinden vergilendirilmiştir (İrtenk, 1971: 233-

250). 1926 yılında yapılan vergi reformlarıyla, menkul ve gayrimenkullerden alınan harçların yerine veraset ve intikal vergisi getirilirken (Varcan, 1987: 27); 1938 yılına gelindiğinde ise arazi ve bina vergileri kaldırılmıştır. Böylece Türk vergi sisteminde doğrudan bir vergi türü olan irat ve servet vergileri; kazanç vergisi, hayvanlar vergisi, veraset ve intikal vergisi, madenler vergisi olmak üzere dört unsura düşmüştür. Doğrudan toplanan vergi gelirleri içinde hayvanlar vergisinin payı % 40 oranında, kazanç vergisinin payı % 56 oranında, veraset intikal vergisi ve madenler vergisinin payı ise % 4 oranında gerçekleşmiştir (Yıldırım, 2006: 85-87).

1950 yılında yapılan yeni vergi reformuyla gelir vergisi ve kurumlar vergisi kanunları, kazanç vergisini iki başlığa ayırarak; vergi usul kanunu ve esnaf vergisi kanunu ile beraber yürürlüğe girmiş ancak bu reform zirai kazançları herhangi bir şekilde vergilendirmemiştir. 1954 yılında yürürlüğe giren gümrük kanunu yeni tarife cetvellerini düzenlemiş, 1956 yılında Gider Vergisi Kanunu kabul edilmiş, 1957 yılında vergi gelirleri içinde önemli bir paya sahip esnaf ve muamele vergileri kaldırılmış, 1959 yılında ise veraset ve intikal vergisi yeniden düzenlenmiştir.

1961 yılından itibaren yürürlüğe giren 193 sayılı kanunla yeniden çıkarılmış Gelir Vergisi Kanunu ile gelir vergisi tarifesi yeniden düzenlenmiş, belirli muafiyetler ve istisnalar daraltılmıştır. 1963 yılında ise trafik şubelerine kayıtlı motorlu kara taşıtlarından alınan 197 sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu ve emlak alım satımlarında tapu harcı yerine gayrimenkulün satış bedeli üzerinden alınan 198 sayılı Emlak Alım Vergisi Kanunu aynı gün yürürlüğe girmiştir (İrtenk, 1971: 233-250).

1963-1967 yılları arasında kapsayan Birinci Kalkınma Planının uygulandığı dönemde Devlet Planlama Teşkilatı tarafından davet edilen Nicholas Kaldor'dan, Türk Vergi Sistemi ile ilgili bir rapor hazırlaması istenmiştir. Kaldor'un hazırladığı raporda yer alan tespitlerden bazıları şu şekildedir (Kaldor, 1981: 94-115):

- Yıllık nüfus artışının %3 olmasına rağmen Türkiye'de kalkınma hızı %7 olarak belirlenmiştir. Oysa bu hedefin gerçekleşmesi için milli hasılanın %18'inin yatırımlara ayrılması veya cari tüketimin en az %3 oranında azaltılması gerekmektedir.
- 1960 yılında yapılan düzenlemeyle gelir vergisi kapsamında vergilendirilen tarımsal kazançların bu şekilde vergilendirilmesi etkinsizdir.

- Ortalama net tarımsal ürün değeri üzerine oturtulan artan oranlı bir arazi vergisi tarımı etkin bir şekilde vergilendirebilecektir.
- Sermaye gelirleri ve işletme kârları yetersiz vergilendirilmektedir. Ayrıca veraset ve intikal vergisi düşük tarife uygulanması nedeniyle etkinlikten uzaktır. Bu haliyle vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığına neden olan veraset ve intikal vergisinin bu etkilerden arındırılması için miras bırakanın tüm mal varlığına ayrıca bir servet vergisi uygulanmalıdır.

1960-1970 döneminde kalkınmanın finansmanı amacıyla ek vergi koyma çabaları gündeme gelmiş, tarım gelirleri vergi kapsamına alınmış, ancak siyasi sürecin işlemleriyle birlikte tarım kazançlarının gerçek usulde vergilendirilmesi sürekli olarak ertelenerek, yaygınlaştırılan götürü usulü bu sektörün görece beklenenden daha az vergi vermesi sonucunu doğurmuştur. Bu dönemde ilk defa yatırımları teşvik önlemleri sisteme dâhil edilmiştir. 1970 yılında kabul edilen bir vergi paketi ile sisteme işletme vergisi, gayrimenkul kıymet artış vergisi gibi yeni vergi türleri getirilmiş, dönemin siyasi koşulları sebebiyle 1970-1980 döneminde ise vergi alanında kayda değer herhangi bir yenilik gerçekleştirilememiştir (Bulutoğlu, 2004: 217-218).

1980’li yılların başında, ihracata dayalı sanayileşme stratejisinin bir gereği olarak ihracat ve ithalat serbest bırakılmış; ithalat üzerindeki gümrük vergileri kaldırılmıştır (Tunalı, 2016: 149).

Ekonomik yapı ve politikalarda önemli kırılmaların yaşandığı 1980’li yıllar, neo-liberal politikalarla şekillenen küreselleşme olgusunun ortaya çıktığı ve devletin genel ekonomik yapı içindeki yerinin ve fonksiyonlarının sorgulandığı bir dönemin başlangıcı olmuştur. 1980-1990 dönemi liberal politikaların etkisiyle ekonomik ve finansal yapıda devletin ağırlığının azaltılmaya çalışıldığı, arz yönlü ekonomi politikalarıyla vergi yüklerinin hafifletildiği bir süreç olarak kendini göstermiştir (Demir, 2009: 80).

1985 yılında KDV uygulaması yürürlüğe girmiş, aynı dönemde akaryakıt tüketim vergisi de Türk vergi sistemine dâhil edilmiştir. Bu gelişmelerle birlikte motorlu taşıtlar vergisi, taşıt alım vergisi, harçlar ve damga vergisi oranları önemli ölçüde yükseltilmiştir (Susam, 2009: 183-184).

1999 yılında yaşanan depremler ile 2000-2001 yıllarında yaşanan ekonomik krizler sebebiyle devlet ek kaynak arayışına girmiş, 2003 ve sonrasında ise alınan istikrar tedbirleri ile vergi oranlarının indirilmesi gündeme getirilmiştir. Vergi indirimleriyle

amaçlanan, toplam talebi arttırarak ekonomiye canlılık kazandırmak, vergi kayıp ve kaçaklarını önlemek, yatırım ve tasarrufların teşvik edilerek uzun vadede vergi gelirlerinin arttırılması olmuştur. 2000'li yıllarda KDV oranları ile başlayan vergi indirimi uygulamaları, 2006 yılından itibaren gelir ve kurumlar vergisi oranları ile devam etmiştir (Armağan, 2007: 228).

2001 krizinden sonra yürürlüğe giren Güçlü Ekonomiye Geçiş Programında (GEGP) vergi politikalarına ilişkin yapılan düzenlemeler; vergi gelirlerini arttırmak için 2000 yılında alınan tedbirlerine devam edilmesi, akaryakıt tüketim vergisi en az hedeflenen enflasyon oranında artırılması ve bu verginin tahsilatı GSYH'nin %2,8'ine çıkarılması, vergi tabanının genişletilmesi bunun için de vergi kimlik numaralarının kullanımı yaygınlaştırılması, vergi ceza ve faizleri enflasyonla uyumlu bir şekilde arttırılması, bireysel yatırımcıların kamu kâğıtlarından elde ettikleri gelirlerin beyan dışı bırakılması sağlanarak kamu kâğıtlarına olan talebin arttırılması şeklinde sıralanabilir (Can, 2003: 77).

2002 yılında akaryakıt tüketim vergisi yürürlükten kaldırılarak, yeni bir vergi türü olarak, imalatta, ithalatta ve taşıtların kayıt ve tescilinde petrol ürünleri, alkollü içecekler, tütün mamulleri, motorlu taşıtlar ve bazı lüks sayılan tüketim madde gruplarının satışları üzerinden alınan Özel Tüketim Vergisi Kanunu yürürlüğe girmiştir. (ÖTVK) Ayrıca 2001-2019 döneminde toplam on adet af kanununu çıkarılmış olup, söz konusu kanunlar ile;

- Ödeme güçlüğü içinde bulunan mükelleflerin devlete olan borçlarını uygun faiz koşullarıyla yeniden yapılandırma,
- Mevcut gelir, kurumlar ve katma değer vergisi v.b. vergi matrahlarında arttırmaya gidilmesi ve ödenmesi koşulu ile vergi incelemelerinin kapatılması ve herhangi bir vergi incelemesi yapılmayacağı güvencesinin verilmesi,
- Varlık barışı kapsamında kayıt dışı varlıklarını beyan eden veya yurtdışından döviz şeklinde getiren gerçek veya tüzel kişilere ayrıcalıklar şeklinde bir takım kolaylıklar sunulmuştur.

Bu kanunların çıkış amaçları genel olarak, hazineye gelir sağlama, ekonomik kriz ortamlarında ekonomiyi iyileştirme, vergi mevzuatının karmaşıklığının yan etkilerini azaltma, vergi idaresi ve yargısının iş yükünü azaltma ve kayıt dışı ekonomiyi kayıt altına alıp gönüllü vergilemeyi sağlama şeklinde sıralanabilir. Nihayetinde geçmişten günümüze yıllar itibariyle, vergi gelirleri genel bütçe gelirleri içinde çok önemli bir paya sahip olmuştur. Aşağıdaki tabloda (1990-2017) dönemi verilerine yer verilmiştir.

Yıllar	Genel Bütçe Gelirleri (Milyon TL)	(%)	Vergi Gelirleri (Milyon TL)	(%)
1990	55,06	100	45,4	82,5
1991	96,37	100	78,64	81,6
1992	174,15	100	141,6	81,3
1993	350,84	100	263,81	75,2
1994	742,49	100	587,76	79,2
1995	1.387,76	100	1.084,35	78,1
1996	2.684,97	100	2.244,09	83,6
1997	5.726,93	100	4.745,48	82,9
1998	11.635,61	100	9.228,60	79,3
1999	18.657,68	100	14.802,06	79,3
2000	33.040,90	100	26.503,70	80,2
2001	50.890,48	100	39.735,93	78,1
2002	74.603,67	100	59.631,87	80,0
2003	98.558,73	100	84.316,17	85,5
2004	120.089,24	100	90.076,86	75,0
2005	148.237,97	100	106.929,23	72,1
2006	182.577,92	100	137.480,29	75,3
2007	203.349,26	100	152.835,11	75,2
2008	225.496,34	100	168.108,96	74,6
2009	232.930,32	100	172.440,42	74,0
2010	271.957,40	100	210.560,39	77,4
2011	319.512,92	100	253.809,18	79,4
2012	362.654,79	100	278.751,07	76,9
2013	419.653,76	100	326.169,16	77,7
2014	461.450,54	100	352.514,46	76,4
2015	525.045,89	100	407.818,46	77,7
2016	608.336,18	100	459.001,74	75,5
2017	700.621,26	100	536.617,21	76,6

Tablo 4.1. (1990-2017) Dönemi Vergi Gelirlerinin Genel Bütçe Gelirleri İçindeki Payı

Kaynak: 1990 - 2017 Dönemi Kesin Hesap Kanunları

4.1.2. Verginin Sınıflandırılması

Vergilerin uygulamada en çok dolaylı-dolaysız, spesifik-ad valorem, kişisel-nesnel, gelir-servet-harcamaları üzerinden alınan vergiler şeklinde sınıflandırıldığı görülmektedir (Bulutoğlu, 1996: 25-27). Öz'e göre vergiler farklı ölçütlere göre aşağıdaki gibi sınıflandırılırlar (Öz, 2017: 2):

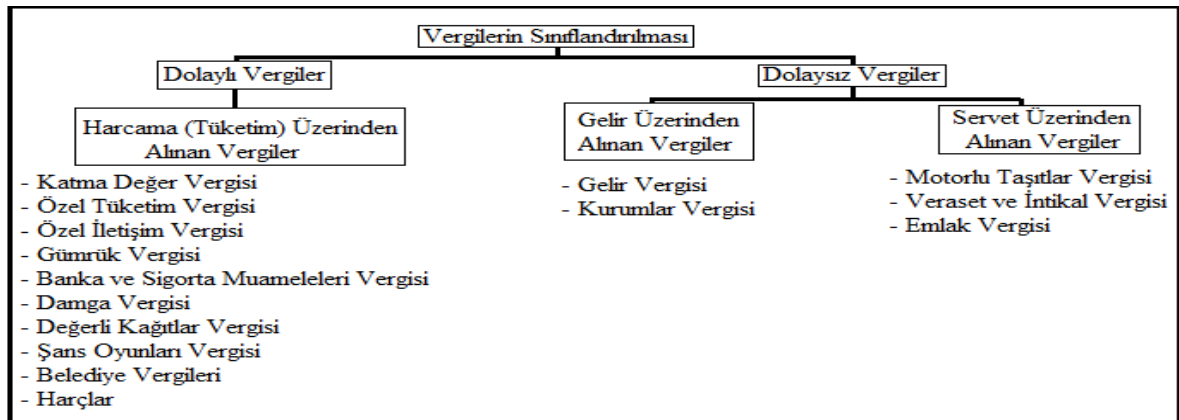
- 1) Kaynağına göre: gelir, harcama, servet üzerinden alınan vergiler.
- 2) Ekonomik faaliyetlerle ilgisine göre: dolaysız ve dolaylı vergiler.
- 3) Verginin hesaplanma biçimine göre: spesifik ve advalorem vergiler.
- 4) Matrah belirleme yöntemlerine göre: öznel (sübjektif) ve nesnel (objektif) vergiler.

5) Uygulanan oranlarına göre: azalan, sabit ve artan oranlı vergiler.

Vergi hesaplanma biçimine göre değerlendirildiğinde, motorlu taşıtlar vergisi gibi malın miktarı veya hacmi üzerinden hesaplanan vergiler spesifik vergiler olarak adlandırılırken, gelir vergisi, kurumlar vergisi ve katma değer vergisi gibi değeri üzerinden hesaplandığı durumda advalorem vergiler olarak adlandırılmaktadır.

Mükelleflerin kişisel, ailevi, sosyal, iktisadi durumları dikkate alınarak yapılan vergilendirme biçimi öznel, söz konusu durumların veya koşulların dikkate alınmadığı durum nesnel vergilendirme olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelirin unsurlarından olan ücret geliri elde eden bir kişinin, evli olup olmadığına, eşinin çalışıp çalışmadığına ve çocuğunun olup olmamasına göre asgari geçim indirimi uygulandıktan sonra ödenmesi gereken gelir vergisi hesaplanmaktadır. Hesaplama sırasında kişinin ailevi durumunun dikkate alındığı gelir vergisi öznel vergi türüne uygun bir örnektir. Ancak kişinin gelirinden veya sosyal durumundan bağımsız olarak tahsil edilen katma değer vergisi nesnel bir vergi türü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Artan oranlı vergi tarifesinde, vergi matrahının artmasına paralel olarak vergi oranı da artış gösterirken, azalan oranlı vergi tarifesinde, vergi matrahı arttıkça vergi oranı azalmaktadır. Sabit oranlı vergi tarifesinde ise, matrah ne olursa olsun, vergi oranı değişmez ve aynı kalır. Kurumlar vergisi hesaplanırken sabit oranlı vergi tarifesi uygulanırken, gelir vergisinin hesaplanması sırasında artan oranlı vergi tarifesi uygulanmaktadır (Öz, 2017: 3-9). Bununla birlikte verginin sınıflandırması ölçütleri kapsamında birbirinden farklı sınıflarda değerlendirilen bazı vergi türlerinin birbirleri içinde ayrıca gruplandırılabilmesi de mümkündür. Aşağıda yer verilen şekilde; gelir, harcama ve servet üzerinden alınan vergiler ile dolaysız ve dolaylı vergilerin birlikte sınıflandırıldığı durum ifade edilmiştir.

Şekil 4.1. Vergilerin Sınıflandırılması

Gelişmiş ülkelerde dolaysız vergi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payının ağırlıkta olduğu bir yapı gözlemlenirken, gelişmekte olan ülkelerde ise dolaylı vergi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payının daha fazla olduğu görülmektedir (Türk, 1999: 206). Dolaysız vergilerde, artan oranlı vergi tarifeleri, en az geçim indirimi istisna, muafiyet ve indirim gibi uygulamalarla vergi ödeme gücü arasında ilişki kurulabildiğinden, vergi adaletinin sağlanması noktasında daha fazla etki sağlanabilir. Harcama üzerinden alınan dolaylı vergiler ise uygulandığı mal ve hizmetler bakımından düşük gelirli vatandaşların bütçesini daha fazla etkilediğinden vergi yükünün düşük ve sabit gelirli vatandaşların üzerinde kalmasına neden olur (Susam ve Oktayer, 2010: 106). Dolaylı vergiler, genellikle gelişmekte olan ülkeler açısından en önemli kamusal gelir kaynaklarından olup, bu durumun temel sebebi gelir üzerinden tarh edilen vergilerin toplanması sırasında yaşanan uygulama güçlüklerinin, dolaylı vergilerin tarh ve tahsil edilmesi sırasında yaşanmaması ve idari açıdan basit vergiler niteliğinde olmalarıdır (Ataç, 1999: 285).

Dolaysız vergiler; gelir, kazanç veya servet unsurları üzerinden alınırken, dolaylı vergiler harcamalar üzerinden bir başka deyişle mal ve hizmetlerin alınması veya satılması sebebiyle alınan vergilerdir. Dolaysız vergiler yansıtılması kolay olmayan, mükellefin kimliği ve tahsil zamanı belli, meydana getireceği ekonomik, sosyal ve siyasi etkileri daha belirgin olan, vergi kaçırılma olasılığı daha mümkün olan, mükelleflerin ödeme gücü ile ilişkili olan vergiler olarak kabul edilmekte ve vergi adaletini sağlamada önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir. Dolaylı vergiler ise yansıtılması kolay, yükümlüsünün kim olduğu, ne zaman, ne kadar tahsilinin olacağı belli olmayan nitelikte vergiler olup, tüketime bağlı olarak meydana geldiğinden mükellefler tarafından hissedilebilmesi görece daha zordur. Bu özelliği ile dolaylı vergilerin mükelleflerin ödeme gücünü ihmal ettiği ve bu nedenle de vergi adaletini zedelediği görüşü hâkimdir (Nadaroğlu, 2000: 342).

Türkiye ekonomisinde 1923-1970 dönemine kadar, dolaylı vergilerin daha ağırlıklı kullanıldığı görülmüştür. 1960-1970 döneminde toplam vergi gelirleri içinde dolaysız vergilerin payı %31,3'ten 1976-1979 dönemleri arasında %53,62'ye yükselmiş, 1980-1985 döneminde ağırlığını sürdürmeye devam etmiştir. 1985'te KDV'nin Türk vergi sistemine girmesiyle birlikte bu yapı değişmiş, dolaylı vergilerin daha kolay tahsil edilebilmeleri ve vergi kaçığının bu vergi türünde görece az görülmesi nedenleriyle o tarihten itibaren günümüze kadar en fazla tercih edilen vergiler olarak göze çarpmıştır (Candan, 2012: 80).

Aşağıda yer verilen tabloda, (1990-2017) döneminde dolaylı ve dolaysız vergi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içinde yer aldıkları paylar gösterilmiştir.

Yıllar	Dolaylı Vergi Gelirleri	Dolaysız Vergi Gelirleri	Vergi Gelirleri Toplamı	Vergi Gelirleri İçindeki Pay (%)	
				Dolaylı Vergiler	Dolaysız Vergiler
1990	21,74	23,66	45,40	47,89	52,11
1991	37,55	41,09	78,64	47,75	52,25
1992	70,21	71,39	141,60	49,58	50,42
1993	135,49	128,32	263,81	51,44	48,56
1994	304,03	283,73	587,76	51,73	48,27
1995	623,91	460,44	1.084,35	57,54	42,46
1996	1.360,03	884,07	2.244,09	60,60	39,40
1997	2.813,51	1.931,97	4.745,48	59,29	40,71
1998	4.924,49	4.304,11	9.228,60	53,36	46,64
1999	8.086,42	6.715,64	14.802,06	54,63	45,37
2000	15.653,74	10.849,96	26.503,70	59,06	40,94
2001	23.655,01	16.080,92	39.735,93	59,53	40,47
2002	39.554,37	20.077,50	59.631,87	66,33	33,67
2003	56.508,07	27.808,10	84.316,17	67,02	32,98
2004	62.080,12	27.996,74	90.076,86	68,92	31,08
2005	74.256,41	32.672,81	106.929,23	69,44	30,56
2006	94.222,42	43.257,87	137.480,29	68,54	31,46
2007	100.991,49	51.843,63	152.835,11	66,08	33,92
2008	109.085,87	59.023,09	168.108,96	64,89	35,11
2009	111.307,75	61.132,67	172.440,42	64,55	35,45
2010	143.994,67	66.565,72	210.560,39	68,39	31,61
2011	171.752,30	82.056,88	253.809,18	67,67	32,33
2012	186.231,38	92.519,68	278.751,07	66,81	33,19
2013	225.727,56	100.441,61	326.169,16	69,21	30,79
2014	238.092,74	114.421,72	352.514,46	67,54	32,46
2015	279.290,55	128.527,91	407.818,46	68,48	31,52
2016	308.821,44	150.180,30	459.001,74	67,28	32,72
2017	359.768,24	176.848,96	536.617,21	67,04	32,96

Tablo 4.2. Dolaylı ve Dolaysız Vergi Gelirlerinin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (1990-2017) (Milyon TL)

Kaynak: TÜİK ve SBB

Tablo 4.2.'de görüldüğü üzere, 1990 yılında dolaylı vergi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı yaklaşık %48 iken bu oran sürekli bir artış göstererek, 2000 yılında %59 olarak gerçekleşmiş ve bu dönemden itibaren yaklaşık %70 seviyelerine yakın seyretmiştir. Dolaysız vergi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı ise 1990 yılında %52 iken, 2000 yılında %40, bu tarihten günümüze kadar da %30'lar seviyesine gerilemiştir.

1990-2017 dönemine ilişkin olarak hesaplanan veriler doğrultusunda, gelir ve kazançlar üzerinden alınan kurumlar vergisi ve gelir vergisi gibi dolaysız vergi gelirlerinin, toplam vergi gelirleri içindeki payının gittikçe azaldığı, harcamalar veya tüketim üzerinden alınan katma değer vergisi gibi dolaylı vergi gelirlerinin ise toplam vergi gelirleri içindeki payının gittikçe arttığı açıkça ifade edilebilir.

Yıllar	Vergi Gelirleri Tahsilatı (Milyon TL)	Gelir Vergisi Tahsilatı (Milyon TL)	Vergi Gelirleri İçindeki Payı (%)	Kurumlar Vergisi Tahsilatı (Milyon TL)	Vergi Gelirleri İçindeki Payı (%)	Toplam K.D.V. Tahsilatı (Milyon TL)	Vergi Gelirleri İçindeki Payı (%)
1990	45,4	18,6	41,0	4,63	10,2	12,37	27,2
1991	78,64	33,35	42,4	7,06	9,0	22,83	29,0
1992	141,6	60,05	42,4	10,07	7,1	42,08	29,7
1993	263,81	106,66	40,4	19,13	7,3	81,87	31,0
1994	587,76	181,88	31,0	43,97	7,5	176,74	30,1
1995	1.084,35	329,79	30,4	103,24	9,5	354,98	32,7
1996	2.244,09	676,01	30,1	189,33	8,4	743,02	33,1
1997	4.745,48	1.500,24	31,6	396,23	8,3	1.561,56	32,9
1998	9.228,60	3.481,75	37,7	748,38	8,1	2.725,08	29,5
1999	14.802,06	4.936,55	33,4	1.549,52	10,5	4.164,33	28,1
2000	26.503,70	6.212,97	23,4	2.356,78	8,9	8.379,55	31,6
2001	39.735,93	11.579,42	29,1	3.675,66	9,3	12.438,86	31,3
2002	59.631,87	13.717,66	23,0	5.575,49	9,3	20.400,20	34,2
2003	84.316,17	17.063,76	20,2	8.645,34	10,3	27.031,09	32,1
2004	90.076,86	19.689,59	22,0	9.619,35	10,7	34.325,20	38,1
2005	106.929,23	26.849,80	25,1	13.583,29	12,7	42.263,65	39,5
2006	137.480,29	31.727,64	23,1	12.447,35	9,1	50.723,56	36,9
2007	152.835,11	38.061,54	25,0	15.718,47	10,3	55.461,12	36,3
2008	168.108,96	44.430,33	26,4	18.658,19	11,1	60.066,23	35,7
2009	172.440,42	46.018,36	26,7	20.701,80	12,0	60.169,24	34,9
2010	210.560,39	49.385,28	23,5	22.854,84	10,9	75.649,98	35,9
2011	253.809,18	59.885,00	23,6	29.233,72	11,5	95.550,46	37,6
2012	278.751,07	69.671,64	25,0	32.111,82	11,5	103.155,87	37,0
2013	326.169,16	78.726,00	24,1	31.434,58	9,6	123.878,36	38,0
2014	352.514,46	91.063,30	25,8	35.163,51	10,0	130.538,55	37,0
2015	407.818,46	105.395,33	25,8	37.009,62	9,1	153.844,17	37,7
2016	459.001,74	123.686,14	26,9	46.898,42	10,2	168.808,35	36,8
2017	536.617,21	143.962,93	26,8	57.868,20	10,8	206.679,67	38,5

Tablo 4.3. Gelir, Kurumlar ve Katma Değer Vergisinin Genel Bütçe Vergi Gelirleri İçindeki Payı (1990 - 2017)

Kaynak: www.gib.gov.tr

Tablo 4.3.'te ise, vergi türleri itibariyle yer verilen 1990-2017 dönemi verileri üzerinden yapılan değerlendirmede, toplam vergi gelirleri içinde en yüksek payı sırasıyla

katma değer vergisi gelirlerinin, kurumlar vergisi gelirlerinin ve gelir vergisi gelirlerinin aldığı görülmektedir. Özellikle dolaylı vergiler sınıfında yer alan katma değer vergisi gelirlerinin, 2000'li yıllar itibariyle, dolaysız vergiler sınıfında yer alan gelir vergisi ve kurumlar vergisi gelirlerinin toplamından bile daha fazla olduğu da göze çarpmaktadır. Bu nedenle ilerleyen bölümlerde gelir vergisi, kurumlar vergisi ve katma değer vergisi kanunlarında yer alan hükümler ile birlikte bu vergilerin Türk vergi sistemi içindeki uygulanma biçimleri daha detaylı olarak ele alınacaktır. Her ne kadar 2002 yılında yürürlüğe giren Özel Tüketim Vergisi Kanunu kapsamında toplanan vergi gelirleri, tahsil edilen dolaylı vergi gelirlerini geride bırakmış olsa da, inceleme dönemini tam olarak kapsamaması sebebiyle, detaylarına yer verilmeyen diğer vergi türleri gibi analiz dışında bırakılmıştır.

4.1.2.1. Gelir vergisi

Gelir vergisi sedüleri gelir vergisi ve üniter gelir vergisi olmak üzere iki grupta incelenmektedir. Sedüleri gelir vergisi, gerçek kişilerin çeşitli kaynaklardan sağladıkları gelirlerden her birini ayrı ayrı ve değişik tarifeler üzerinden vergilendirilmesi esasına dayanmaktadır. Bu sistemde mükelleflerin elde ettiği bütün gelirlerin toplamı yapılmadığı gibi, eğer bir gelir unsurundan zarar edilmişse bundan vergi alınmamakta ve diğer unsurun da kârına mahsup edilmemektedir. Bu açıdan sedüleri gelir vergisi, gayri şahsi ve objektif bir randıman vergisidir (Turhan, 1998: 114).

Türkiye'de uygulanan üniter gelir vergisi ise, sübjektif karakterli olup, mükelleflerin elde ettiği bütün gelirlerinin toplamını temel almaktadır. Elde edilen toplamdan, mükellefin şahsi ve ailevi durumuna göre kanunda belirtilen gerekli indirimler yapıldıktan sonra, vergi ödeme gücüne ulaşmak için kalan kısma artan oranlı vergi tarifesi uygulanması yoluna gidilmektedir (Akdoğan, 2013: 265).

Çağdaş anlamda gelir vergisi, Alman Gelir Vergisi mevzuatı esas alınarak 5421 sayılı Kanunla 1950 takvim yılı başında yürürlüğe girmiş (Şenyüz, 2000: 3) ancak uygulamada karşılaşılan bazı sıkıntılar nedeniyle yeniden düzenlenerek 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu ile 1961 yılında uygulamaya koyulmuştur.

193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 1. maddesinde; "Gelir bir gerçek kişinin bir takvim yılı içinde elde ettiği kazanç ve iratların safi tutarı" olarak ifade edildikten sonra, gelirin unsurları GVK'nin 2. maddesinde, ticarî kazançlar, ziraî kazançlar, ücretler, serbest meslek kazançları, gayrimenkul sermaye iratları, menkul sermaye iratları ve diğer kazanç

ve iratlar şeklinde yedi başlıkta sıralanmaktadır (GVK, Md:1-2). Bir gerçek kişinin elde ettiği kazancın, gelir vergisi yönünden vergilendirilebilmesinin koşulu yukarıda ifade edilen yedi geliri unsurundan en az birinin kapsamına girmesi gerekmektedir. Aksi takdirde elde edilen kazanç gelir vergisinin konusuna girmemektedir.

Gelir vergisi mükellefleri GVK'nin 3. ila 7. maddelerinde tam mükellef ve dar mükellef olarak iki başlıkta ele alınırken, kapsamaları vatandaşlık esasına dayandırılmaksızın yerleşme esaslarına göre belirlenmiştir. Buna göre Türk vatandaşı veya başka ülke vatandaşı olup olmadığına bakılmaksızın ikametgâhı Türkiye'de bulunanlar ile bir takvim yılı içinde Türkiye'de devamlı olarak altı aydan fazla oturanların (kanunda sayılan bazı durumlar haricinde) elde etmiş olduğu tüm kazançları tam mükellef esasına göre vergilendirilirken, Türkiye'de yerleşmiş olmayan gerçek kişiler sadece Türkiye'de elde ettikleri kazanç ve iratlar üzerinden dar mükellef esasına göre vergilendirilirler (GVK, Md:3-7).

Gelir Vergisi Kanununun ikinci kısmı, yedi gelir unsuru için sağlanan vergisel avantajlar kapsayan muafiyet ve istisnalardan oluşmakta olup, üçüncü kısımda her bir gelir unsuruna ait özellikler ve vergilendirme usulleri tek tek sıralanmaktadır. Dördüncü kısımda gelirin beyan esasları ile gelirin toplanacağı ve toplama yapılmayacağı hallere detaylarıyla yer verilmiştir.

GVK'nin 103. maddesinde "Esas Tarife"ye ilişkin hükümleri bulunmaktadır. 1990-2017 dönemi içinde yıllar itibariyle uygulanan Gelir Vergisi oranlarına ve dilimlerine Tablo 4.4.'te yer verilmiştir.

Yıllar	1.Dilim	2.Dilim	3.Dilim	4.Dilim	5.Dilim	6.Dilim	7.Dilim
1990-1993	%25	%30	%35	%40	%45	%50	
1994-1998	%25	%30	%35	%40	%45	%50	%55
1999-2004	%20	%25	%30	%35	%40	%45	-
2005	%20	%25	%30	%35	%40	-	-
2006-2019	%15	%20	%27	%35	-	-	-

Tablo 4.4. Gelir Vergisi Tarifeleri (1990-2017)

Kaynak: www.gib.gov.tr verileri ile 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu

1990-1993 yılları için geçerli olan vergi tarifesinde; en düşük vergi dilimi %25 ve en yüksek vergi dilimi %50 olacak şekilde altı vergi dilimi belirlenmiş, 1994-1998 döneminde ise en yüksek vergi dilimi %55 olacak şekilde vergi tarifesi yedi dilime çıkarılmıştır. Bunun sebebi; 1994 yılında gerçekleşen dış gelişmeler doğrultusunda yaşanan iç siyasal çekişmeler, bunun sonucunda patlak veren ekonomik kriz ve sonrasında alınan 5 Nisan

Kararları olarak gösterilmektedir. Bu dönemde Türkiye ekonomisinde daralmalar gözlemlenmiş ve bu olumsuzlukların önlenmesi amacıyla 1999-2004 döneminde en düşük vergi dilimi %20 ve en yüksek vergi dilimi oranı %45 olacak şekilde tekrar altı dilimli vergi tarifesi uygulamasına geçilmiştir. 2005 yılında ilk vergi diliminde uygulanan oran değiştirilmezken en üst dilimin oranı %40'a indirilmiş ve dilim sayısı beşe düşürülmüştür. İzleyen dönemlerde ekonomide gözlemlenen olumlu gelişmeleri desteklemek amacıyla vergi tarifeleri yeniden düzenlenerek, hem vergi dilimi sayısının hem de vergi oranlarının düşürülmesi ile 2006 yılından günümüze tüm gelirler için vergi oranları %15 - %35 aralığına çekilerek vergi tarifesi dört dilime indirilmiştir (Armağan, 2007: 230).

Gelir Vergisi Kanunu'nun beşinci kısmında "Verginin Ödenmesi" başlığı altında, vergilerin nasıl ve ne zaman ödeneceği, mahsubunun nasıl yapılacağı ve geçici verginin beyanının ve ödemesinin ne zaman yapılacağına ilişkin hükümlere yer verilmiştir. Buna göre Mart ayı içerisinde verilmesi gereken yıllık beyanname ile bildirilen gelir üzerinden tahakkuk ettirilen gelir vergisi, Mart ve Temmuz aylarında olmak üzere iki eşit taksitte ödenir (GVK, Md:117).

4.1.2.2. Kurumlar vergisi

Kurumlar Vergisi Kanunu da, Gelir Vergisi Kanununda olduğu gibi Alman Kurumlar Vergisi hükümlerinden faydalanılarak hazırlanmış (Armağan, 2007: 230) ve 03.06.1949 tarihinde 5422 sayılı kanunla uygulamaya koyulmuştur. O tarihten günümüze kadar bir kısım değişikliklere uğramış ve nihayetinde 21.06.2006 tarihinde 5520 sayılı yeni Kurumlar Vergisi Kanunu yürürlüğe girmiştir.

Kurumlar vergisinin konusu kurum kazançlarından oluşmakta olup, kanunun birinci maddesinde mükellefler; sermaye şirketleri, kooperatifler, iktisadî kamu kuruluşları, dernek veya vakıflara ait iktisadî işletmeler ve iş ortaklıkları şeklinde sıralanmıştır (KVK, Md:1). Adi komandit şirket ve kolektif şirketler bu sayılanlar arasında yer almamakta dolayısıyla bu şirketlerin kurumlar vergisi mükellefiyetleri bulunmamaktadır. Kurum kazancında esas olan vergi alacağının doğması olarak ifade edilebilen tahakkuk ilkesidir. Kurumlar vergisi gelir vergisi kanununda uygulandığı gibi artan oranlı o değil, sabit bir oran üzerinden hesaplanmaktadır.

Gelir vergisinde olduğu gibi kurumlar vergisinde de tam mükellefiyet ve dar mükellefiyet ayrımı söz konusudur. Buna göre mükellef kurumlardan, kanunî veya iş merkezi Türkiye'de bulunanlar, gerek Türkiye içinde gerekse Türkiye dışında elde ettikleri

kazançların tamamı üzerinden vergilendirilirler; kanunî ve iş merkezlerinin her ikisi de Türkiye'de bulunmayanlar ise sadece Türkiye'de elde ettikleri kazançları üzerinden vergilendirilirler. Kanunî merkez, vergiye tâbi kurumların kuruluş kanunlarında, tüzüklerinde, ana statülerinde veya sözleşmelerinde gösterilen merkezdir şeklinde tanımlanırken; iş merkezi, iş bakımından işlemlerin fiilen toplandığı ve yönetildiği merkezdir şeklinde tanımlanmıştır (KVK, Md:3).

KVK'nın 4. maddesinde kurumlar vergisi muafiyetlerine ilişkin hükümler belirtilirken, 5. maddesinde ise geniş kapsamlı istisnalara yer verilmiştir. Bunlardan bazıları yurtiçi iştirak kazançları istisnası, yurtdışı iştirak kazançları istisnası, emisyon primi kazancı istisnası olarak göze çarparken, söz konusu istisnalardan faydalanmak için her bir istisnaya özgü bir takım koşulların yerine getirilmiş olması gerekmektedir. Öyle ki sıralanan şartlardan yalnızca bir tanesinin bile kanunda ifade edildiği şekilde yerine getirilmemesi durumunda, bahsi geçen kazanç istisna hükümleri dışında kalarak kurumlar vergisine tabi olacaktır (KVK, Md:4-5).

Kurum kazancının elde edilmesi, kurumlar vergisini doğuran olayı teşkil eder. Kurumlar vergisi gerçek ve götürü olmak üzere iki usulde hesaplanmaktadır. Götürü usul sadece KVK'nın 23. maddesinde sayılan yabancı ulaştırma kurumlarının kazançlarına uygulanırken, kurumlar vergisi aslen gerçek usulde hesaplanmaktadır. KVK'nın 6. maddesinde yer alan hükümlere göre kurumlar vergisi, mükelleflerin bir hesap dönemi içinde elde ettikleri safî kurum kazancı üzerinden hesaplanır ve safî kurum kazancının tespitinde, Gelir Vergisi Kanununda tarif edilen ticarî kazanç hükümleri uygulanır. Böylece ticaret şirketleri ile kurumlar vergisine tabi diğer tüzel kişiler birinci sınıf tüccar olarak kabul edilerek bilanço esasına göre kazanç tespiti yapılmaktadır.

Kurum kazancının tespitinde Kurumlar Vergisi matrahına ulaşabilmek için GVK'nın 40. maddesinde ticari kazançla ilişkin olarak sayılan indirilebilecek giderlerin yanı sıra KVK'nın 8. maddesinde sayılan; menkul kıymet ihraç giderleri, kuruluş ve örgütlenme giderleri, katılım bankalarının katılma hesabı karşılığında ödenen kâr payları gibi giderler de giderler ayrıca indirilebilecektir. Bununla birlikte kanunun 10. maddesinde sayılan diğer indirimlerle, kanunun 9. maddesinde yer alan zararlar da beş yıldan fazla nakledilmemek şartıyla geçmiş yılların beyannamelerinde kurum kazancının tespiti sırasında gayrisafi gelirlere indirilebilir.

Kurumlar vergisi ilk kez 1950 yılında %10'luk vergi oranıyla yürürlüğe girmiştir. 1960-1963 yıllarında yapılan değişikliklerle kurumlar vergisi oranı %20'ye çıkarılırken,

1964-1980 döneminde ise %25 olarak belirlenmiştir. 1950-1980 döneminde kurumlar vergisine ek olarak kurum ortaklarına dağıtılan kâr payları üzerinden ayrıca %20 oranında gelir vergisi stopajı yapılmaktayken, 1980 sonrasında ise bu yöntem çok karmaşık olması nedeniyle kaldırılarak %50 düzeyinde tek bir oran belirlenmiştir. 1983-1985 döneminde kurumlar vergisi oranı %40'a indirilirken, 1986 yılından itibaren %46 seviyesine yükseltilmiştir (Tosuner vd, 2000: 204).

Yıllar	Vergi Oranları
1990-1993	%46
1994-1998	%25
1999-2004	%30
2005	%33
2006-2017	%20
2018-2019	%22

Tablo 4.5. Kurumlar Vergisi Oranlarının Yıllara Göre Değişimi

Kaynak www.gib.gov.tr ile 5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu

Tablo 4.5.'de yer verildiği üzere, 1990-1993 döneminde de kurumlar vergisi oranı %46 olarak belirlenmiştir. Ancak kanunun pek çok muafiyet, istisna ve indirim olanakları içermesi nedeniyle vergi hasılatı düşük seviyede gerçekleşmiş böylece uygulamada vergi oranının %20-25'ler seviyesinde gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Daha önceki bölümde ifade edildiği gibi, 1994 yılında yaşanan ekonomik krizin etkilerinin azaltılması ve vergi gelirlerini artırılması amacıyla 5 Nisan Kararları alınmış, vergi oranları düşürülmüş fakat yürürlüğe konulan ek vergilerin de etkisiyle vergi yükü ciddi seviyede artırılmıştır. Bu doğrultuda 1994-1998 döneminde kurumlar vergisi oranı %25 olarak belirlenirken, 1999-2004 döneminde % 30 olarak uygulanması yönünde karar alınmıştır (Bilici, 2005: 286). 1999 tarihinden itibaren “Geçici Vergi” yeni bir uygulama olarak Türk vergi sistemine dâhil edilmiş ve takvim yılını/hesap dönemini dört eşit parçaya bölerek, her dönem için hesaplanan geçici verginin parça parça ödenerek, bir yandan vergi alacağının güvence altına alınması hedeflenmiştir. 2005 yılında ise vergi oranı %33 düzeyine çıkarılmıştır.

21.06.2006 tarihinde yürürlüğe giren 5520 sayılı KVK'nın 32. maddesinde kurumlar vergisi oranına yer verilmiş, 2006 yılından itibaren 2017 yılı sonuna dek elde edilen kurum kazançları üzerinden %20 olarak belirlenen oran üzerinden kurumlar vergisi hesaplanmıştır (KVK, Md: 32). Son olarak 09.07.2018 tarihinde yürürlüğe giren geçici maddede “ ... %20 oranı, kurumların 2018, 2019 ve 2020 yılı vergilendirme dönemlerine (özel hesap dönemi tayin edilen kurumlar için ilgili yıl içinde başlayan hesap dönemlerine) ait kurum

kazançları için %22 olarak uygulanır.” hükümlerine yer verilmek suretiyle kurumlar vergisi oranı son bir kez tayin edilmiştir (KVK, Geç. Md:10).

Kurumlar vergisinde asli vergilendirme dönemi, 1 Ocak ile 31 Aralık arasını ifade eden hesap dönemidir. Ancak kendilerine özel hesap dönemi tayin edilenlerin vergilendirme dönemi ise özel hesap dönemleridir. Örneğin 01.06.2017-31.05.2018 tarihleri arası talep edilmesi üzerine özel hesap dönemi olarak tayin edilebilir (KVK, Md:16). Kurumlar vergisi beyannamesi, hesap döneminin kapandığı ayı izleyen dördüncü ayın birinci gününden yirmi beşinci günü akşamına kadar mükellefin bağlı olduğu vergi dairesine verilir ve beyannamenin verildiği ayın sonuna kadar tek taksitte ödenir (KVK, Md:14,29).

4.1.2.3. Katma değer vergisi

Modern anlamda ilk kez Fransa’da 1954 yılında uygulamaya koyulan katma değer vergisi kısa sürede pek çok ülkeyi etkileyerek belki de maliye tarihinin en hızlı yayılan vergisi sıfatını almıştır. Türkiye’de ise 01.01.1985 tarihinde yürürlüğe giren Katma Değer Vergisi Kanunu hükümlerine göre tahsil edilen vergiler, toplam vergi gelirleri içindeki pay itibariyle, gelir vergisinden sonra ikinci sıraya yükselmiş ve daha ilk senesinde Türk vergi sistemi içinde büyük pay sahibi olmuştur (Uluatam ve Methibay, 2001: 388).

KDV’nin konusu üretim olup, mal ve hizmetlerin üretiminden tüketimine kadar geçen bütün aşamalarda satışı sonucunda belli bir oranda alınan yayılı bir muamele vergisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Özsoy, 1969: 953). Harcama üzerinden alınan dolaylı vergiler grubunda yer alan KDV, tıpkı diğer harcama üzerinden alınan vergiler gibi, nitelik itibariyle düz oranlı bir tarife yapısına sahiptir (Pehlivan, 2011: 157).

Teoride piyasadaki bütün mal ve hizmetlere uygulanabilse de, bazı sosyal, kültürel ve iktisadi nedenlerle birtakım mal ve hizmet grupları devlet teşvikleri ile tam istisna kapsamına alınıp sıfır oranlı vergilendirmeye tabi tutulabilmektedir (Tait, 1989: 223-224). Katma Değer Vergisi Kanununun 11 ila 18. maddelerinde yer verilen; sosyal, kültürel, askeri, dış ticaret, ihracat, ithalat ve diplomasiye yönelik bazı istisna uygulamaları göze çarpmaktadır (KDVK, Md.11-18).

Kanunun 1. maddesinde verginin konusunu teşkil eden işlemlere yer verilmiş olup, Türkiye’de KDV’ye tabi mal ve hizmetler tek tek sayılarak belirlenmiştir. Bunlar: ticari, sınai, zirai faaliyet ve serbest meslek faaliyeti çerçevesinde yapılan teslim ve hizmetler, her türlü mal ve hizmet ithalatı ile kanunda detaylıca açıklanan diğer faaliyetlerden doğan

teslim ve hizmetler olarak sıralanmaktadır. Ayrıca kanunun 2. ve 3. maddelerinde teslim ile teslim sayılan haller açıklanmış olup, kanunun 10. maddesinde belirtilen vergiyi doğuran olayın gerçekleşme anına yol gösteren hükümlere yer verilmiştir (KDV, Md: 1-3).

KDV'nin mükellefi, verginin konusuna dâhil olan işlemleri gerçekleştiren herhangi bir gerçek veya tüzel kişi olabilir. Örneğin, mal teslimi ve hizmet ifası hallerinde bu işleri yapanlar, ithalatta mal ve hizmet ithal edenler, her türlü şans ve talih oyunlarını, konserleri, yarışmaları veya maçları tertip edenler, kanunda belirtilen mal ve hakları kiraya verenler, isteğe bağlı mükellefiyette talepte bulunanlardır (KDVK, Md..8).

KDV uygulamasında önemli olan KDV'nin konusuna giren işlemlerin gerçekleştirilmiş olmasıdır. Yani kişilerin önemi yoktur. İşlemi yapan ister Türk vatandaşı, ister yabancı uyruklu olsun ister dar mükellef, ister tam mükellef olsun, gerçekleştirdikleri işlemlerden dolayı KDV'nin mükellefidirler. Ancak verginin mükellefi olmak her zaman asıl yüklenicisi olmak demek değildir. Çünkü KDV'nin asıl yüklenicisi nihai tüketici durumunda olan kişilerdir (Sarılı, 2004: 408).

KDV'de tarh edilecek verginin bulunmasında vergi indirimi uygulaması benimsenmiştir. Katma Değer Vergisi yayılı ancak kümülatif olmayan bir muamele vergisi olması sebebiyle mal veya hizmetlerin üretim sürecinde geçirdikleri aşamaların her birinde kazandığı değer belirlenmesi vergilendirme için bir zorunluluktur (Aksoy, 1999: 374).

Mükellefler, faaliyetlerine ilişkin olarak kendilerine yapılan teslim ve hizmetler dolayısıyla veya ithal ettikleri mal ve hizmetler dolayısıyla ödedikleri KDV'yi, gerçekleştirdikleri vergiye tabi işlemler üzerinden hesapladıkları KDV üzerinden indirebilirler. Ancak indirim mekanizmasından yararlanmak için mükelleflerin gerçek usulde KDV mükellefi olmaları gerekmektedir. Ayrıca, söz konusu indirim tutarlarının, ödenen vergilerin alış faturalarında veya serbest meslek makbuzları gibi kanunda sıralanan vesikalarda gösterilmiş ve yasal defterlere işlenmiş olması şartının yerine getirilmesi gerekmektedir.

Vergi indirimi, vergilendirme dönemleri itibarıyla yapılmaktadır. Mükellefler bir vergilendirme döneminde teslim ettiği mallar dolayısıyla hesaplanan KDV toplamından, sadece o malların alışında hesaplanan vergiyi değil, aynı vergilendirme döneminde satın aldığı bütün mal ve hizmetlerde göstermiş olduğu KDV'yi de indirim konusu yapabilirler. Bu durumda bir vergilendirme döneminde indirilecek KDV toplamı, mükelleflerin vergiye tabi işlemleri dolayısıyla hesaplanan KDV toplamından fazla olabilir. Bu takdirde, aradaki

fark bir sonraki vergilendirme dönemine devredilerek, o döneme ait indirilecek vergi tutarına eklenir. Ters durumda ise mükellefler, işi ile ilgili olarak satın aldığı, ithal ettiği mallar veya yaptırdığı hizmetler dolayısıyla hesaplamış olduğu vergiyi, teslim ettiği mallar veya yaptığı hizmetler dolayısıyla hesaplanan KDV'den indirir ve Ödenecek KDV olarak ifade edilen aradaki farkı vergi dairesine yatırır. Mükellefin daha önceden indirim konusu yaptığı vergi ise daha önceki safhada vergi dairesine intikal ettirilmiş durumdadır (1 Seri Numaralı KDV Genel Tebliği).

KDV'nin mükellefinden ayrı olarak aynı kanunun 9. maddesinde vergi sorumlularına ilişkin hükümlere yer verilmiştir. Buna göre, KDV mükellefinin Türkiye içinde ikametgâhının, işyerinin, kanuni merkezi ve iş merkezinin bulunmaması durumunda ve gerekli görülen diğer hallerde Maliye Bakanlığı, vergi alacağının emniyet altına alınması amacıyla, vergiye tabi işlemlere taraf olanları verginin ödenmesinden sorumlu tutmuştur. (KDVK, Md: 9).

1 Seri No'lu KDV Genel Tebliğinde, Vergi Sorumlusu başlığı altında, KDV tevkifatının niteliğine yönelik olarak "KDV tevkifatı uygulaması, teslim veya hizmet bedeli üzerinden hesaplanan verginin, teslim veya hizmeti yapanlar tarafından değil, bu işlemlere muhatap olanlar tarafından kısmen veya tamamen vergi sorumlusu sıfatıyla beyan edilip ödenmesidir." hükümlerine yer verilmiştir.

İki grupta incelenen tevkifat uygulamasına "Tam tevkifat işlem bedeli üzerinden hesaplanan verginin tamamının işleme muhatap olan alıcılar tarafından beyan edilip ödenmesi olup; "kısmi tevkifat" ise hesaplanan verginin Maliye Bakanlığınca belirlenen kısmının, işleme muhatap olan alıcılar tarafından, diğer kısmının ise işlemi (teslim veya hizmeti) yapan tarafından beyan edilip ödenmesidir." ifadeleriyle açıklık getirilmiştir. Söz konusu uygulamanın temel amacı, kanunda ifade edildiği üzere vergi alacağının emniyet altına alınarak olası vergi kaçakçılığı eylemlerinin önüne geçilmesidir (1 Seri Numaralı KDV Genel Tebliği).

Kanunun 28. maddesinde KDV oranı, vergiye tabi her bir işlem için % 10 olarak belirlenmiş olup, Cumhurbaşkanı bu oranı, dört katına kadar artırmaya, % 1'e kadar indirmeye, bu oranlar dâhilinde muhtelif mal ve hizmetler ile bazı malların perakende safhası için farklı vergi oranları tespit etmeye yetkili kılınmıştır (KDVK, Md.28). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmeden önce, söz konusu yetki Bakanlar Kuruluna verilmiş olup, kanunun yürürlüğe girdiği tarihten günümüze dek uygulanan indirimli, genel ve yükseltilmiş vergi oranlarına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Yürürlüğe Giriş	İndirimli Oranlar (%)	Genel Oran (%)	Yükseltilmiş Oranlar (%)
01.01.1985	0	10	-
01.07.1986	0-1-5	10	-
01.01.1988	1-3-5-8	12	15
01.11.1998	1-3-5	10	15
15.10.1990	1-3-5-8	11	20
01.12.1990	1-6	12	20
01.01.1992	1-3	12	13,5-20
29.02.1992	1-3	12	13-20
01.11.1993	1-8	15	24
01.01.1996	1-8	15	23-40
13.12.1999	1-8	17	25-40
15.05.2001	1-8	18	26-40
01.08.2002	1-8	18	-
31.12.2007	1-8	18	-

Tablo 4.6. Yıllar İtibariyle Genel KDV Oran Değişiklikleri

Kaynak: Oktar, K. Vergi Portalı, 14.10.2015

Tablo 4.6.'da yer verildiği üzere en son 31.12.2007 tarihinde yürürlüğe giren 2007/13033 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının 1. maddesiyle mal teslimleri ile hizmet ifalarına uygulanacak KDV oranları, ekli listeler halinde belirlenmiştir (1 Seri Numaralı KDV Genel Tebliği);

- Kuru üzüm, kuru incir, kuru kayısı, ceviz, fındık, antep fıstığı vb çerezler, buğday, arpa, bulgur, pirinç vb tarım ürünleri ile küçük ve büyükbaş hayvanlar, gazete, dergi ve kutsal kitaplar, 2. el kapsamında belirlenen bir kısım motorlu araçlar, net alanı 150 m²'ye kadar konut teslimleri, cenaze hizmetleri, gibi Ekli (I) sayılı listede yer alan teslim ve hizmetler için (% 1),
- Ekli (I) sayılı liste dışında belirtilen gıda maddeleri, her nevi maddeden mamul giyim eşyası, ayakkabı, terlik, çizme ve benzerleri, mamul çanta, bavul, valiz ve benzerleri, halılar, sinema, tiyatro, opera, operet, bale, müze giriş ücretleri, izin verilen tıbbi ürünler, alkollü içeceklere isabet eden kısmı hariç olmak üzere lokanta vb yerlerde sunulan yemek hizmetleri gibi Ekli (II) sayılı listede yer alan teslim ve hizmetler için (% 8),
- Söz konusu Ekli listelerde yer alamayan vergiye tabi işlemler için (% 18)

Yakın dönemde meydana gelen gelişmelerinden bahsetmek gerekirse, 2018 yılının kasım ayında uygulamaya koyulan ÖTV ve KDV indirimlerini içeren düzenleme, önce 31.12.2018 tarihine ardından 31.03.2019 tarihine, son olarak 30.06.2019 tarihine kadar uzatılmıştır. Uygulamaya göre mobilya sektöründeki KDV oranı %18 yerine %8 olarak, ticari araçlar ile römork satışlarında ise %18 olan KDV oranı %1 olarak belirlenmiş, ayrıca

beyaz eşyadaki ÖTV oranları da sıfır olarak belirlenmiştir. Öte yandan 31.12.2019 tarihine kadar gerçekleşecek konut satışlarında belirlen KDV oranının %18 yerine %8 olarak uygulanmasına karar verilmiştir (<https://www.cnnturk.com>).

Kanunda her ne kadar “vergilendirme dönemi; faaliyet gösterilen takvim yılının üçer aylık dönemleridir.” ifadeleri yer alsada, Maliye Bakanlığı kendisine verilen yetkiyi kullanarak vergilendirme dönemlerini aylık olarak belirlemiştir. KDV aksine hüküm bulunmadıkça mükelleflerin yazılı beyanları üzerine tarh olunmaktadır. Ancak herhangi bir vergilendirme döneminde vergiye tabi işlemleri bulunmayan mükellefler de beyanname vermek mecburiyetindedirler. Son olarak mükellefler ve vergi kesintisi yapmakla sorumlu tutulanlar KDV beyannamelerini, vergilendirme dönemini takip eden ayın yirmi dördüncü günü akşamına kadar ilgili vergi dairesine vermek ve aynı ayın yirmi altısına kadar ödemek zorundadırlar (KDVK, Md.39-46).

4.2. Türkiye’de Ekonomik Büyüme Gerçekleşmeleri

Cumhuriyet tarihinin ilk on beş yıllık dönemi, ulusal sermaye ve teşebbüs gücünden yoksun ve çökmüş bir ekonominin yeniden yapılandırma çalışmaları ile geçirilmiş; modern ulus devlet modelinin kurulmasına yönelik önemli adımlar atılmıştır (Tecer, 2006: 75). 1923 yılında gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi ile önemli kararlara imza atılmış, öncelikle sanayiye teşvik edici tedbirlere yer verilerek kanunî ve kurumsal düzenlemeler uygulamaya koyulmuştur. 1923-1932 döneminde bir yandan Osmanlı’dan miras kalan yapılar tasfiye edilmiş, diğer yandan da devlet tekelleri oluşturularak bütçe gelirleri artırılmaya çalışılmıştır. Merkez Bankası, Âli İktisat Meclisi ve Devlet Sanayi Ofisi gibi millî kurumların kurulması da bu dönemde yaşanan gelişmelerdendir (Başkaya, 1986, 47-50). Cumhuriyet tarihinde karşılaşılan ilk kriz 1929 yılında yaşanan büyük dünya bunalımı olmuştur. Bu dönemde ciddi bir “kambiyo krizi” yaşanmış, TL’nin değeri oldukça düşmüştür (ATO, 2005: 1).

1933-1950 döneminde Türkiye’de, İkinci Dünya Savaşı koşullarının da etkisiyle, devlet öncülüğünde, ekonomik, sosyal ve kültürel ölçekli bir kalkınma modeli uygulanmıştır (Ertuna, 2004: 8). Bu dönemde devlet etkin aktör kimliğiyle üretici olarak doğrudan piyasaya girmiş, böylece hem temel tüketim mallarının hem de daha büyük ölçekli sermaye yoğun mallarının üretiminde yer alarak, içe dönük bir üretim yapısının oluşmasını yol açmıştır (Çeçen, Doğruel ve Doğruel, 1996: 4).

Tablo 4.7.'de görüleceği üzere 1940-1945 döneminde (1942 yılı hariç) Türkiye ekonomisi sürekli olarak küçülmeye gitmiş ve savaş koşullarından ciddi ölçüde etkilenmiştir.

Yıllar	Büyüme Hızı GSYH (%)	Yıllar	Büyüme Hızı GSYH (%)	Yıllar	Büyüme Hızı GSYH (%)	Yıllar	Büyüme Hızı GSYH (%)
1923	-	1940	-4,8	1957	7,9	1974	5,6
1924	14,6	1941	-10,4	1958	4,6	1975	7,2
1925	12,5	1942	5,5	1959	4,6	1976	10,5
1926	18,2	1943	-9,8	1960	2,9	1977	3,4
1927	-12,7	1944	-5,1	1961	1,7	1978	1,5
1928	10,8	1945	-15,3	1962	6,1	1979	-0,6
1929	21,5	1946	32,1	1963	9,4	1980	-2,4
1930	2,5	1947	4,1	1964	4,1	1981	4,9
1931	8,2	1948	16,4	1965	2,6	1982	3,6
1932	-10,6	1949	-5,0	1966	11,7	1983	5,0
1933	15,5	1950	9,4	1967	4,5	1984	6,7
1934	6,3	1951	12,8	1968	6,7	1985	4,2
1935	-3,0	1952	12,0	1969	4,1	1986	7,0
1936	23,1	1953	11,2	1970	3,2	1987	9,5
1937	1,5	1954	-2,9	1971	5,6	1988	2,1
1938	9,5	1955	8,1	1972	7,4	1989	0,3
1939	6,9	1956	3,3	1973	3,3		

Tablo 4.7. Türkiye’de Gerçekleşen Büyüme Oranları (1923-1989)

Kaynak: TÜİK ve SBB

1946 yılında çok partili siyasi döneme geçilmiş ve ani bir sıçramayla %32,1 düzeyinde büyüme gerçekleşmiştir. 1950’li yılların ortalarına kadar ekonomik büyümede tarım sektörü belirleyici olurken, 1950’li yıllar ilâ 1960’lı yılların ilk yarısında liberal iktisat politikaları uygulanarak, kamu daha çok alt yapı yatırımlarına yönelerek özel sektörün gelişmesi için uygun ortam oluşturulmaya çalışılmış ve ekonomi politikaları sanayi sektörünün gelişmesine yönelik olarak uygulamaya koyulmuştur. Yabancı sermaye teşvik edilerek, özel kesimin dış kaynak ve kredilerden yararlanması sağlanmaya çalışılmış, kurulan sanayi tesislerine özel sektörün katılımı teşvik edilmiş, tarımda makineleşme süreci hızlandırılarak, yerli hammaddeye dayalı tüketim mallarında ithal ikamesi üretim sistemine geçilmeye çalışılmıştır (Ay ve Karaçor, 2006: 68). Tablo 4.7.’de görüleceği üzere 1950-1959 döneminde ortalama %6,5 düzeyinde büyüme başarısı gösterilmiştir.

Planlı kalkınma dönemine 1960’lı yıllar itibariyle geçilmiştir. Birinci beş yıllık kalkınma planı 1963-1967 dönemini kapsarken planın temel amacı, hızlı sermaye birikimi ve böylece sanayileşme ile milli gelirin kısa sürede artırılmasıdır. İthal ikamesine dayalı

büyüme stratejisinin benimsenerek, ekonominin dış ticarete kapalı olduğu bir ortamda aktif kamusal müdahalelerle mevcut sermaye birikiminin artırılarak ekonomik büyümenin hızlandırılması amaçlanmıştır. Ekonomik büyümenin ve yapısal değişimin kaynağı; arz açısından sermaye birikimi, teknolojik gelişme (verimlilik artışı) ve işgücünde artış olarak belirlenirken, talep açısından ise iç talep kaynaklı pazarın genişlemesi olarak görülmüştür (Çeçen, Doğruel ve Doğruel, 1996: 4).

1970'lerde ikinci ve üçüncü beş yıllık kalkınma planları uygulamaya koyulurken, içe dönük ithal ikamesi stratejisine dayalı sanayileşme politikası etkisini artırarak ekonomik büyümeye yön vermiş, bu dönemde kişi başına GSYH yılda ortalama %4.1 oranında artmıştır (İsmihan ve Özcan, 2006: 75-76). Ancak, 1963-80 dönemini kapsayan ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisinin ikinci aşaması olan "ara ve yatırım malları üretimine" ise bir türlü geçilememiştir (Özbey, 2000: 76). 1973 ve 1974 yıllarında petrol fiyatının artması akabinde ortaya çıkan borç patlaması (OPEC Krizi) bunu takip eden borç krizleri ile batılı ülkelerde ortaya çıkan yüksek enflasyon, dünya çapında dış ticaret hadlerinin bozulmasına ve cari işlemler dengesi açıklarının artmasına yol açmış ve TL'nin aşırı değerlenmesinin önüne geçilememiştir. Bunun üzerine ekonomik dengelerin sağlanmasına yönelik olarak ithalat gerekli araçlarla baskı altına alınarak döviz kontrolleri arttırılmıştır (Keyder, 1993: 17-30). 1978-1980 döneminde meydana gelen ikinci OPEC Krizi ile petrol fiyatları %150 oranında artmış, bu şokla Türkiye'de işsizlik oranı %20'lere yaklaşırken, enflasyon %63,9 seviyesine yükselmiştir. Pek çok temel tüketim malının karaborsası oluşmuş; benzin, tüp, ampul gibi ithal maddelerde kıtlık yaşanmaya başlamıştır. (ATO, 2005: 2)

24 Ocak 1980 kararlarıyla birlikte Türkiye; 1960'lı yıllardan beri izlenmekte olduğu içe dönük kalkınma stratejisi yerine dışa açık ihracata dayalı büyüme modelini benimsemiştir. Böylelikle ekonomik dengelerin oluşumunda piyasa mekanizmasının rolünü artırmayı hedefleyen Liberalizm ile birlikte Ortodoks bir istikrar programı uygulamaya koyulmuştur (Ay, 2000: 15). 24 Ocak kararları ile ekonomide devlet müdahalesini en aza indirilmesi suretiyle açık piyasa ekonomisine işlevlik kazandırılması, böylece devletin yerini özel kesimin alması, nihayetinde ekonomide makro ve mikro dengelerin belirlenmesinde idari kararların yerine, fiyat mekanizmasının geçerli olması amaçlanmıştır. Devamında alınan kararlarla birlikte, mal ve faktör piyasa fiyatlarına uygulanan müdahaleler büyük ölçüde kaldırılmıştır. Ekonominin işleyişinde devlet yerini serbest piyasa güçlerine bırakmış, KİT'ler de dâhil olmak üzere tüm kamu kesimi

daraltılarak ve özel girişim teşvik edilmiş, ithalat serbestliği sağlanmış ve yabancı sermaye teşvik edilerek, fiyat rekabeti tesis edilmiştir (Öztürk ve Özyakışır, 2005: 2-3). Söz konusu kararlarla ekonomi dış rekabete açılmış, kamu geri çekilerek mali piyasalar serbestleştirilmiş, 1980'lerin ilk yarısında ihracatta önemli bir artış sağlanmış ve kişi başına GSYH 1980'lerde %5.2'ye ulaşmıştır.

1981-1988 döneminde ise dış rekabete açılma, ihracat teşviki, iç ve dış talebin genişlemesi ile birlikte dış konjonktürde de meydana gelen iyileşmeler, sermaye birikimi ve verimlilik artışları; Türkiye ekonomisini olumlu yönde etkilemiş ve ortalama %5.3 büyüme oranını yakalanmıştır. Bu dönem Türkiye üzerinde uygulamaya geçirilen liberalizasyon programının ilk aşaması olarak kabul edilebilir (Taymaz ve Suiçmez, 2005: 7). Özellikle 1980'lerin sonlarından itibaren ücretlerin artması, TL'nin değer kazanması ve giderek artan bütçe açıklarının dış borç ile finans edilmesi sonucunda ikinci aşama 1989'da dış sermaye girişlerinin serbestleştirilmesiyle başlamıştır. Ancak yabancı sermayenin de beklendiği seviyede gelmemesi ile birlikte 1980'lerin sonlarından itibaren büyüme hızı yavaşlamaya başlamış, hatta dönemler itibariyle düşüşler görülmüştür (Temel vd., 2000: 58).

1989 yılı sonrasında, küreselleşme sürecine hızla giren Türkiye ekonomisinde; kamu kesiminde büyük açıklar oluşmuş, yurt içi faiz oranları yükselmiştir. Bununla birlikte kısa vadeli sermaye girişlerindeki hızlanmalar ve döviz kurlarındaki düşük oranlı artışlar, ekonomiyi "sıcak para" bağımlısı haline getirmiştir (Kibritçioğlu, 2001: 177) 1991 yılında çıkan Körfez Krizi ile Türkiye riskli bir ülke konumuna gelmiş, büyük miktarda sermaye kaçıışı yaşanmış ve bu durum ekonomide durgunluğa yol açmıştır. (ATO, 2005: 2) 1994 yılında ise hazine, faizlerin düşürülmesi amacıyla piyasalar yerine Merkez Bankası'ndan borçlanmaya yönelmiş, ancak Merkez Bankası'nın piyasaya TL sürmesiyle birlikte artan döviz talebi döviz rezervlerini hızla eritmiş ve nihayetinde Merkez Bankası TL'yi Dolar'a karşı %13,6 oranında devalüe etmek zorunda kalmıştır. Sonuç olarak 1994 krizi patlak vermiş ve çözüm olarak 5 Nisan Kararları açıklanmıştır (Çelebi, 2001: 21).

Türkiye, 1990'dan 1997'ye kadar biri 1991'de diğeri 1994'te olmak üzere iki kriz atlatmak pahasına da olsa ekonomisini büyütülmüştür; ancak bunun karşılığında artan iç ve dış borçlar, finansal kırılganlık seviyesini yükseltmiştir (Kazgan, 2008: 7). Nitekim 1998'de Güney Doğu Asya ülkelerinde yaşanan finansal kriz, kısa sürede dünyaya yayılmış, Türkiye'den de önemli ölçüde yabancı sermaye kaçışına neden olmuştur (Çelebi, 2001: 21). Yüksek faizli ve kısa vadeli borç birikimi, Hazine'yi iç borçları döndüremez hale

getirmiş, bunun sonucunda 1999 yılı Aralık ayında IMF ile stand-by anlaşması imzalanmıştır (ATO, 2005: 2). Yeniden girilen kriz ortamında, IMF'in hatalı politikalarının eklenmesiyle birlikte borç toplamı GSYH'yi aşmış ve ekonomi bu sefer Kasım-Aralık 2000 ve Şubat-Mart 2001 dönemlerinde şiddetli bankacılık ve döviz kuru krizleri ile tıkanıklığa sürüklenmiştir (Kibritçioğlu, 2001: 178).

Kasım 2000 Krizinde döviz kurları aşırı oynamamakla beraber, ortalama gecelik bileşik faiz %19.000 seviyelerine tırmanmış ve borsa endeksi %50 düzeylerine kadar gerilemiştir. Yabancı yatırımcılar finansal piyasalardan çekilmiş, döviz talebindeki artışla beraber, faizler daha da yükselmiştir. 22 Kasım 2000 tarihinde Türkiye ekonomisi tarihinde "Kara Çarşamba" olarak anılan para krizi ortaya çıkmış ve bu süreçte 13 banka ile pek çok aracı kurum batmıştır (ATO, 2005: 2).

1997 yılında ortaya çıkan Asya krizi etkilerini en derin boyutuyla 2001 yılında göstermiştir. 19 Şubat 2001 tarihinde patlak veren kriz sebebiyle 680.000,00-TL olan kur, 1.300.000,00-TL seviyesine yükselmiş ve döviz rezervi Mayıs ayında 10 milyar Dolar gerilemiştir. Kriz öncesinde protesto çekilen senetlerin aylık miktarı 40 trilyon TL iken, kriz sonrasında 90 trilyon TL'ye kadar çıkmıştır. Kriz sürecinde çok sayıda işyeri kapanmış, işsizlerin sayısında belirgin bir artış meydana gelmiştir (Çelebi, 2001: 23).

2001 krizi sonrasında, Türkiye'de yüksek miktarlarda uluslararası sermaye çıkışı gerçekleşmiş, dış borçlarda önemli artışlar meydana gelmiş, üretim düşmüş, işsizlik artmış, enflasyon yükselmiş ve rezervler ciddi ölçüde azalmıştır. Kriz sonrasında, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP) önerilmiştir (İnal, 2014: 13). GEGP'nin temel amacı;

"Ekonomide sürdürülebilir bir gelişme ortamını sağlayarak kaynak kullanma sürecindeki verimliliği artırmak, dışa açık bir yaklaşımla piyasa koşullarında rekabet gücünü geliştirmek ve böylece ekonomide büyümeyi, yatırım ve istihdamı artırarak halkın geleceğe umutla bakmasını sağlamak ve refah düzeyini kalıcı bir biçimde yükseltmek" şeklinde belirlenmiştir (<http://www.tcmb.gov.tr>).

Alınan tedbirlerle, genel olarak para politikası ile bankacılık sektörü yeniden yapılandırılmış, enflasyonda düşüş trendi yakalanmış, makroekonomik göstergelerde hissedilir ve beklenenin üzerinde bir düzelmeye sağlanmıştır. Ancak programın ortak amaçlarını oluşturan ekonomik istikrar/enflasyon ile mücadele, sosyal piyasa ekonomisine geçiş ve büyüme/kalkınma amaçlarından birinin gerçekleştirilmesi diğerinin sonuç almasını engellediğinden, bu durum üç amacın eş anlı gerçekleşmesini de engellemiştir (Alkan, 2001: 603).

Her ne kadar yukarıda detaylarına yer verilen kriz dönemlerinde Türkiye ekonomisinin negatif büyüme rakamları ile karşı karşıya kaldığı görülse de, Tablo 4.8.'de ifade edildiği üzere, 2001 krizi sonrasında 2002-2008 döneminde büyüme ortalaması yaklaşık %6 seviyelerinde gerçekleşmiş ve 2009 yılı haricinde ekonomi pozitif büyüme trendine girmiştir. Bu dönemde ekonomik kalkınma hedeflerinde ciddi ilerlemeler kaydedilememiş olsa da, makroekonomik göstergeler ölçüsünde GEGP'nin görece başarılı olduğu sonucu çıkarılabilir.

Yıllar	Nüfus (Ort.)	Büyüme Hızı GSYH (2009 Bazlı) (%)	Yıllar	Nüfus (Ort.)	Büyüme Hızı GSYH (2009 Bazlı) (%)
1990	55.120.000	9,3	2004	67.599.000	9,6
1991	56.055.000	0,9	2005	68.435.000	9,0
1992	56.986.000	6,0	2006	69.295.000	7,1
1993	57.913.000	8,0	2007	70.158.000	5,0
1994	58.837.000	-5,5	2008	71.052.000	0,8
1995	59.756.000	7,2	2009	72.039.000	-4,7
1996	60.671.000	7,0	2010	73.142.000	8,5
1997	61.582.000	7,5	2011	74.224.000	11,1
1998	62.464.000	3,1	2012	75.176.000	4,8
1999	63.364.000	-3,4	2013	76.148.000	8,5
2000	64.269.000	6,6	2014	77.182.000	5,2
2001	65.166.000	-6,0	2015	78.218.000	6,1
2002	66.003.000	6,4	2016	79.278.000	3,2
2003	66.795.000	5,6	2017	80.313.000	7,4

Tablo 4.8. Türkiye'de Gerçekleşen Büyüme Oranları (1990-2017)

Kaynak: TÜİK ve SBB

2009 yılında ortaya çıkan ekonomik daralmanın sebebinin ise, 1929 bunalımından sonra dünya ölçeğinde yaşanan en büyük kriz olarak nitelendirilen ve 2007 yılında ABD'de başlayan, 2008 Eylül ayında ABD'nin en büyük dördüncü yatırım bankası olan Lehman Brothers'ın batmasının etkisiyle bütün dünyaya yayılmaya başlayan Mortgage Krizi olduğu söylenebilir (Ünal ve Kaya, 2009: 4).

2001 krizi sonrasında bankacılık kesiminde uygulanan yapısal dönüşüm sayesinde; Türk bankalarının sermaye yeterlilik oranları ile güçlü bir yapıda olması ve riskli alanlara yatırım yapılmamış olması, Türkiye ekonomisinin krize karşı dayanıklılığını arttırmış ve küresel krizin Türk finans sektörüne etkisi diğer ülkelere kıyasla sınırlı kalmıştır (Alptekin, 2009: 6). Bu gelişmelerle birlikte 2001 sonrasında küresel piyasalarda yaşanan likidite bolluğundan Türkiye ekonomisi de yararlanmış ancak küresel krizle birlikte yaşanan bu likidite bolluğu son bulmuştur. Kriz her ne kadar Türkiye'den kaynaklanmıyor olsa da, tüm

dünya ülkeleriyle birlikte, uluslararası piyasalardan sağlanan fonların önemli ölçüde azalması sonucunda, dış borçlanma olanaklarının zorlaşması ve borçlanma maliyetlerinin artması sebebiyle yabancı sermaye ihtiyacı yüksek olan Türkiye'yi de olumsuz etkilemiştir. Ayrıca Türkiye'nin en büyük ticaret ortağı olan Avrupa Birliği ekonomilerinin küresel kriz nedeniyle yaşadığı ekonomik durgunluk ortamı da, ihracatın yavaşlamasına dolayısıyla ekonominin bozulmasına neden olmuştur (Selçuk ve Yılmaz, 2008: 347).

Türkiye'de küresel krize yönelik önlem olarak, vadesi gelen ancak henüz ödenmemiş bütün vergi alacakları yapılandırılmış, yurtdışında yaşayan Türklerin ülke dışında muhafaza ettikleri dövizin Türkiye'ye getirilmesine yönelik kanunlar çıkarılmış, hisse senedi alım satımlarında uygulanan vergi oranı %0'a düşürülmüş, KOBİ'lere faizsiz kredi sağlanmış, esnaf ve sanayiciye uygun kredi imkânları sağlanmış, SSK primlerine indirim yapılmış ve merkez bankası tarafından politika araçları kullanılarak bankacılık istemine kaynak yaratılmıştır (Ünal ve Kaya, 2009: 22). Tablo 4.8.'de yer verildiği üzere, 2009 sonrasında pozitif yönde büyüme trendine tekrar giren Türkiye ekonomisi, 2010-2017 döneminde ortalama %6,8 civarında büyüme performansı sergilemiştir.

4.3. Türkiye Özelinde Vergi ve Büyüme İlişkisi

Ekonomi literatüründe vergilemenin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini inceleyen pek çok çalışma bulunmakla birlikte Türkiye özelinde vergileme ve ekonomik büyüme ilişkisi üzerine yapılan çalışma bulguları kısaca aşağıda özetlendiği gibidir.

Durkaya ve Ceylan (2006), Türkiye'nin 1980-2004 dönemine ait verileri kullanarak vergi geliri ile büyüme arasındaki ilişkiyi test etmişlerdir. Çalışmada, kısa dönem ilişkileri araştırmak için hata düzeltme modeli ve Granger nedensellik testi, uzun dönem ilişkileri araştırmak için ise, Engle-Granger koentegrasyon testi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre toplam vergi gelirleri ile GSMH ve dolaysız vergi gelirleri ile GSMH değerlerinin uzun dönemde birlikte hareket ettikleri tespit edilmiştir. Kısa dönem tahmin sonuçları ise GSMH büyüme oranından toplam vergi gelirlerinin büyüme oranına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğunu ve dolaysız vergiler ile GSMH büyüme oranı arasında ise çift yönlü nedensellik ilişkisinin varlığını göstermektedir. Buna karşılık, dolaylı vergilerle ekonomik büyüme arasında herhangi bir nedensellik ilişkisinin varlığı tespit edilememiştir (Durkaya ve Ceylan, 2006: 79-89).

Yılmaz ve Tezcan (2007) çalışmalarında, Türkiye'nin 1980-2005 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak vergi hasılatının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini Genişletilmiş

Dickey Fuller testi, Johansen-Juselius Koentegrasyon testi ve Granger nedensellik testi kullanarak araştırmışlardır. Elde edilen bulgulara göre, dolaylı vergiler ile büyüme arasında negatif yönlü bir ilişki bulunurken, dolaysız vergiler ile büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişkiye rastlanmıştır (Yılmaz ve Tezcan, 2007: 7-12).

Mucuk ve Alptekin (2008) 1975-2006 dönemine ait Türkiye verilerini kullanarak dolaylı ve dolaysız vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi VAR analizi ve Granger nedensellik testinden yararlanarak test etmişlerdir. Buna göre, temel vergi türleriyle ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki tespit edilirken, kısa dönem için yalnızca dolaysız vergilerden ekonomik büyümeye doğru bir ilişki bulunmaktadır (Mucuk ve Alptekin, 2008: 159-174).

Açıkgöz (2008) alışmasında, 1968-2006 dönemine ait verileri kullanarak Türkiye’de vergi yapısı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi vergi yükü, gayri safi sabit sermaye/GSYH oranı ve yurtiçi tasarruflar/GSYH oranı ile birlikte değerlendirmiştir. Nedensellik sınamalarına göre vergi yapısı ile büyüme arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Ayrıca dolaysız vergi gelirlerinin GSYH’ye oranından, büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Etki-tepki fonksiyonlarına ait bulgulara göre; büyüme, ilk aşamada dolaylı vergi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payına aynı yönde tepki verirken, dolaysız vergi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payına ters yönde tepki vermekte ve değişkenler ortalama 3-4 dönem sonra birlikte hareket etmektedirler. Ekonomik büyüme vergi yüküne de aynı yönde tepki verirken, iki değişken 4-5 dönem sonrasında birlikte hareket etmeye başlamaktadırlar (Açıkgöz, 2008: 91-113).

Temiz (2008), Türkiye’nin 1960-2006 dönemi verilerini kullandığı çalışmasında toplam vergi gelirleri, dolaylı vergi gelirleri ve dolaysız vergi gelirleri ile GSMH değerleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) testini kullanarak değişkenlerin zaman serisi özelliklerinin kontrolünü sağladıktan sonra, Johansen eş bütünleşme prosedürü ve hata düzeltme modeli ile uzun dönem ilişkileri, Granger nedensellik analizi ile de kısa dönem nedensellik ilişkileri araştırılmıştır. Bulgulara göre, uzun dönemde reel GSMH ile toplam vergi gelirleri birlikte hareket etmekte, GSMH büyüme oranından toplam vergi gelirlerinin büyüme oranına doğru ve toplam vergi gelirleri büyüme oranından GSMH büyüme oranına doğru çift taraflı ve uzun dönemli bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Kısa dönem nedenselliğe bakıldığında ise, GSMH büyüme oranından toplam vergi gelirlerinin büyüme oranına doğru bir nedensellik söz

konusudur. Yine Reel GSMH ile dolaylı ve dolaysız vergi gelirleri arasında uzun dönemli bir ilişki saptanırken, dolaysız vergi gelirleri ve GSMH arasındaki ilişkinin pozitif yönlü, GSMH ile dolaylı vergi gelirleri arasındaki ilişkinin ise negatif yönlü olduğu tespit edilmiştir. İlişkinin negatif yönlü çıkması, dolaylı vergilerin büyümeyi etkilemediği şeklinde yorumlanmaktadır. Kısa dönemde ise GSMH büyüme oranı ile dolaylı vergiler arasında neden sonuç ilişkisi bulunmadığı, dolaysız vergi gelirlerinin büyüme oranı ile GSMH'nin büyüme oranı arasında ise çift yönlü bir neden sonuç ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir (Temiz, 2008: 15).

Kuştepelı ve Bilman (2009), 1975-2004 dönemine ait verileri kullanarak Türkiye'de büyüme oranı ile vergilemenin uzun dönem ilişkisini araştırmışlardır. Bulgulara göre, toplam vergiler/GSYH, gelir vergisi/GSYH, mal ve hizmet vergisi/GSYH oranları arttıkça, uzun dönemde büyüme oranı azalmakta, ekonomi büyüdükçe gelir vergisi/GSYH oranı da düşmektedir. Sonuçta, dolaysız vergi gelirlerindeki artışların ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir etki yarattığı sonucuna ulaşılmıştır (Kuştepelı ve Bilman, 2009: 119-130).

Gül ve Kenar (2009) çalışmalarında, Türkiye ve Avrupa Birliği üyesi olan 27 ülkenin 1980-2008 dönemine ait verileri kullanarak vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmada panel veri yöntemi ile düzenlenen değişkenler üzerinde LLC ve IPS Panel birim kök testi ile Pedroni Panel-eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre incelenen 28 ülkede de vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemde bir eş-bütünleşme ilişkisinin var olduğu görülmüştür (Gül ve Kenar, 2009: 16-26).

Göçer, Mercan, Bulut ve Dam (2010), 1924-2009 dönemine ait yıllık verileri kullanarak Türkiye'de vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi sınır testi yaklaşımı ile araştırmışlardır. Eş bütünleşme analizi bulgularında, dolaylı ve dolaysız vergi gelirleriyle ekonomik büyüme arasında eş bütünleşme ilişkisinin var olduğu ve uzun dönemde birlikte hareket ettikleri görülmüştür. Uzun dönemde dolaylı ve dolaysız vergilerin her ikisi de büyümeyi arttırıcı yönde olup, dolaysız vergilerin ekonomik büyümeyi dolaylı vergilere göre daha fazla arttırdığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte kısa dönemde meydana gelen sapmalar ortadan kalkarken, seriler uzun dönemde gözlemlenen denge ilişkisine yakınsamaktadırlar (Göçer vd., 2010: 97- 110).

Ünlükaplan ve Arısoy (2011) Türkiye'nin 1968-2006 dönemi verilerini kullanarak vergi karması (dolaylı vergi geliri/dolaysız vergi geliri) ve vergi yükünün ekonomik büyüme üzerindeki uzun ve kısa dönemli etkilerini incelemişlerdir. Analiz sonuçlarına

göre, vergi yükü ve vergi karması ile reel GSMH'deki büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki bulunmaktadır. Ayrıca kısa dönemde ekonomik büyüme ile vergi karması arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Etki-tepki analizi sonuçlarına göre ise, vergi karmasındaki dışsal bir şokun büyüme üzerinde artışa neden olduğu, vergi yükündeki dışsal bir şokun ise büyüme üzerinde durağan bir etki yarattığı tespit edilmiştir (Ünlükaplan ve Arısoy, 2011: 71-100).

Mangır ve Ertuğrul (2012), Türkiye'nin 1988-2011 dönemine ait verileri kullanarak vergi yükü ve ekonomik büyüme arasındaki uzun ve kısa dönem ilişkilerini incelemişlerdir. Çalışmada Peseran (2001) tarafından önerilen sınır testi eş bütünleşme analizi ile ARDL yöntemi kullanılmıştır. Sonuç olarak, ilgili dönemde uzun ve kısa dönemde vergi yükü ile GSYH arasında istatistiksel olarak negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir (Mangır ve Ertuğrul, 2012: 256-265).

Korkmaz (2012) araştırmasında, Türkiye'de 1988-2010 dönemine ait verileri kullanarak vergi yükü ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Johansen Eş Bütünleşme analizi kullanarak incelemiş ve vergi yükünün büyümeyi negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Gerçekleştirdiği etki tepki analizinde ise, vergi yüküne verilen bir standart sapma şokun, büyüme üzerinde üç yıl negatif etkide bulunduğunu ancak daha sonraki dönemlerde ise söz konusu negatif etkinin giderek azaldığı sonucuna ulaşmıştır (Korkmaz, 2012: 108-109).

Erdoğan (2012), Türkiye'nin 1998-2011 dönemine ait verileri kullanarak kısa ve uzun dönemde dolaylı vergi gelirleri dolaysız vergi gelirleri ve toplam vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi test etmiştir. Çalışmada Engle-Granger Eşbütünleşme analizi, Standart Granger Nedensellik Testi kullanılmış olup, bulgular gerek dolaysız vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasında; gerekse de toplam vergi gelirleri ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğunu işaret etmektedir. Ayrıca kısa ve uzun dönemde ekonomik büyümeden dolaylı vergi gelirlerine doğru bir nedensellik bağı bulunmazken; dolaylı vergi gelirlerinden ekonomik büyümeye doğru hem kısa hem de uzun dönemde tek yönlü bir nedensellik bağı tespit edilmiştir. Sonuç olarak, Türkiye'de dolaysız vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi dolaylı vergilere kıyasla daha fazladır (Erdoğan, 2012: 60-71).

Erdoğan, Topçu ve Bahar (2013), Türkiye'nin 1998-2011 dönemi verilerini kullanarak vergi yükü ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Vector Error Correction Modelini kullanarak incelemişlerdir. Analiz bulgularına göre; vergi yükündeki pozitif

yönlü değişmelerin ekonomik büyüme yi negatif yönde etkilediği ve bu durumun istatistiki olarak anlamlı olduğu, uzun dönemde dolaylı vergiler ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki olduğu, kısa dönemde ise dolaysız vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin daha fazla olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır (Erdoğan vd., 2013: 99-109).

Saraç (2015), Türkiye ekonomisinde vergi yükü ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1969-2013 dönemi verileriyle Markov Rejim Değişimi Modeli çerçevesinde incelemiştir. Analiz verileri; dolaylı vergilere göre hesaplanan vergi yükünün ekonomik büyüme yi pozitif yönde etkilediğini, dolaysız vergilere göre hesaplanan vergi yükünün ise ekonomik büyüme yi negatif yönde etkilediğini göstermiştir. Ayrıca ekonomik büyümenin artırılması hedefine ulaşmak için dolaylı vergilerin dolaysız vergilere göre daha çok tercih edilmesi gerekmektedir (Saraç, 2015: 21-35).

Organ ve Ergen, (2017) 1980-2015 dönemine ait verileri kullanarak Türkiye’de vergi yükü ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışmada ARDL modeli, CUSUM testleri ve Granger testi kullanılmıştır. Analiz bulgularına göre, vergi yükünde oluşacak artışın ekonomik büyüme yi negatif yönde etkileyeceği tespit edilirken, seriler arasında uzun dönemli eş-bütünleşme ilişkisi saptandığından dolayı olası şokların bir dönemden daha kısa zamanda ortadan kalkacağı sonucuna varılmıştır. Sonuç olarak vergi yükünün ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkileri bulunmaktadır (Organ ve Ergen, 2017: 197-207).

Karayılmazlar ve Göde (2017) Türkiye’nin 1965-2015 dönemine ait verileri kullanarak vergi yükünün ekonomik büyüme üzerine etkisini Vektör Hata Düzeltme Modeli kullanarak incelemiştirlerdir. Buna göre vergi yükündeki artış ekonomik büyüme yi negatif yönde etkilemektedir. Bununla birlikte kişi başına düşen gelir artışının büyüme üzerindeki etkisi pozitifdir ve istatistiki olarak anlamlıdır (Karayılmazlar ve Göde, 2017: 131-142).

Karahan ve Biyan (2018) çalışmalarında Türkiye’de 1980-2017 döneminde gerçekleşen yıllık toplam vergi ve milli gelir verilerini Sınır Testi ve ARDL yöntemi ile analiz etmişlerdir. Sınır Testi sonuçları toplam vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli etkileşim olduğunu göstermiş, ARDL yöntemi ile gerçekleştirilen tahminler ise vergilerin kısa ve uzun dönemde ekonomik büyüme yi olumsuz yönde etkilediğini ve bu etkinin uzun dönemde daha güçlü olduğunu ortaya koymuştur. Bu

sonuçlara göre, Türkiye'nin büyüme performansının yükseltilmesi için vergi yükünü düşük düzeyde sabit tutan bir politika stratejisi izlenmelidir (Karahan ve Biyan, 2018: 594-603).

Songur ve Yüksel (2018), Türkiye'nin 1980-2015 dönemine ait verileri kullanarak toplam vergi geliri, dolaylı vergiler, dolaysız vergiler, gelir vergisi, kurumlar vergisi ve katma değer vergisinin ayrı ayrı olmak üzere ekonomik büyüme ile olan ilişkilerini incelemişlerdir. Çalışmada Toda-Yamamoto nedensellik testi, Breitung ve Candelon nedensellik testi ve Granger Nedensellik testi kullanılmış olup tüm testlerde kısa ve uzun dönemde GSYH ile dolaysız vergi gelirleri arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisi olduğu, dolaylı vergilerle GSYH arasında ise hiçbir nedensellik ilişkisi olmadığı bulgularına ulaşılmıştır. Ayrıca GSYH ile toplam vergi geliri arasında da karşılıklı nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Yine kısa ve uzun dönemde GSYH ile gelir vergisi arasında karşılıklı nedensellik ilişkisi bulunurken kurumlar vergisi ile GSYH arasında hiçbir nedensellik ilişkisi bulunmamıştır (Songur ve Yüksel, 2018: 47-70).

Bağatur (2018), Türkiye'nin 1975-2016 dönemi verilerini kullanarak vergi yükü ile GSYH arasındaki ilişkiyi ARDL modeli ile incelemiştir. Yapılan analizde, vergi yükü ile GSYH'nin uzun dönemde birlikte hareket ettikleri, uzun dönemde vergi yükünün GSYH'yi %0,26 puan düzeyinde negatif yönde etkilediği, ayrıca kısa dönemde meydana gelen sapmaların uzun dönemde ortadan kalkarak denge ilişkisine tekrar yakınsadığı sonucuna ulaşılmıştır (Bağatur, 2018: 115-116).

5. TÜRKİYE ÖRNEĞİ (2006/I-2019/I) VAR ANALİZİ

Çalışmada, gayri safi yurtiçi hâsıla, dolaysız vergi gelirleri ve dolaylı vergi gelirleri değişkenleri temel alınarak Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) tarafından elektronik veri dağıtım sistemi (EVDS) üzerinden yayınlanan mevsimsellikten arındırılmış 2006/I-2019/I dönemine ait üçer aylık veriler derlenerek, vergilemenin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Ekonometrik analiz sırasında; E-Views 10 paket programı kanalıyla Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) ve Perron Birim Kök Testleri, Vektör Otoregresif Model (VAR), Etki Tepki Fonksiyonları ile Varyans Araştırması yöntemleri kullanılmış olup, dolaylı vergi gelirleri ile dolaysız vergi gelirlerinin ekonomik büyümeyi hangi yönde ve ne ölçüde etkilediğine ilişkin analiz sonuçlarına yer verilmiştir.

5.1. Ekonometrik Yöntem

5.1.1. Durağanlık Kavramı

Genel olarak, durağan bir süreç, istatistiksel özellikleri zamanla değişmeyen süreçtir. Daha resmi olarak, katı durağan bir stokastik süreç t_1, \dots, t_l verildiği bir süreçte X_{t_1}, \dots, X_{t_l} 'in ortak istatistiksel dağılımı her τ ve l için aynıdır. $X_{t_1+\tau}, \dots, X_{t_l+\tau}$ 'nin ortak istatistiksel dağılımı ile aynıdır. $X_{t+\tau}$ tümü için l ve τ ; son derece güçlü bir tanımdır ve sürecin tüm derecelerindeki momentlerin (beklentiler, varyanslar, üçüncü dereceden ve üstü) her yerde aynı olduğu anlamına gelir. Aynı zamanda (X_t, X_s) 'in ortak dağılımının $(X_{t+\tau}, X_{s+\tau})$ ile aynı olduğu ve bu nedenle s veya t 'ye değil, sadece s ve t arasındaki mesafeye, yani $s - t$ 'ye bağlı olacağı anlamına gelir. Katı durağanlık tanımı çok katı olduğundan, genellikle ikinci dereceden daha zayıf bir tanım veya zayıf durağanlık kullanılır. Zayıf durağanlık, ortalama ve stokastik bir sürecin varyansının t 'ye bağlı olmadığı anlamına gelir (bunlar sabittir) ve X_t ve $X_{t+\tau}$ arasındaki otokovaryans sadece gecikmeye bağlı olabilir. τ bir tamsayıdır, miktarların da ihtiyacı vardır ve sonludur. Dolayısıyla durağan süreçler için X_t , her tamsayı τ için otokovaryansın tanımı (5.1) numaralı denklemde ifade edildiği gibi yapılmaktadır (Nason, 2006).

$$\gamma(\tau) = \text{cov}(X_t, X_{t+\tau}) \quad (5.1)$$

Gerçek veriler için durağan bir sürecin otokovaryansı, faydalı bir yöntem olsa da bir model olduğunu hatırlamak hayattır. Gerçek süreçlerin ekonomik verileri çoğu durağan değildir. Durağanlığın test edilmesi değişkenler arasındaki sahte regresyon ilişkisinin önüne geçilmesi için son derece önemlidir. Durağan olmayan zaman serilerinin birim köke

sahip olduğu bilinmektedir. Durağanlığı test etmenin birçok yöntemi bulunmaktadır. Bunlar ilerleyen bölümlerde incelenecektir.

5.1.2. Sahte Regresyon

Standart bir regresyon modeli incelendiğinde birim kökün doğal bir şekilde ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Bilinen en temel regresyon modeli (5.2) numaralı denklemde olduğu gibi ifade edilir.

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_t + u_t \quad (5.2)$$

Klasik doğrusal regresyon modelinin varsayımları hem Y ve X dizilerinin durağan olmasını, hem de hataların sıfır ortalama ve sonlu varyansa sahip olması gerekmektedir. Durağan olmayan zaman serisi değişkenleri ise Granger ve Newbold (1974)'ün tanımladığı şekliyle sahte regresyon ilişkisine maruz kalabilmektedir. Bu sahte regresyon ilişkisinde determinasyon katsayısı ve istatistiksel olarak anlamlı t istatistikleri ortaya çıksa da parametrelerin tahminlerinin sonuçları yapıldığında, iktisadi yorumlar açısından anlamsızlıklar ortaya çıkmaktadır. Elde edilen tahmin sonuçlarının anlamlı ve beklentilere uygun şekilde elde edilmesine karşın sıradan en küçük kareler tahmin sonuçları tutarsız ve geleneksel istatistiksel testlerin geçerli olmadığı gözlemlenmektedir.

Granger ve Newbold (1974)'de Y ve X şeklindeki iki zaman serisi değişkeninin elde edilmesinde denklem 5.3'te verilen eşitlik ile dizilerin oluşturulması sağlamışlardır. Bu ilişkide “random walk” olarak ifade edilen rastsal yürüyüş sürecindeki ilişkinin bir benzerini simüle etmişler ve elde ettikleri sonuçları detaylı olarak ortaya çıkarmışlardır.

$$Y_t = Y_{t-1} + u_t \quad (5.3)$$

Simülasyon deneyleriyle çok sayıda örneklem oluşturmuş olsalar da, her örneklem için ilk denklem anlamsız çıkmıştır. Çünkü bu iki değişken arasındaki ilişki sahte bir ilişkidir. Ayrıca regresyonlar çok yüksek R²'ler üretmiş ve kalıntılar yüksek düzeyde otokorelasyonlar göstermiştir. Zira durağan serilerin kullanıldığı serilerden elde edilen sonuçlarda bir sorun gözlenmez iken, durağan olmayan serilerin kullanılması güvenilir olmayan ve yorumlanması ekonomik olarak zor olan sonuçların elde edilmesine yol açabilecektir. Bu nedenle zaman serileriyle yapılan regresyon analizlerinde değişkenler arasındaki ilişkinin varlığını araştırmadan önce mutlaka analizlerde kullanılan değişkenlerin zaman serisi özelliklerinin incelenmesi gerekmektedir. Durağan olmayan zaman serileriyle yapılan regresyon çözümlenmeleri eğer ilgili zaman serisi verileri arasında

ancak bir eş bütünleşme ilişkisi varsa gerçek bir ilişkiyi yansıtabilecektir (Nargeleçekenler ve Sevdüken, 2010: 324-325).

5.1.3. Durağanlık Süreci

Durağanlığın stokastik biçimde nasıl belirleneceğini daha ayrıntılı bir şekilde ifade etmek gerekirse, ilk olarak modelin aşağıdaki şekilde tanımlanması gerekmektedir.

$$Y_t = \beta_0 + \beta_1 t + \beta_2 Y_{t-1} + e_t \quad (5.4)$$

Durağanlık süreci anlatılırken (5.4) numaralı denklemden hareketle 5 farklı model ele alınacaktır. Bunlar; Pür Tesadüfi Yürüyüş Süreci, Stokastik Trend Süreci (Kaymalı Tesadüfi Yürüyüş), Deterministik Trend, Sabit ve Deterministik Trendin Yer Aldığı Tesadüfi Yürüyüş, Durağan AR(1) Süreci ve Deterministik Trend şeklindedir. Aşağıda oluşturulan tablo ile durağanlık süreçleri aşama aşama gösterilmiştir.

Pür Tesadüfi Yürüyüş Süreci	
Denklemler	Açıklama
$Y_t = Y_{t-1} + e_t \quad (5.5)$ $= Y_0 + e_1$ $Y_2 = Y_1 + e_2 = Y_0 + e_1 + e_2$ $Y_3 = Y_2 + e_3 = Y_0 + e_1 + e_2 + e_3$	<p>Stokastik sürecin en basit formu olan pür tesadüfi yürüyüş süreci, serinin zaman içindeki yürüyüşünün tesadüflere bağlı olduğu yani düzenli bir hareket sergilemediği durumlar için geçerlidir. Bu model trendin ve sabitin yer almadığı modeldir.</p> <p>Modelde $\beta_0 = 0$, $\beta_1 = 0$, $\beta_2 = 1$ değerini almaktadır. Buna göre seri bir dönem gecikmeli değerinin ve tesadüfi şokların etkisi altında olacaktır. (5.5)'i dönemler itibarıyla yeniden düzenlersek de aşağıdaki (5.6) eşitliklerine ulaşırız.</p> <p>(5.5) numaralı denklemin ilk farkı alındığında ise; $\Delta Y_t = e_t$ denklemi oluşmakta olup bu süreç durağan bir süreçtir. Çünkü e_t'nin zamandan bağımsız olduğu varsayılmaktadır.</p> <p>Yani tesadüfi yürüyüş süreci durağan olmayan bir süreç iken birinci farkı alındığında durağanlaşmıştır.</p> <p>Dolayısıyla Rassal yürüyüş süreci birinci derece homojen, I(1)'dir.</p>
$Y_t = Y_0 + \sum e_t \quad (5.6)$	

Tablo 5.1. Durağanlık Süreci (Sevütekin ve Nargeleçekenler, 2010: 66-69; Bozkurt, 2007: 28-31)

Stokastik Trend Süreci (Kaymalı Tesadüfi Yürüyüş)	
Denklemler	Açıklama
$Y_t = \beta_0 + Y_{t-1} + e_t$ $Y_t - Y_{t-1} = \beta_0 + e_t \quad (5.7)$ $\Delta Y_t = \beta_0 + e_t \quad (5.7)'$	<p>(5.7) numaralı denklemde $\beta_0 \neq 0, \beta_1 = 0, \beta_2 = 1$ olduğunda (5.7)' numaralı denkleme ulaşırız.</p> <p>Burada değişken tesadüfi şoklarla bir trende sahip olacaktır. Bu haliyle süreç "stokastik trend" adını alır. Değişkenin farkının alınması durumunda ise (5.7)'e ulaşılmaktadır. Böyle bir sürece kayan Rassal süreç denilmesinin sebebi β_0'ın pozitif veya negatif işaretine göre zaman serisi Y_t'nin aşağıya veya yukarı kaymasından ileri gelmektedir.</p>
Deterministik Trend	
Denklemler	Açıklama
$Y_t = \beta_0 + \beta_1 t + e_t \quad (5.8)$	<p>Eğer seri, trendin bağımsız değişken olarak yer aldığı bir modelle tahmin ediliyorsa, tahmin edilen modelle birlikte bulunan hata terimleri, trendden arındırılmış seri halini almaktadır.</p> <p>(5.7) numaralı denklemde $\beta_0 \neq 0, \beta_1 \neq 0, \beta_2 = 0$ olduğunda (5.8) numaralı denkleme ulaşılmaktadır. Seri stokastik değil deterministik faktörlerle açıklanan bir yapıdadır.</p>
Sabit ve Deterministik Trendin Yer Aldığı Tesadüfi Yürüyüş	
Denklemler	Açıklama
$Y_t = \beta_0 + \beta_1 t + Y_{t-1} + e_t$ $Y_t - Y_{t-1} = \beta_0 + \beta_1 t + e_t \quad (5.9)$ $\Delta Y_t = \beta_0 + \beta_1 t + e_t \quad (5.10)$	<p>(5.7) numaralı denklemde $\beta_0 \neq 0, \beta_1 \neq 0, \beta_2 = 1$ olmak üzere eşitliğin sağ tarafında sabit, değişkenin gecikmeli değeri ve trend yer alacaktır (5.9)</p> <p>Değişkenin birinci farkı alındığında ise seri durağanlaşacaktır (5.10).</p>
Durağan AR(1) Süreci ve Deterministik Trend	
Denklemler	Açıklama
$Y_t = \beta_0 + \beta_1 t + \beta_2 Y_{t-1} + e_t \quad (5.11)$	<p>Bu süreç (5.11)'de gösterilmiş olup, süreçte $\beta_0 \neq 0, \beta_1 \neq 0, \beta_2 < 1$'dir. Burada değişken sabit, trend ve durağan AR(1) süreci ile ifade edilmektedir.</p>

Tablo 5.1. Durağanlık Süreci (Sevütekin ve Nargeleçekenler, 2010: 66-69; Bozkurt, 2007: 28-31)

Temel bilimlere ait çok sayıda zaman serisi durağan olmasına rağmen, daha önceden bahsedildiği gibi iktisadi zaman serilerinin çoğu trend içerir ve bu nedenle durağan değildirler. Box ve Jenkins çoğu iktisadi zaman serisinin fark alınarak durağan hale getirilebileceğini ileri sürmüşlerdir. Genellikle bir ya da iki kez fark alma işleminin yeterli olacağı düşünülmüştür. Bu fark alma işlemi ile Box-Jenkins analizinde girdi olarak kullanılan yeni bir Y^* değişkeni elde edilmiş olur (Kennedy, 2006: 350).

Durağanlık grafiklere bakılarak, korelogram testi (otokorelasyon fonksiyonu) kullanılarak ve birim kök testleri ile olmak üzere 3 farklı şekilde tespit edilebilir.

Serilerin grafiği incelendiği zaman seyir konusunda önsel bir bilgi elde etmek mümkündür. Ancak, değişkenin grafiksel görünümü önemli ipuçları verse de tam olarak modelleyebilmek için istatistiksel testlerle desteklenmesi gerekmektedir.

Korelogram testi ise, durağanlık konusunda bilgi veren ve stokastik sürecin kısmen tanımlanmasını sağlayan bir testtir. Serileri hata terimleri arasındaki yakınlığın, yani korelasyonun bir ölçüsü olan otokorelasyon (ρ_k) k gecikme için şu şekilde tanımlanır;

$$\rho_k = \frac{\gamma_k}{\gamma_0} \quad (5.12)$$

$$\gamma_k = \frac{\sum (Y_t - \bar{Y})(Y_{t+k} - \bar{Y})}{n} \quad (5.13)$$

$$\gamma_0 = \frac{\sum (Y_t - \bar{Y})^2}{n} \quad (5.14)$$

$$\rho_k = \frac{\gamma_k}{\gamma_0} \quad (5.15)$$

Burada; γ_k , k gecikme için kovaryans, γ_0 ise varyansdır. Örneklem için kovaryans ve varyans formülleri yardımıyla örnekleme ilişkin otokorelasyon fonksiyonuna ulaşılır. ACF değerleri, durağan bir seri için sifıra yaklaşırsa, bütün gecikmeler için otokorelasyon olmadığını söyleyen hipotez kabul edilecektir. Yani bir serinin gecikme sayısı arttırıldığında ACF değeri sifıra yaklaşıyorsa seri durağan, tersi durumda ise durağan değildir. Örneğin %5 hata payı ile örnek otokorelasyon fonksiyonu için güven aralığı ise; (5.16) numaralı denklemdeki gibidir.

$$\rho_k \pm 1,96\sqrt{\frac{1}{n}} \quad (5.16)$$

Buna göre eğer ρ_k , değeri $\pm 1,96\sqrt{\frac{1}{n}}$ aralığında bulunursa H_0 hipotezi ($\rho_k = 0$) reddedilemez ve seri durağandır (Bozkurt, 2007: 32-33).

5.1.4. Birim Kök Testleri

Birçok ekonomik ve finansal zaman serisi, ortalamada trend davranış ya da durağanlık sergilemektedir. Önde gelen örnekler; varlık fiyatları, döviz kurları ve reel GSYH gibi makroekonomik toplamaların seviyeleridir. Ekonometrik bir çalışmada, önemli olan verilerdeki eğilimin en uygun şeklini belirlemektir. Örneğin, ARMA modellemesinde veriler analizden önce durağan forma dönüştürülmelidir. Veriler trendli ise, bir tür trendden arındırma yöntemi gereklidir. İki ortak trend kaldırma ya da trendi azaltma işlemi ilk önce farklılaşma ve zaman eğilimi gerilemesidir. İlk farklılık I (1) zaman serileri için uygundur ve zaman-eğilim gerilimi trendin sabit I (0) zaman serileri için uygundur. Eğilim verilerinin durağan hale getirilmesi için zamanın deterministik işlevlerinde ilk önce farklılık gösterilip gösterilmeyeceğini belirlemek için birim kök testleri kullanılabilir. Dahası, ekonomi ve finans teorisi sıklıkla durağan olmayan zaman serisi değişkenleri arasındaki uzun vadeli denge ilişkilerinin varlığını göstermektedir. Eğer bu değişkenler I (1) ise, bu uzun vadeli ilişkileri modellemek için eşbütünleşme teknikleri kullanılabilir. Bu nedenle, birim kökler ön ekonometrik modellemede ilk adımdır (Zivot ve Wang, 2003).

5.1.4.1. Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) birim kök testi

Genişletilmiş Dickey Fuller Testi, basit Dickey Fuller testinin genişletilmiş versiyonudur. Hata nedeniyle beyaz gürültü olması muhtemel değildir. Otokorelasyon problemini ortadan kaldırmak için bağımlı değişkenler açısından ekstra gecikme ekleyerek testler genişletilmiştir. Genellikle basit Dickey-Fuller testi yerine Augmented Dickey-Fuller testi kullanılmaktadır. Basit bir ifadeyle, bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerini mevcut modele ekleyerek, otokorelasyonun ortadan kalktığı noktaya kadar bu işleme devam edilir ve süreç aşağıda ifade edildiği şekilde elde edilir (Dickey-Fuller; 1979).

$$Y_t = \beta_0 + \beta_1 Y_t + u_t \quad (5.17)$$

$$Y_t = \beta_0 + \beta_1 Y_t + \beta_2 Y_{t-1} + u_t \quad (5.18)$$

$$Y_t = \beta_0 + \beta_1 Y_t + \beta_2 Y_{t-1} + \beta_3 Y_{t-2} + u_t \quad (5.19)$$

$$\Delta Y_t = \gamma Y_{t-1} + \beta_1 \Delta Y_{t-1} + u_t \quad (5.20)$$

$$\Delta Y_t = \gamma Y_{t-1} + \beta_1 \Delta Y_{t-1} + \beta_2 \Delta Y_{t-2} + \dots + \beta_p \Delta Y_{t-p} + u_t \quad (5.21)$$

$$\Delta Y_t = \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \beta_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (5.22)$$

$$\Delta Y_t = \alpha + \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \beta_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (5.23)$$

$$\Delta Y_t = \alpha + \theta t + \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \beta_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (5.24)$$

Burada sıradan en küçük karelerin (OLS) bazı yaygın varsayımları burada geçerlidir:

1. Hatalar bağımsız olmalıdır.
2. Değişen varyans olmamalıdır, homojenlik olmalıdır.
3. Yapısal bir kırılma olmamalı, katsayılar süreğen olmalıdır.
4. Hata terimi normal dağılımalıdır.

Genişletilmiş Dickey-Fuller testinde durağanlık testi, basit işlemle aynı prosedürü izler (Mushtag, 2009).

ADF kullanarak hipotez testi aşağıdaki şekilde oluşturulur.

$$\begin{aligned} H_0 : \gamma &= 0 \\ H_1 : \gamma &< 0 \end{aligned} \quad (5.25)$$

Y_t zaman serisinin oluşum sürecinde bir birim kökün varlığı hakkında karar verebilmek için kurulacak hipotezin biçimi üzerinde durulur. Çünkü sıfır hipotezi (H_0) seride birim kökün olduğunu, yani serinin durağan olmadığını göstermektedir. Alternatif hipotez (H_1) ise serinin durağan olduğunu ima etmektedir. β ne kadar sıfıra yakın ise seri o kadar çabuk durağanlaşacaktır.

5.1.4.2. Yapısal kırılmaların varlığı durumunda birim kök testleri

Nelson ve Plosser (1982), ABD'ye ait verilerle yapmış oldukları çalışmada makroekonomik zaman serilerini meydana getiren stokastik süreçlerin durağan olmayabileceğini ortaya koymuşlardır. Dolayısıyla söz konusu durumda standart istatistik teorisinden yararlanılamayacağı açıktır. Bu noktadan hareketle serilerin durağanlığının araştırılmasına ilişkin çeşitli birim kök testleri geliştirilmiştir (Dickey-Fuller; 1979: 1981) (Phillips ve Perron 1988). Ancak ilgilenilen döneme ilişkin birim kök süreci incelenirken

dikkatli olunması gerekmektedir (Yurdakul, 2000: 22). Bu durumun sebebi ise; zaman serilerinde durağan-dışılığın bir başka nedeni olarak karşımıza çıkan yapısal kırılmalardır (Sevüktekin ve Çınar, 2014: 413). Yapısal kırılmalara ilişkin olarak literatürde kesin bir tanımlama söz konusu değildir. Ancak regresyon parametrelerindeki değişimler “yapısal kırılma” veya “yapısal değişiklik” olarak ifade edilebilir (Yurdakul, 2000: 24). Yapısal kırılmaların nedenleri ise; savaşlar, afetler (deprem, sel, yangın, kuraklık vb.), politika değişiklikleri, grevler, teknolojik değişimler, ekonomik krizler olarak karşımıza çıkmaktadır (Yıldırım, 2010: 54). Bahsi geçen yapısal değişimlerin göz ardı edilerek tahminlerde bulunulması durumunda elde edilen sonuçlar hatalı olacaktır (Sevüktekin ve Çınar, 2014: 413). Başka bir ifade ile yapısal değişikliklerin dikkate alınmaması birim kök testinin yanlış sonuçlar üretmesine ve testin gücünün azalmasına sebep olacaktır (Yurdakul, 2000: 24). Tekli yapısal kırılmanın söz konusu olduğu durumlarda alternatif bir yol, kırılma noktasından seriyi alt parçalara ayırarak her alt seri için birim kök testi uygulamaktır. Fakat bu durumda serbestlik derecesi problemi ile karşılaşılacaktır (Tarı, 2010: 404-405).

Zaman serisi ekonometrisinde yapısal kırılma kavramını ele alan çok sayıda birim kök testi geliştirilmiştir. Söz konusu testler tek kırılma, çoklu kırılma, kırılma döneminin bilinmesi (dışsallık) ve bilinmemesi (içsellik) durumlarına göre çeşitlilik göstermektedir. Bir yapısal değişikliğin varlığı durumunda geçerli olan birim kök testi yaklaşımı ise; ilk defa Perron (1989) tarafından ileri sürülmüştür.

5.1.4.3. Perron (1989) yaklaşımı

Perron (1989), Nelson ve Plosser'ın (1982) yaptıkları çalışmalardan hareket ederek, yapısal kırılmanın söz konusu olduğu durumda geçerli olan birim kök testini geliştirmişlerdir. Perron (1989), sistem üzerindeki rassal şokların genel olarak kalıcı etkilere neden olmadığını ifade ederek klasik birim kök testlerine ilişkin temel hipotezlerin red edilmeme yönünde sapmaya uğradıklarını öne sürmüştür. Başka bir ifade ile zaman serisinde yapısal kırılmaların olması durumunda ADF, PP gibi testlerin durağan bir seri için durağan olmayan kararını vermemize neden olabileceğini ortaya koymuştur. Söz konusu yanlış karar trend fonksiyonunun düzey (kesme) ve/veya eğiminde meydana gelen değişme nedeniyle ortaya çıkabilmektedir (Sevüktekin ve Çınar, 2014: 414). Ayrıca Perron'a (1989) göre ilgilenilen değişkenler üzerinde sadece iki önemli olay kalıcı etkiye sebep olmaktadır. Bunlar; 1929 Büyük Buhran ve 1973 Petrol Krizi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Perron'un (1989) yapısal kırılma durumu için geliştirmiş olduğu birim kök testi çeşitli varsayımlara dayanmaktadır. Söz konusu varsayımlar ise; yapısal kırılma noktasının tek olduğu ve bahsi geçen kırılma noktasının (T_b) bilindiğidir. Perron (1989) birim kök testi uygulanırken kırılma noktası dışsal (egzojen) olarak belirlenmelidir. Söz konusu varsayım altında zaman serisi regresyon modeline kırılma zamanını tanımlayan egzojen değişken eklenmektedir. Daha sonra ise; bilinen standart Dickey- Fuller birim kök testleri aracılığı ile yapısal kırılma test edilmektedir. Perron yaklaşımında kayan rassal yürüyüş sürecinin üç farklı model uzantısı ile yapısal kırılmanın varlığını dikkate alınmaktadır (Sevüktekin ve Çınar, 2014: 414).

5.1.4.3.1. A modeli

Perron'un (1989) ele aldığı ilk model "Crash Model" veya A modeli olarak adlandırılmaktadır. Bu model, sadece serinin düzeyinde (veya kesmede) meydana gelen tek bir kırılmaya izin vermektedir. Perron (1989) yaklaşımı, tek kırılmanın olduğu ve kırılma zamanının bilindiği varsayımı altında sıfır hipotezi aşağıdaki gibi oluşturulmaktadır.

$$H_0 : Y_t = \mu + dD(T_B)_t + Y_{t-1} + e_t \quad (5.26)$$

$$D(T_B)_t = \begin{cases} 1 & t = T_B + 1 \\ 0 & t \neq T_B + 1 \end{cases} \quad (5.27)$$

Burada $D(T_B)_t$ şokun ortaya çıktığı dönemde 1, diğer dönemlerde 0 değerini alan şok/ tepki kukla değişkenidir. Bu kukla değişkeni modelde yalnızca $t = T_B + 1$ noktasında bir değerini alarak düzeydeki bir defalık değişimin varlığını ifade etmektedir. Düzey üzerindeki etkiyi ise, kukla değişkeni katsayısı olan d parametresi göstermektedir. H_0 hipotezi, yığılıma sahip fark durağan süreci göstermekte ve $t = T_B + 1$ döneminde birim kökte sıçramanın varlığını ifade etmektedir. Perron (1989), A modeline ilişkin alternatif hipotezi ise aşağıdaki gibi göstermektedir.

$$H_1 : Y_t = \mu_1 + \beta t + (\mu_2 - \mu_1)DU_t + e_t \quad (5.28)$$

$$DU_t = \begin{cases} 1 & t > T_B \\ 0 & t \leq T_B \end{cases} \quad (5.29)$$

Burada DU_t , etkinin olmadığı dönemlerde 0 ve etkinin gerçekleştiği dönemde ise; 1 değerini alan ve kesme değişikliğini gösteren dönem kukla değişkenidir. H_1 hipotezi, trend doğrusunun kesim noktasında kırılma olduğunu ve serinin trend durağan süreci izlediğinin

ifade etmektedir. Burada $(\mu_2 - \mu_1)$ arasındaki fark, kırılma zamanında oluşan trend fonksiyonunun sabitindeki değişmeyi göstermektedir.

5.1.4.3.2. B modeli

Perron (1989), eğimdeki bir kırılmaya izin veren ikinci tip modeli model B olarak tanımlayıp analiz etmektedir. Söz konusu model eğim değişimini gösteren zaman serilerinin açıklanmasında kullanılmakta ve “Changing Growth Model” olarak adlandırılmaktadır. Perron (1989) yaklaşımında, tek kırılmanın olduğu ve kırılma zamanının bilindiği varsayımı altında B modeline ilişkin sıfır hipotezi aşağıdaki gibi oluşturulmaktadır.

$$H_0 : Y_t = \mu_1 + (\mu_2 - \mu_1)DU_t + Y_{t-1} + e_t \quad (5.30)$$

$$DU_t = \begin{cases} 1 & t > T_B \\ 0 & t \leq T_B \end{cases} \quad (5.31)$$

Burada DU_t kırılmadan önce ve kırılma dönemlerinde 0, kırılmadan sonraki dönemlerde ise; 1 değerini alan büyüme kukla değişkenidir. Sıfır hipotezi, yığılımda birim köke sahip serinin eğiminin sürekli değiştiği varsaymaktadır. Perron (1989), B modeline ilişkin alternatif hipotezi ise aşağıdaki gibi göstermektedir.

$$H_1 : Y_t = \mu + \beta_1 t + (\beta_2 - \beta_1)DT_t^* + e_t \quad (5.32)$$

$$DT_t^* = \begin{cases} t - T_B & t > T_B \\ 0 & t \leq T_B \end{cases} \quad (5.33)$$

Burada DT_t^* , kırılmadan önce ve kırılma döneminde 0, kırılmadan sonra ise; artan değerler alan kukla zaman değişkenidir. $(\beta_2 - \beta_1)$ arasındaki fark, kırılma zamanında oluşan trend fonksiyonunun eğimindeki değişikliği ortaya koymaktadır. B modeline ilişkin alternatif hipotez, trend doğrusunun eğiminde değişme olduğunu ve serinin trend durağan süreci izlediğini ifade etmektedir.

5.1.4.3.3. C modeli

Perron (1989) C modeli düzey ve eğim değişimlerini gösteren zaman serilerini açıklarken üçüncü tip modeli tanımlamıştır. Söz konusu modelde her iki etkinin eşanlı olarak ortaya çıkmasına izin verilmektedir. Perron (1989) yaklaşımı sıfır hipotezini aşağıdaki şekilde dikkate almaktadır (Perron, 1989: 1364).

$$H_0 : Y_t = \mu_1 + dD(T_B)_t + (\mu_2 - \mu_1)DU_t + Y_{t-1} + e_t \quad (5.34)$$

$$D(T_B)_t = \begin{cases} 1 & t = T_B + 1 \\ 0 & t \neq T_B + 1 \end{cases} \quad (5.35)$$

$$DU_t = \begin{cases} 1 & t > T_B \\ 0 & t \leq T_B \end{cases} \quad (5.36)$$

Burada sıfır hipotezi, düzey ve eğimdeki kırılma ile birim kökü ifade etmektedir. Perron (1989), C modeline ilişkin alternatif hipotez ise aşağıdaki gibi gösterilmektedir.

$$H_1 : Y_t = \mu_1 + \beta_1 t + (\mu_2 - \mu_1)DU_t + (\beta_2 - \beta_1)DT_t + e_t \quad (5.37)$$

$$DT_t = \begin{cases} t & t > T_B \\ 0 & t \leq T_B \end{cases} \quad (5.38)$$

$$DU_t = \begin{cases} 1 & t > T_B \\ 0 & t \leq T_B \end{cases} \quad (5.39)$$

Burada alternatif hipotez, düzey ve eğimdeki eşanlı değişim ile trend durağanlığı yansıtmaktadır. Perron (1989) yaklaşımındaki modeller incelendiğinde, söz konusu modellerin birbirinden farklı olmalarına rağmen sıfır hipotezlerinin fark durağan süreci ifade ettikleri görülmektedir. Bahsi geçen hipotezlerdeki süreç için birim kökte sıçrama, yığılımda sürekli değişim gibi kavramlar kullanılmaktadır. Söz konusu yaklaşıma ilişkin alternatif hipotezler ise; trend durağan süreç anlamını taşımaktadır. Burada trend durağan süreci ifade edebilmek için trend doğrusunun sabitinde veya eğiminde kırılma gibi kavramlar kullanılmaktadır (Dilişen, 2007: 20).

5.1.5. Vektör Otoregresif Modeller (VAR)

Ekonometrik çalışmalarda, her bir makroekonomik değişkenin öngörülmesi için bir model oluşturulabilir veya VAR modelleme tekniğinin kullanılarak tahminler yapmaya yardımcı olacak bir tek model kurulabilir. Bir VAR modelinde, tek değişken içeren otoregresif yapı çok değişkenli zaman serisi modelleri şeklinde genişletilebilmekte ve bu açıdan da bu değişkenler vektör biçiminde ifade edilebilmektedir (Stock ve Watson; 2011). VAR modelleri Sims tarafından 1980 yılında bulunmuş olup, yapısal eşanlı denklem sistemlerinde ortaya çıkan güvenilirlik sorununa karşı geliştirilen bir buluş olarak literatürde yerini almaktadır.

VAR modellerinin ekonometride kullanım alanı politika belirlemekten ziyade, değişkenler arasındaki etkileşimi ortaya koymak ve geleceğe dair öngöründe bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle Sims (1980) ve Sims, Stock ve Watson (1990)'a göre, VAR analizinin amacı parametre tahminlerini belirlemek değil, değişkenler arasındaki karşılıklı etkiyi ortaya koymaktır (Enders, 2010). Buna gerekçe olarak da VAR modelinde kullanılan değişkenlerin durağan olma koşulu gösterilmektedir. Eğer değişkenler durağan dışı ise fark alınarak veriler arasındaki birlikte değişim bilgisi yok edilmektedir. VAR modelleri ile yapısal modeller karşılaştırıldığında ortaya çıkan farklılar şu şekilde sıralanabilir:

- Modelde yer alan değişkenler içsel ya da dışsal ayrımı yapılmaksızın sistemde yer almaktadır. VAR sistemine giren tüm değişkenler içsel olarak varsayılmaktadır.
- Sıfır kısıtı yer almamaktadır.
- Tüm değişkenler sırası ile bağımlı değişken oldukları için iktisat teorisi açısından bir alt yapı gerektirmemektedir.

İki değişken için p gecikmeye ilişkin bir VAR (p) modeli aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir.

$$\begin{aligned} Y_t &= \beta_{10} + \beta_{11}Y_{t-1} + \dots + \beta_{1p}Y_{t-p} + \gamma_{11}X_{t-1} + \dots + \gamma_{1p}X_{t-p} + \varepsilon_{1t} \\ X_t &= \beta_{20} + \beta_{21}Y_{t-1} + \dots + \beta_{2p}Y_{t-p} + \gamma_{21}X_{t-1} + \dots + \gamma_{2p}X_{t-p} + \varepsilon_{2t} \end{aligned} \quad (5.40)$$

Modelde β ve γ ifadeleri tahmin edilecek olan parametreleri, ε ifadesi ise hata terimlerini temsil etmektedir. İki değişken ve bir gecikme uzunluğuna sahip VAR modelini yapısal form biçiminde gösterilmek istendiğinde model aşağıdaki şekilde ifade edilir.

$$\begin{aligned} y_t &= b_{10} - b_{12}z_t + \gamma_{11}y_{t-1} + \gamma_{12}z_{t-1} + \varepsilon_{yt} \\ z_t &= b_{20} - b_{21}y_t + \gamma_{21}y_{t-1} + \gamma_{22}z_{t-1} + \varepsilon_{zt} \end{aligned} \quad (5.41)$$

Var sisteminde kullanılan değişkenler eş anlı olarak birbirlerini etkilerler. VAR modeli matris biçiminde gösterilmek istendiğinde ise aşağıdaki şekilde ifade edilir.

$$Bx_t = \Gamma_0 + \Gamma_1x_{t-1} + \varepsilon_t \quad (5.42)$$

Bu modelde;

$$B = \begin{bmatrix} 1 & b_{12} \\ b_{21} & 1 \end{bmatrix} \quad x_t = \begin{bmatrix} y_t \\ z_t \end{bmatrix} \quad \Gamma_0 = \begin{bmatrix} b_{10} \\ b_{20} \end{bmatrix} \quad \Gamma_1 = \begin{bmatrix} \gamma_{11} & \gamma_{12} \\ \gamma_{21} & \gamma_{22} \end{bmatrix} \quad \varepsilon_t = \begin{bmatrix} \varepsilon_{yt} \\ \varepsilon_{zt} \end{bmatrix} \quad (5.42)$$

VAR modeli standart biçimde gösterilmesi sol taraftan B^{-1} ile çarpılarak, (5.43)'te yer verilen denklem oluşturulur ve model (5.44) denkleminde gösterildiği gibi ifade edilir. Sonuç olarak en geniş biçimiyle (5.45) denkleminde yer verildiği şekilde ifade edilir.

$$x_t = A_0 + A_1 x_{t-1} + e_t \quad (5.43)$$

$$A_0 = B^{-1}\Gamma_0 \quad A_1 = B^{-1}\Gamma_1 \quad e_t = B^{-1}\varepsilon_t \quad (5.44)$$

$$\begin{aligned} y_t &= a_{10} + a_{11}y_{t-1} + a_{12}z_{t-1} + e_{1t} \\ z_t &= a_{20} + a_{21}y_{t-1} + a_{22}z_{t-1} + e_{2t} \end{aligned} \quad (5.45)$$

VAR modelleri tek başına bir çıkarımda bulunmaz ve yorumlanması ekonomik açıdan çok fazla çıkarım yapmamaktadır. Buradan hareketle varyans ayrıştırması ve etki tepki fonksiyonlarının elde edilmesi gerekir (Yurdakul, 1999).

5.1.6. Etki - Tepki Analizi

Etki-Tepki fonksiyonlarının elde edilebilmesi için, VAR sisteminden elde edilen hareketli ortalama şeklinde gösterilmesi gerekmektedir. Hareketli ortalamalar şeklinde gösterilen VAR modelini ise VAR sisteminde yapılacak dönüşümler ile elde etmek mümkün olmaktadır.

$$x_t = \mu + \sum_{i=0}^{\infty} A_1^i e_{t-i} \quad (5.46)$$

Bu eşitlik aşağıdaki şekilde ifade edilir.

$$\begin{aligned} \mu &= [\bar{y} \quad \bar{z}]' \\ \bar{y} &= [a_{10}(1 - a_{22}) + a_{12}a_{20}] / \Delta \\ \bar{z} &= [a_{20}(1 - a_{11}) + a_{21}a_{10}] / \Delta \\ \Delta &= (1 - a_{11})(1 - a_{22}) - a_{12}a_{21} \end{aligned} \quad (5.47)$$

VAR modelinde yapılacak değişiklik ile standart VAR modeli hata terimleri ile yapısal VAR modeli hata terimleri arasında $e_t = B^{-1}\varepsilon_t$ şeklinde bir ilişki söz konusudur.

$$\begin{bmatrix} y_t \\ z_t \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \bar{y} \\ \bar{z} \end{bmatrix} + \sum_{i=0}^{\infty} \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{bmatrix}^i \begin{bmatrix} e_{1t-1} \\ e_{2t-1} \end{bmatrix} \quad (5.48)$$

Bu ilişkiden hareketle e_{1t} ve e_{2t} hata terimlerini (5.49) denkleminde ifade edildiği şekilde hesaplamak mümkündür.

$$\begin{bmatrix} e_{1t} \\ e_{2t} \end{bmatrix} = [1/(1-b_{12}b_{21})] \begin{bmatrix} 1 & -b_{12} \\ -b_{21} & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \varepsilon_{yt} \\ \varepsilon_{zt} \end{bmatrix} \quad (5.49)$$

Yukarıdaki eşitlikten hareketle y_t ve z_t serileri yapısal form hata terimleri ε_{yt} ve ε_{zt} serileri için yazılarak (5.50) numaralı denklem elde edilir.

$$\begin{bmatrix} y_t \\ z_t \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \bar{y} \\ \bar{z} \end{bmatrix} + [1/(1-b_{12}b_{21})] \sum_{i=0}^{\infty} \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{bmatrix}^i \begin{bmatrix} 1 & -b_{12} \\ -b_{21} & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \varepsilon_{y_{t-1}} \\ \varepsilon_{z_{t-1}} \end{bmatrix} \quad (5.50)$$

Bu eşitlikte, elemanları $\phi_{jk}(i)$ olan 2×2 boyutundaki ϕ_i matrisi aşağıdaki gibi tanımlanarak, (5.51) numaralı denklem elde edilir. y_t ve z_t serilerinin ε_{yt} ve ε_{zt} hata terimlerine göre VMA gösterimi, ise (5.52)'deki şekilde ifade edilir.

$$\phi_i = [A_1^i / (1-b_{12}b_{21})] \begin{bmatrix} 1 & -b_{12} \\ -b_{21} & 1 \end{bmatrix} \quad (5.51)$$

$$\begin{bmatrix} y_t \\ z_t \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \bar{y} \\ \bar{z} \end{bmatrix} + \sum_{i=0}^{\infty} \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{bmatrix}^i \begin{bmatrix} \phi_{11}(i) & \phi_{12}(i) \\ \phi_{21}(i) & \phi_{22}(i) \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \varepsilon_{y_{t-1}} \\ \varepsilon_{z_{t-1}} \end{bmatrix} \quad (5.52)$$

ϕ_i katsayıları ε_{yt} ve ε_{zt} şoklarının y_t ve z_t serilerinin zaman patikası üzerindeki etkilerini ortaya koymada kullanılabilir. $\phi_{jk}(0)$ 'nin dört elemanı etki (impact) çarpanları olarak ifade edilir (Enders, 2010).

5.1.7. Varyans Ayrıştırması Analizi

Varyans ayrıştırması, sistemdeki bir değişken üzerinde hangi değişkenin daha etkili olduğunun belirlenmesinde kullanabileceğimiz bir araçtır. Öngörü dönemi 1'den n 'ye kadar alınarak hesaplanan y_t değişkeni öngörü hata varyans ayrıştırması değerleri, z_t değişkeninin öngörü hata varyansına kendi ve diğer değişken z_t 'nin şoklarının etkisini gelecek dönemler itibarıyla gösteren bir araç olarak kullanılabilir.

y_t serisi için n adım sonraki öngörü hatası, (5.53) numaralı denklemde yer verildiği şekilde gerçekleşecektir.

$$\begin{aligned} y_{t+n} - E(y_{t+n}) &= \phi_{11}(0)\varepsilon_{y_{t+n}} + \phi_{11}(1)\varepsilon_{y_{t+n-1}} + \dots + \phi_{11}(n-1)\varepsilon_{y_{t+1}} \\ &= \phi_{12}(0)\varepsilon_{z_{t+n}} + \phi_{12}(1)\varepsilon_{z_{t+n-1}} + \dots + \phi_{12}(n-1)\varepsilon_{z_{t+1}} \end{aligned} \quad (5.53)$$

y_{t+n} 'in n adım sonraki öngörü hata varyansı $\sigma_y^2(n)^2$ olarak tanımlanırsa, (5.54)

numaralı denklemde yer verildiği gibi ifade edilir.

$$\begin{aligned}\sigma_y^2(n)^2 &= \sigma_y^2[\phi_{11}(0)^2 + \phi_{11}(1)^2 + \dots + \phi_{11}(n-1)^2] \\ &+ \sigma_z^2[\phi_{12}(0)^2 + \phi_{12}(1)^2 + \dots + \phi_{12}(n-1)^2]\end{aligned}\quad (5.54)$$

$\phi_{jk}(i)^2$ 'nin tüm değerleri pozitif olduğundan, öngörü dönemi n arttıkça öngörü hata varyansı da artacaktır. n -adım sonraki öngörü hata varyansını şokların herbirine göre ayırıştırmak mümkündür. $\sigma_y^2(n)^2$ 'nin ε_{yt} ve ε_{zt} serilerindeki şoklara göre payları sırasıyla,

$$\frac{\sigma_y^2[\phi_{11}(0)^2 + \phi_{11}(1)^2 \dots + \phi_{11}(n-1)^2]}{\sigma_y^2(n)^2}\quad (5.55)$$

$$\frac{\sigma_z^2[\phi_{12}(0)^2 + \phi_{12}(1)^2 \dots + \phi_{12}(n-1)^2]}{\sigma_y^2(n)^2}\quad (5.56)$$

şeklinde hesaplanabilir. Ayrıca, ε_{zt} şokları, tüm öngörü dönemleri için y_t 'nin öngörü hata varyansının hiçbirini açıklamıyor ise, y_t değişkeninin dışsal olduğunu söyleyebiliriz (Enders, 2010).

5.2. Veri Seti

Analiz sırasında, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından yayınlanan mevsimsellikten arındırılmış 2006/I-2019/I dönemini kapsayan üçer aylık veriler derlenerek kullanılmıştır. Vergilenmenin ekonomik büyümeye katkısını incelemek için kullanılan değişkenler ise gayri safi yurtiçi hâsıla, dolaysız vergi gelirleri ve dolaylı vergi gelirleri olarak belirlenmiştir. Bu değişkenler için kullanılan kısaltmalar aşağıdaki gibidir.

GSYH: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla Büyümesi

DLSZ: Dolaysız Vergi Gelirleri

DLYL: Dolaylı Vergi Gelirleri

5.3. Çalışmanın Kısıtlılıkları

Çalışmada vergilenmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelemek için ekonometrik olarak dahil etmek istenen gözlem aralığı 1990 yılından günümüze kadar olan dönem olarak planlanmıştır. Ancak 2006 yılında vergi mevzuatında yapılan değişikliklerle birlikte vergi serilerine ilişkin hesaplama yöntemlerinde de farklılığa gidilmiş, bu sebeple

2006 yılından önceki döneme ilişkin yapılan hesaplamalar neticesinde serilerin ortalamalarında büyük farklılıklar oluşarak serilerde kırılmalar meydana geldiği tespit edilmiştir. Toplam vergi gelirleri üzerinden analiz yapılmak istendiğinde ise bu kez de 2006 yılından önceki döneme ilişkin üçer aylık verilerin temin edilmesi mümkün olmamıştır. Bununla birlikte yıllık bazda veriler ile çalışıldığı durumda 1990-2019 yılları arasında sadece 29 adet gözlemin var olması ve değişkenlerin gecikmeleri de dikkate alındığında elde edilen düşük serbestlik dereceleri ile sağlıklı sonuçlar elde edilemeyeceği endişesinin de oluşması sonucunda; 2006 yılının ilk çeyreğinden başlamak üzere 2019 yılının ikinci dönemine kadar gerçekleşen üçer aylık veriler kullanılarak çalışmaya 54 adet gözlem ile devam edilmiştir.

Kurumlar vergisi, gelir vergisi, katma değer vergisi, gibi vergi türlerinin tek tek bağımsız olarak ekonomik büyüme üzerindeki etkileri de ölçülememiştir. Bunun sebepleri; bazı vergi türlerine ait vergi oranları ile söz konusu vergi türüne ilişkin vergi gelirleri toplamı arasında ilişki kurma noktasında vergi kanunlarında yer alan teşvikler, muafiyetler ve istisnaların etkilerinin ayrıştırılamaması ve bu nedenle olası ölçümlerin de sağlıklı sonuçlar veremeyebileceği endişesi ile her bir vergi türüne ilişkin söz konusu araştırmaların tek tek yapılması için ciddi bir zaman ve maliyet kaybına neden olacağı kaygılarından kaynaklanmaktadır. İlaveten çalışmayı kısıtlayan etkenlerden biri de, Türkiye’de yoğun olarak gözlemlenen kayıt dışı ekonomi gerçeği olup, bu durum vergi gelirlerinin olması gereken şekilde toplanabilmesinin önüne geçmekte, dolayısıyla vergi kapasitesi ile toplanan vergi gelirleri arasında ciddi farklar olduğuna işaret etmektedir.

5.4. Uygulama ve Analiz Bulguları

5.4.1. Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) Birim Kök Sınaması Sonuçları

Yapılan ilk birim kök testi sonucunda; %10 anlamlılık düzeyinde değişkenlerin düzeyde durağan olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.¹

Değişken	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Sonuç
GSYH	-3.064438	0.1264	H ₀ Kabul
DLYL	-3.080796	0.1224	H ₀ Kabul
DLSZ	0.137634	0.9954	H ₀ Kabul

Tablo 5.2. Değişkenlerin Düzey Değerleri İçin ADF Testi Sonuçları

¹ Ek-1: ADF Sonuçları (Düzey) Test Sonuçları E-Views 10 Program Görüntüsü

Değişkenlerin birinci derece farkları alınarak çalışmaya devam edildiğinde, yapılan birim kök testi sonucunda %10 anlamlılık düzeyinde değişkenlerin düzeyde durağan olmadığı ancak birinci sıra farkları alındıktan sonra durağan olduğu sonucuna ulaşılmıştır.²

Değişken	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Sonuç
GSYH	-15.66339	0.0000	H ₀ Red
DLYL	-4.149803	0.0106	H ₀ Red
DLSZ	-10.34422	0.0000	H ₀ Red

Tablo 5.3. Değişkenlerin Birinci Fark Değerleri İçin ADF Testi Sonuçları

5.4.2. Kırılmalı Birim Kök Testi Sonuçları Perron (1989)

Zaman serilerinde ortaya çıkan kırılmalar birim kök testi hesaplamalarında hatalı sonuçlara neden olabilmektedir. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde yapısal kırılmaları da dikkate alan birim kök testi Perron 1989 yöntemi tüm değişkenlere uygulanacaktır. Eğer yapılan analiz sonrasında değişkenler durağan bulunurlarsa o zaman kırılmaların durağanlık testlerinde hatalı sonuçlar verdiği tespit edilmiş olunur.³

Değişken	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Sonuç
GSYH	-0.338083	0.9987	H ₀ Kabul
DLYL	-1.861599	0.9892	H ₀ Kabul
DLSZ	-0.825227	0.9996	H ₀ Kabul

Tablo 5.4. Perron 1989 Testi Sonuçları

Kırılmalı birim kök testi sonuçlarına göre tüm serilerin durağan olmadıklarına karar verilmiştir. Bu durumda yapılacak olan VAR analizine göre serilerin farkları alınarak durağanlaştırıldıktan sonra analiz gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

5.4.3. VAR Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesinde Kullanılan Kriterler

Vektör Otoregresif Modelde gecikme uzunluğu için kullanılan kriterlere ilişkin kısaltmalar aşağıdaki gibidir.

LOGL: Log Olabilirlik Oranı

LR: Olabilirlik Oranı

FPE: Son Öndeyi Hatası

AIC: Akaike Bilgi Kriteri

SC: Schwarz Bilgi Kriteri

HQ: Hannan-Quinn

² Ek-2: ADF Sonuçları Birinci Fark Test Sonuçları E-Views 10 Program Görüntüsü

³ Ek-3: Perron (1989) Kırılmalı Birim Kök Test Sonuçları E-Views 10 Program Görüntüsü

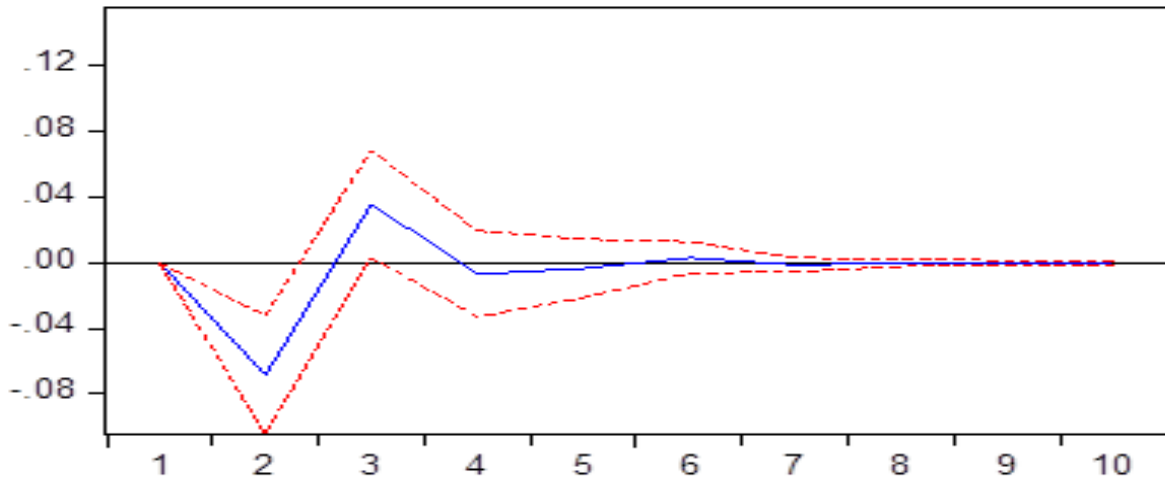
Gecikme	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-1406.860	NA	8.40e+22	61.29827	61.41753	61.34295
1	-1384.161	41.45023	4.63e+22	60.70267	61.17970	60.88137
2	-1353.543	51.91812	1.82e+22	59.76274	60.59755	60.07546
3	-1304.186	77.25477	3.19e+21	58.00808	59.20067*	58.45483*
4	-1299.883	6.173671	4.02e+21	58.21230	59.76267	58.79308
5	-1282.393	22.81255*	2.90e+21*	57.84319*	59.75133	58.55799

Tablo 5.5. Gecikme Uzunluğu Sınama Sonuçları

Tablo 5.5.'te yukarıda ifade edilen altı adet bilgi kriterine ait gecikme uzunluğu sınamaları sonuçları verilmiş olup, buna göre Schwarz Bilgi kriterlerine göre hesaplanan üç gecikme uzunluğu, hesaplamalar içindeki en uygun gecikme uzunluğu olarak elde edilmiş bulunmaktadır. Bu durumda çalışmada kullanılan VAR modeline göre gecikme uzunluğu üç alınarak devam edilecektir. Bilindiği üzere VAR sisteminin iktisadi bir dayanağı yoktur. Her bir değişken sırayla bağımlı değişken olduğu için bu tablo tek başına yorumlanamamaktadır. Ancak yapılacak diğer analizler için olması gereken bir araçtır.⁴

5.4.4. Etki Tepki Fonksiyonları

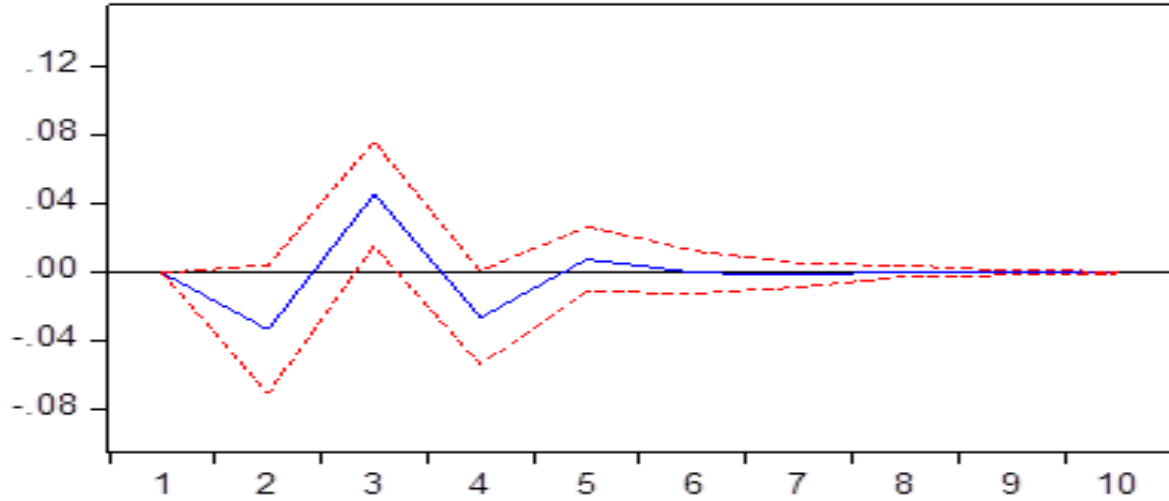
Şekil 5.1.'de ifade edildiği üzere; dolaylı vergi gelirlerine verilen bir standart sapmalılık şok karşısında büyüme serisi tepkisi ilk iki dönem azalan, sonra artma eğilimi gösteren ancak altıncı dönemden itibaren normal seviyesine yaklaşarak sekizinci dönem sonundan itibaren dengeye ulaşan bir sonuç vermiş ve noktasına ulaşmıştır.

Şekil 5.1. Büyüme Serisinin Dolaylı Vergi Gelirlerine Olan Tepkisi

⁴ Ek-4: Vector Autoregressive Model (VAR) Tahmini Sonuçları E-Views 10 Program Görüntüsü

Şekil 5.2.'de ifade edildiği üzere; dolaysız vergi gelirlerine verilen bir standart sapmalık şok sonrasında ise, ilk etki negatif olarak gerçekleşmiş, ikinci dönemden itibaren artışa geçerek üçüncü dönemde pozitif zirvesine ulaşmış, ardından tekrar azalma eğilimi göstererek negatif seviyelere gerilemiş, nihayetinde altıncı dönemden itibaren normal seviyesine yaklaşarak sekizinci dönem sonunda dengeye ulaşılmıştır.

Şekil 5.2. Büyüme Serisinin Dolaysız Vergi Gelirlerine Olan Tepkisi

Her iki etki-tepki grafiğinde mavi çizgi ile ifade edilen kısımlar, dolaysız ve dolaylı vergi gelirlerinde meydana gelecek artışı gösteren bir şok yani etki verildiğinde ekonomik büyüme oranlarında meydana gelen değişimleri göstermektedir. Kırmızı çizgi ile ifade edilen kısımlar ise analiz anlamı sonuç vermesi açısından belirlenen sınırları göstermektedir.

5.4.5. Varyans Ayrıştırması Sonuçları

Kurulan VAR modelinden elde edilen varyans ayrıştırması sonuçlarına göre büyüme serisinin varyans ayrıştırması sonuçları Tablo 5.6.'te verilmektedir.⁵

Dönem	S.E.	GSYH	DLYL	DLSZ
1	0.037869	100.0000	0.000000	0.000000
2	0.054497	90.90341	0.458042	8.638551
3	0.059526	76.22267	2.136421	21.64091
4	0.060595	73.58886	2.194882	24.21626
5	0.068762	79.27022	1.811091	18.91869
6	0.076387	80.41317	1.762519	17.82431
7	0.079807	73.81403	2.783583	23.40239

Tablo 5.6. Varyans Ayrıştırması Sonuçları

⁵ Ek-5: Varyans Ayrıştırması Sonuçları E-Views 10 Program Görüntüsü

Varyans ayrıştırması sonuçlarına göre kısa dönemde toplam varyansın tamamı ilk dönemde kendisi tarafından açıklanmaktadır. İkinci dönemde toplam varyansın %8,63'ü dolaysız vergiler tarafından açıklanırken, %0,45'i ise dolaylı vergiler tarafından açıklanmaktadır. Üçüncü dönemde benzer sonuçlar kendini göstermeye devam ederken, üçer aylık veriler ile çalışıldığı için bir yılın yani dördüncü dönemin sonunda toplam varyansın %2,1'i dolaylı vergiler ile açıklanırken, %24,21'i ise dolaysız vergiler tarafından açıklanmaktadır.*

Varyans ayrıştırması sonuçları da göstermektedir ki, her iki vergi türü gelirlerinde meydana gelecek olası bir artışın, ekonomik büyüme üzerinde ciddi seviyede olumsuz etkileri gözlemlenirken, dolaysız vergi gelirlerinde meydana gelen artışın ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkisinin, dolaylı vergi gelirlerinde meydana gelen artışın olumsuz etkisinden çok daha fazla olduğu bulgusu ortaya çıkmaktadır.**

* Bu tez çalışmasında vergilemenin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri analiz edildiğinden, ekonomik büyümenin vergileme üzerindeki etkileri ayrıca değerlendirilmemiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünde, vergileme ve ekonomik büyüme arasındaki çift yönlü nedensellik ilişkisinin varlığını işaret eden bulgulara yer verilmiş olup, Türkiye'de ekonomik büyümenin vergileme üzerindeki etkileri konusu, ayrı bir çalışma ve araştırma başlığı altında karşımıza çıkmaktadır.

** Türkiye'de vergilemenin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin analizi kadar, toplanan vergi gelirlerinin kamu harcamalarına aktarım biçimlerinin analizi de aynı derecede önem arz etmektedir. Bu doğrultuda Türkiye'de toplanan vergi gelirlerinin kamu tarafından hangi ölçüde verimli kullanıldığının analizi temelinde, kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri konusu, yine ayrı bir çalışma ve araştırma başlığı altında incelenmesi gereken bir konudur.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye’de vergilemenin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini sınıadığımız bu tez çalışmasında; öncelikle ekonomik büyümenin tanımı, hesaplanma biçimleri ifade edilmiş ve ekonomik büyüme teorilerine yer verilerek ekonomi literatüründe kabul gören yaklaşımlar kısaca özetlenmiştir. Vergileme ve büyüme arasında ilişkiden bahsedilmeden önce devlet olgusuna vurgu yapılmış, vergilemenin meşruiyeti, tarihçesi ve küreselleşme ile ilişkisi açıklanmaya çalışılmış ve vergi yükü ile vergi yükünü belirleyen faktörlere kısaca yer verilmiştir. Devamında vergileme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik teorik yaklaşımlar detaylandırılarak, konu üzerine uluslararası düzeyde yapılan ampirik çalışmalar özet halinde sıralanmıştır.

Çalışmanın merkezinde Türkiye olması sebebiyle ayrı bir bölüm başlığı altında, Türk vergi sistemi genel hatlarıyla ve güncel vergi kanunları hükümleri doğrultusunda açıklanmaya çalışılmış, bu kapsamda Gelir İdari Başkanlığı tarafından saptanan veriler baz alınarak tablolar oluşturulmuş ve yorumlanmıştır. Daha sonra Cumhuriyetin ilanından itibaren Türkiye’de gerçekleşen önemli iktisadi ve siyasi olaylara kısaca değinilerek tarihsel perspektifte ekonomik büyüme gerçekleştirmelerine yer verilmiştir. Ardından Türkiye özelinde ekonomik büyüme ve vergilendirme ilişkisini inceleyen ampirik çalışma bulguları kısaca özetlenmiştir.

Türkiye’de vergilemenin ekonomik büyüme üzerine etkileri; TCMB tarafından elektronik veri dağıtım sistemi (EVDS) üzerinden yayınlanan mevsimsellikten arındırılmış 2006/I-2019/I dönemini kapsayan üçer aylık veriler derlenerek, E-Views 10 paket programı kanalıyla ekonometrik yöntemler kullanılarak analiz edilip, anlamlı sonuçlar elde edilmesi hedeflenmiştir. Ekonomik büyümeyi hangi vergi türünün daha fazla ve ne yönde etkilediğinin saptanması amacıyla hesaplama yapılırken söz konusu döneme ait GSYH serisinden faydalanılmış, inceleme döneminde elde edilen dolaylı ve dolaysız vergi gelirlerinin etkileri araştırılmıştır.

Öncelikle serilerin durağanlık yapılarının incelenmesi için Genişletilmiş Dickey Fuller birim kök testi ile tüm değişkenlerin durağan olup olmadıkları analiz edilmiş, yapılan testler sonucunda üç değişkenin de düzeyde durağan olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Buradan hareketle değişkenlerin birinci dereceden farklı alınarak birim kök testleri tekrar edilmiş ve değişkenlerin birinci dereceden durağan olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte yapısal kırılmaların durağanlık testlerini olumsuz etkilediği ve hatta yanlış sonuçlar elde etmeye sebebiyet verebileceği bilinmektedir. Böylece seriler

durağan oldukları halde, durağan olmadıklarına ilişkin sonuçlar elde etmenin mümkün olması nedeniyle tüm değişkenler için yapısal kırılmaları da içeren birim kök testi uygulanmıştır. Perron (1989) birim kök testinin uygulanması sonucunda kırılmaların, bu üç seride durağanlık yapısını bozmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan iki farklı birim kök testinde, her üç serinin de düzeyde durağan olmadığı sonucuna ulaşıldığından, vektör otoregresif modeller (VAR) uygulanabilmesi için serilerin durağanlaştırılması amacıyla birinci sıradan farkları alınmıştır. Öncelikle VAR gecikme uzunluğunun belirlenmesinde bilinen tüm bilgi kriterleri dikkate alınmış ve sonrasında Schwarz Bilgi Kriterinde gecikme uzunluğu üç olarak belirlendikten sonra çalışmaya etki tepki analizi ile devam edilmiştir.

Etki tepki analizi göstermektedir ki; dolaylı vergi gelirlerine verilen bir standart sapmalık şok karşısında büyüme serisi tepkisi önce azalan, sonra artma eğilimi gösteren sekizinci dönem sonundan itibaren dengeye ulaşan bir sonuç vermektedir. Dolaysız vergi gelirlerine verilen bir standart sapmalık şok sonrasında ise büyüme serisi tepkisi ilk önce azalan, ardından artan, üçüncü etki olarak tekrar azalan ve nihayetinde normal seviyesine yaklaşarak sekizinci dönem sonunda dengeye ulaşan bir sonuç vermektedir. Çalışmayı takip eden varyans ayrıştırması sonucu önemli bilgiler vermektedir. Bu analiz sonucuna göre birinci dönemde çoğu ekonomik seride görüldüğü üzere varyansın tamamı kendisi tarafından açıklanmaktadır. Ancak ikinci dönemde bu etkinin **%0,45**'inin dolaylı vergi gelirleriyle, **%8,63**'ünün ise dolaysız vergi gelirleriyle açıklandığı, yani her iki vergi türüne ait gelirlerin artırılması sonucunda ekonomik büyüme üzerinde negatif yönlü etkiler yarattığı ve dolaysız vergilerin ekonomik büyümeyi etkileme payının dolaylı vergilere oranla çok daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Devam eden dönemlerde vergi türleri arasındaki farkın zamanla kapanmak yerine daha da açıldığı izlenirken; uzun dönem olarak ifade edilebilen ve bir seneye karşılık gelen dört dönem sonunda (Schwarz Bilgi Kriterine göre üçüncü gecikme uzunluğunda), ekonomik büyüme serisinin toplam varyansının **%24,21**'inin dolaysız vergiler ile açıklandığı, **%2,19**'unun ise dolaylı vergiler ile açıklandığı gözlemlenmiştir.

Analiz sonuçlarından hareketle her iki vergi türü gelirlerinde meydana gelen artışın ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediği, dolaysız vergi gelirlerindeki artışın, dolaylı vergi gelirlerindeki artışa oranla ekonomik büyüme üzerindeki negatif yönlü etkisinin yaklaşık 12 kat daha fazla olduğu bulgusuna ulaşılmaktadır. Mevcut durumda Türkiye'de dolaylı ve dolaysız vergi gelirlerini artıran unsurun ise, ekonomik büyümeyi etkileyen diğer faktörler sabitken, dolaylı ve dolaysız vergi oranlarında meydana gelecek bir artış

olabileceği rahatlıkla kabul edilebilir. Bu yorumdan hareketle, dolaylı ve dolaysız vergi oranlarının artması durumunda, analizde verilen şok etkisine benzer şekilde toplam vergi gelirleri artacak, bu durum hane halkının harcanabilir gelir seviyesini azaltacak, harcamaların azalması piyasada talep eksikliğine neden olacak, eksik talep koşulları ile birlikte kurumlar vergisi yükünün de artması firmaların üretim ve yatırım kararlarını sorgulatacak, mevcut iş yerlerinin bir kısmının kapanması sonucunu doğuracak ve dolayısıyla işten çıkarma oranları ile birlikte işsizlik de artacaktır. Nihayetinde ekonomik büyümenin durduğu ve hatta ekonominin küçülme eğilimine girerek, işsizliğin de önemli bir sorun haline geldiği senaryo sonuçlarına ulaşılacaktır. Tersine, dolaylı ve dolaysız vergi oranlarının azaltılması durumunda ise, vergi gelirlerinde de azalma meydana gelerek harcanabilir gelir ile kurum gelirlerinin yükselmesi sonucuna ulaşılacak ve çarpan etkisinin de devreye girmesiyle birlikte, öncelikle üretim seviyelerinde ardından da ekonomik büyüme gerçekleşmelerinde önemli ölçüde artışlar meydana gelecektir.

Bulgulara göre dolaylı vergiler üzerinde oynama yapmak çok doğru olarak görünmemekle birlikte, yapılması durumunda ise dolaylı vergi oranlarının azaltılması yönünde verilecek politik kararlar ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyecektir. Son dönemde uygulamaya koyulan ÖTV ve KDV indirimlerini içeren düzenlemeler ile durgun olan reel sektör faaliyetlerinin hızlandırılması hedeflenmiş olup, başarılı olan bu politikanın ticari hareketlilikle birlikte ekonomik büyüme performansını da görece arttırdığı böylelikle dolaylı vergi oranlarının azaltılarak analiz sonuçlarını doğrulayan sonuçlar elde edildiği gözlemlenmiştir. Mevcut durum dolaylı vergi oranlarının optimal vergi seviyesinin çok üzerinde olduğunu gösterirken; yürürlüğe giren vergi indirimlerinin çok kısa süre içerisinde fiyatlar genel seviyesine yerleşen olumsuz etkileri bertaraf ederek, kişisel harcamalar üzerinde oluşan negatif etkileri yok ettiği sonucunu vermektedir. Benzer şekilde dolaysız vergi oranlarının da optimal vergi seviyesinin çok üzerinde olduğu düşünülmeyle birlikte analiz sonuçları doğrultusunda, karar vericilerin dolaysız vergi oranlarının düşürülmesi kapsamında izleyeceği politikalar sayesinde dolaysız vergi tahsilatlarının azalarak beklenenden çok daha yüksek seviyelerde pozitif yönlü ekonomik büyüme gerçekleşmelerine ulaşılacağı öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, Ş. (2008). “Türkiye’de Vergi Gelirleri, Vergi Yapısı ve İktisadi Büyüme İlişkisi: 1968-2006”. *Ekonomik Yaklaşım*, 19(68), 91-113.
- Adelman, I. (1972). *Ekonomik Büyüme ve Kalkınma Teorileri, Çeviren: Vural Savaş* (5. Baskı İstanbul: Sermet Matbaası.
- Akad, İ. (2012). *Kalkınma Sürecinde Büyüme Ve İstihdam İlişkisi: Türkiye Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Akdoğan, A. (2001). *Türk Vergi Sistemi ve Uygulaması*. (Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Üçüncü Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akdoğan, A. (2013). *Kamu Maliyesi* (15. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aksoy, Ş. (1999). *Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi*. (Son Değişikliklere Göre Yeniden Düzenlenmiş Ve Gözden Geçirilmiş 5. Baskı). İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Aktan, C. C. (2000). *Kamu Ekonomisi ve Kamu Maliyesi*. İzmir: Anadolu Matbaacılık.
- Aktan, C. C., Dileyici, D., Vural, Y. (2006). *Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Aktan, C.C. (1994). *Çağdaş Liberal Düşüncede Politik İktisat*. Ankara: Doğu Matbaası.
- Alkan, G. (2001). “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programına Genel Bir Bakış”. *Yeni Türkiye Dergisi*, Kriz Özel Sayısı I.
- Altıntaş, H., Koçbulut, Ö. (2014). “Türkiye’de Elektrik Tüketiminin Dinamikleri ve Ekonomik Büyüme: Sınır Testi ve Nedensellik Analizi”. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (43), 37-65.
- Altunç, Ö. F. (2011). “Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye’ye İlişkin Ampirik Kanıtlar”. *Celal Bayar Üniversitesi, Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 2.
- Anastassiou, T., Dritsaki, C. (2005). “Tax Revenues and Economic Growth: An Empirical Investigation for Greece Using Causality Analysis”. *Journal of Social Sciences*, 1(2), 99-104.
- Ankara Ticaret Odası (2005). *Krizler Tarihi Raporu*, Ankara.
- Arin, P. K., Berlemann, M., Koray, F., Kuhlenkasper, T. (2011). The Taxation- Growth-Nexus Revisited. (Hamburg Institute of International Economics), *HWWI Research Paper*, 104, 1-24.
- Armağan, R. (2007). “Türkiye’de Gelir ve Kurumlar Vergisi Oranlarında İndirimin Vergi Gelirleri Üzerine Etkileri”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF*, 12(3), 227-252.
- Arnold, J. (2008). “Do Tax Structures Affect Aggregate Economic Growth? Empirical Evidence from a Panel of OECD Countries”, *Economics Department Working Papers*, 643(51), 1-28.

- Arrow K. J. (1962). "The Economic Implications of Learning by Doing". *The Review of Economic Studies*, 29(3), 155-173
- Arslan K. O. (2016). "Vergilendirme Yetkisinin Meşruluk Kaynakları: Optimal Vergilendirme İlkeleri Ve Kamu Yararı". *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 127, 223-244
- Artan, S. (2000). *İçsel Büyüme Teorileri ve Türkiye Örneği: Yatırım Harcamaları Ekonomik Büyüme İlişkisi 1963-1999*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Aslan N., Yılmaz O. (2015). "Finansal Gelişme ve Büyüme İlişkisinin Solow Modeli İle Analizi: Türkiye Üzerine Bir Çalışma", *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 7, 12.
- Asteriou, D., Hall, S. (2007). *Applied Econometrics A Modern Approach*. Newyork: Palgrave Macmillan.
- Ataç, B. (1999). *Maliye Politikası, Anadolu Üniversitesi Eğitim*. Eskişehir: Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları; No:118.
- Ataç, B. (2009). *Maliye Politikası, Gelişimi, Amaçları, Araçları ve Uygulama Sorunları*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Atems, B. (2015). "Another Look at Tax Policy and State Economic Growth: The Long-Run and Short-Run Of It", *Economics Letters*, 127, 64-67.
- Atılgan, E., M. Z. Köksal, (2010). "Adam Smith ve David Ricardo'nun İktisadi Büyüme Analizleri", Kapucu H., Aydın M., Şiriner İ., Morady F.ve Çetin Ü. (Ed.) *Politik İktisat ve Adam Smith*. İstanbul: Yön Yayınları, 367-382.
- Ay, A. (2000). "Dışa Açılma Sürecinde Döviz Kuru Politikası," *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 4, 15-31.
- Ay, A., Karaçor, Z. (2006). "2001 Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinde Krizden Büyümeye Geçiş Üzerine Bir Tartışma". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, 67-86.
- Aydın, N. (2008). *Türkiye'de Ekonomik Büyüme (1968-2005): Solow Büyüme Muhasebesi ve Regresyon Modeli*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bağatur M, (2018). *Vergi Yükü: Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri ve Türkiye Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Bakan, S., Tuncel, G. (2012). "Küreselleşmenin Ulus Devlet Üzerindeki Etkisi". *Birey ve Toplum Dergisi*, 2(3).
- Bakkal, U. (2013). *Vergiye Uyum Çerçevesinde Karmaşık Vergi Sistemleri Teorik Bir Analiz*. İstanbul: Filiz- Kitabevi.

- Barro, R. J. (1996). "Institutions and Growth: An Introductory Essay", *Journal of Economic Growth*, 1(2), 145-148
- Başkaya, F. (1986). *Türkiye Ekonomisinde İki Bunalım Dönemi; Devletçilikten 24 Ocak Kararlarına*. Ankara: Birlik Yayıncılık.
- Batirel, Ö. F. (1984). *Vergilemede İktidar Teorisi*. Ekonomi Ansiklopedisi, İstanbul: Paymaş Yayınları, 3, 1369.
- Bayraktutan, Y. (2003). *Global Ekonomide Bütünleşme Trendleri* (Birinci Baskı) Ankara: Nobel Yayınevi.
- Benos, N. (2009). "Fiscal Policy and Economic Growth: Empirical Evidence from EU Countries" *MPRA Paper*, 19174.
- Berber, M. (2011). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma - Büyüme Teorileri ve Kalkınma Ekonomisi* (Dördüncü Baskı). Trabzon: Derya Kitabevi.
- Bilici, N. (2005). *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri*. Ankara: Seçkin Kitabevi.
- Bilici, N. (2010). *Vergi Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Blanchard, O.(2009). *Macroeconomics*, (Fifth Editon). New Jersey: Pearson-Prentice Hall.
- Blaug, M. (1996). *Economic Theory in Retrospect*, (Fifth Edition, Cambridge University Press, UK.
- Boratav, K. (2011). *Türkiye İktisat Tarihi (1908 – 2009)* (Dokuzuncu Baskı). Ankara: İmge Kitabevi, 204-207, 225, 238-242.
- Bouton, L., Sumlinski, M. A. (2000). "Trends in Private Investment in Developing Countries: Statistics for 1970-1998" *IFC Discussion Paper*, USA, 41, 1-49.
- Bozkurt, H. (2007). *Zaman Serileri Analizi*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Breitung, J., Candelon, B. (2006). "Testing for Short and Long Run Causality: A Frequency-Domain Approach". *Journal of Econometrics*, 132(2), 363-378
- Brewer, A. (2010). "Making of the Classical Theory of Economic Growth, Routledge, UK.
- Bulutoğlu, K. (1996). *Kamu Maliyesi*. İstanbul: Sermet Matbaası.
- Bulutoğlu, K. (2004). *Türk Vergi Sistemi* (Sekizinci Baskı). İstanbul: Batı Türkeli Yayıncılık.
- Can, İ. (2003). "Ekonomik Krizlere Karşı Uygulanması Gereken Vergi Politikası", *Maliye Dergisi*, 142, 69-107.
- Canavire-Bacarreza, G., Martinez-Vazquez, J., Vulovic, V. (2013). "Taxation and Economic Growth in Latin America", IDB Working Paper Series, *Inter-American Development Bank*, 431, 1-44.

- Candan, N. (2012). “Türkiye’de 1990 Yılından Sonra Uygulanan Vergi Politikaları ve Kriz Etkisi”, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 18, 2.
- Cate, T., Harcourtand G., Colander, D. C. (1997). *Ancyclopedia of Keynesian Economics*, Edward Elgar Publishing, UK.
- Ceylan Şahin, Ş. (2006). “Francis Fukuyama Ve Tarihin Sonu Tezi”. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10-2006/2.
- Chairman, S. J. (1997). “Taxes and Long-Term Economic Growth”, *A Joint Economic Committee Report*, 1-13.
- Chandra, R., Sandilands, R. J. (2003). “Does Investment Cause Growth? A Test of an Endogenous Demand-Driven Theory of Growth Applied to India 1950-96” Neri Salvadori (Ed.) *Old and New Growth Theories: An Assessment*, Edward Elgar Publishing, USA, 240-260.
- Cypher, J. M., Dietz J. L. (2009). *The Process of Economic Development*, Third Edition, Routledge, UK.
- Çağan, N. (1982).“Demokratik Sosyal Hukuk Devletinde Vergilendirme”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 37(1-4), 123-151.
- Çeçen, A., Doğruel, S., Doğruel, F. (1996). *Türkiye’de Ekonomik Büyüme Yapısal Dönüşüm ve Kriz*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Çelebi, E. (2001). “2001 Yılında Türkiye Ekonomisinin Genel Görünümü”. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4, 15-28.
- Çetinkaya, A. T. (2014). *Türkiye Ekonomisinde Büyümenin Belirleyicileri: 1975-2012*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 53-54.
- De Wet, A.H., Schoeman, N.J., Koch, S.F. (2005). “The South African Tax Mix and Economic Growth”, *South African Journal of Economic and Management Sciences*, 8(2), 201-210
- Demir, M. (2009). *Türkiye’de Kamu Borçlarının Gelişimi ve Sürdürülebilirliği*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Demir, M., Sever, E. (2017). “Vergi Gelirleri Ekonomik Büyüme İlişkisi: OECD Ülkelerine İlişkin Panel Veri Analizi”. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2).
- Demircan, E. S. (2003). “Vergilendirmenin Ekonomik Büyüme ve Kalkınmaya Etkisi”. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (21), 97-116
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1996). *Devlet Yardımlarını Değerlendirme Özel İhtisas Komisyonu Raporu (Rapor No: 2454)*. Ankara: DPT.
- Di Sanzo, S., Bella, M., Graziano, G. (2017). “Tax Structure and Economic Growth: A Panel Cointegrated VAR Analysis”, *Italian Economic Journal: A Continuation of Rivista Italiana degli Economisti and Giornale degli Economisti*, 3(2), 239-253.

- Dickey, D. A., Fuller, W. A. (1981). Likelihood Ratiostatistics For Autoregressive Time Series with a Unit Root. *Econometrica*, 49(4).
- Dickey, D.A., Fuller W.A. (1979). "Distribution of The Estimators For Autoregressive Time Series With A Unit Root", *Journal of The American Statistical Association*, 427-431.
- Dilişen, B. (2007). *Yapısal Kırılma Durumunda Geliştirilen Birim Kök Testleri ve Uygulaması*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Doğrusöz, A. (2011). "Vergilendirme Yetkisinin Yasama ve Yürütme Organları Arasında Bölüşümü". *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, 65-76.
- Dornbusch, R. , Fischer, S., Startz, R. (2007). *Makroekonomi* (Dokuzuncu Baskı) (Çev. Ak, Salih). Ankara: Gazi Kitabevi. (Eserin orijinali 2004'te yayımlandı), 81-102, 249-254
- Due, J. F. (1967). *Maliye - Bir İktisadi Analiz* (Çev: Görgin S.ve Önder İ.). Üçüncü Baskı, İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Durkaya, M., Ceylan, S. (2006). "Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme". *Maliye Dergisi*, (150), 79-89.
- Durmuş, M. (2008). *Kamu Ekonomisi* (İkinci Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi, 3-6,276-296.
- Easterly, W., Rebelo, S. (1993). "Fiscal Policy and Economic Growth", *Journal of Monetary Economics*, 32(2003), 417-458.
- Ecevit, A. (2010). *Mali Derinleşme İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Uzak Doğu Asya Ülkeleri ve Türkiye Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Eker, A., Altay, A., Sakal, M. (1996). *Maliye Politikası*. İzmir: Takav Matbaacılık.
- Enders, W. (2010). *Applied Econometric Time Series*. Newyork: Wiley.
- Engen, E., Skinner, J. (1996). Taxation and Economic Growth. *National Tax Journal*, 49(4), 617-642.
- Engin, İ. (2006). *Vergi Rekabeti*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayın No 198, 18.
- Erdem, E., Siverekli Demircan, E. (2001). "Türkiye'de Kamu Açıklarının Yapısı ve Dağılımı", *Kamu Tercih ve Anayasal İktisat*, (3), 67-92.
- Erdem, T. (Editör) (2009). *Feodaliteden Küreselleşmeye* (İkinci Baskı). Ankara: Lotus Yayınevi, 408-412.
- Erdoğan, E. (2012). *Vergi Gelirleri ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği (1998-2011 Dönemi)*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

- Erdoğan, E., Topcu, M., Bahar, O. (2013). “Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi”. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 50(576), 99-109.
- Erdoğan, Z. (2013). *Türkiye’de Global Vergi Yükü ve Vergi Yüküne Etki Eden Faktörlerin OECD Ülkeleri İle Karşılaştırmalı Olarak Analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erginay, A. (2010). *Kamu Maliyesi* (On sekizinci Baskı). Ankara: Savaş Yayınevi.
- Erkök Yılmaz, Ş. (2010). *Dış Ticaret Kuramlarının Evrimi* (İkinci Baskı). Ankara: Efil Yayınevi, 162-192.
- Erkuş, H., Karagöz, K. (2009). “Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergi Kaybının Tahmini”, *Maliye Dergisi*, 156, 126-140.
- Ersoy, A. (2008). *İktisadi Teoriler ve Düşünceler Tarihi* (Üçüncü Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.
- Ertuna, Ö. (2003). “Bir Kalkınma Modeli Olarak Sümerbank”. *MUFAD Muhasebe ve Finansman Dergisi*, İstanbul, 15-19.
- Falay, N. (1997). *Büyük Ekonomi Ansiklopedisi, Vergi Teorileri*, İstanbul: Sabah Yayınları.
- Ferretti, M. G., Roubini, N. (1995). “Growth Effects of Income and Consumption Taxes: Positive and Normative Analysis”. *NBER Working Paper Series, Working Paper 5317*, 1-40.
- Furceri, D., Karras, G. (2008). “Tax Changes and Economic Growth: Empirical Evidence for a Panel of OECD Countries”, *OECD, ECB Public Finance Workshop Frankfurt*, 1-29.
- Gemmell, N., Kneller, R., Sanz, I. (2014). “The Growth Effects of Tax Rates in the OECD”, *Canadian Journal of Economics*, 47(4), 1217-1255.
- Genschel, P. (2005). “Globalization And The Transformation Of The Tax State”, *European Review*, 13(1), 53-71.
- Göçer, İ., Mercan, M., Bulut, Ş. ve Dam, M. M. (2010). “Ekonomik Büyüme İle Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki: Sınır Testi Yaklaşımı”. *Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, (28), 97-110.
- Granger, C. W. J. (1969). “Investigating Causal Relations By Econometric Models And Cross-Spectral Methods”. *Econometrica*, 37(1), 424-438.
- Gudeman, S. F. (1980). “Physiocracy: A Natural Economics” *American Ethnologist*, 7(2), 240-258.
- Gupta, K. R. (2009). *Economics of Development and Planning: History, Principles, Problems and Policies*, Fourth Edition, Atlantic Publishers, India.

- Gül, E., Yavuz, H. (2010). “AB’nin Yeni Üyeleri İle Türkiye’de Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1996-2008 Dönemi”, *Maliye Dergisi*, 158.
- Habermas, J. (2008). *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti* (Çev. M. Beyaztaş), İstanbul: Bakış Yayınları.
- Haldun, İ. (2004). *Mukaddime* (Çeviren: Halil Kendir) (Birinci Baskı). Ankara: Yeni Şafak.
- Haley, B. F. (1936). “Heckscher, Mercantilism” *The Quarterly Journal Of Economics*, 50(2) 347-354.
- Haque, M. S. (1999). *Restructuring Development Theories and Policies: A Critical Study*, State University of New York Press, USA.
- Harrison F. E. (1996). *Economic Development: Theory and Policy Applications*, Praeger Publishing, USA.
- Held, D. (1990). “The Transformation of Political Community, Rethinking Democracy in the Context of Globalisation.” *Democracy Edges*, Cambridge Univ. Press, 103-104.
- Hiç, M. (1994). *Büyüme ve Gelişme Ekonomisi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Hunt, E. K. (1998). *History of Economic Thought: A Critical Perspective*, Updated Second Edition, Sharpe Publishing, USA.
- Işık, N., Kılınç, E. (2009).” OECD Ülkelerinde Vergi Yükü ve Vergi Türleri: Karşılaştırmalı Bir Analiz”. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 147-173.
- İnal, A. (2014). *İnşaat Sektörünün Ekonomik Büyümeye Etkisi (2002-2014) Ve Sürdürülebilir Büyüme*. Yüksek Lisans Tezi, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- İnternet: Alm, J., Mir Khan, M. A. (2017). Tax Policy Effects on Business Incentives in Pakistan, Tulane Economics Working Paper Series, <http://repec.tulane.edu/RePEc/pdf/tul1705.pdf>, Son Erişim Tarihi: 20.07.2019
- İnternet: Alptekin, E. (2009). Küresel Krizin Türkiye Ekonomisi ile Sanayisine Yansımaları ve Dipten En Az Zararla Çıkış Yolları. AR-GE Bülten, Haziran. http://www.izmir.org.tr/portals/0/iztogenel/dokumanlar/kuresel_krizin_turkiye_ekonomisi_ile_sanayisine_yansimalari_e_alptekin_26.04.2012%2019-31-42.pdf, Son Erişim Tarihi: 14.08.2019.
- İnternet: Ateş, S. (2001). “Kamu Harcamaları ve Vergi Politikalarının Uzun Dönemli Büyüme Sürecine Etkileri: Yeni İçsel Büyüme Modelleri Açısından Bir Bakış ve Türkiye Örneği”. *Working Paper presented in International METU Conference in Economics V September, 10-13, 2001 Ankara-TURKEY*. <https://idari.cu.edu.tr/sanli/sanli7.pdf>, Son Erişim Tarihi: 22.08.2019.

- İnternet: Bird R.M. ve Zolt, E. (2013). “Introduction to Tax Policy Design and Development”, <https://www.internationalbudget.org/wp-content/uploads/Introduction-to-Tax-Policy-Design-and-Development.pdf>, Son Erişim Tarihi: 12.04.2019.
- İnternet: Demir, M. (2009). “Vergi Kaçırma’yı Etkileyen Faktörler”, e-Akademi, Sayı: 90, <http://e-akademi.org/makaleler/mdemir-3.htm>, Son Erişim Tarihi: 25.02.2019
- İnternet: Doğrusöz, B. (2007). “Vergide Dönem Kayması”, <http://www.denetimnet.net/UserFiles/Documents/Makaleler/A.Bumin%20Do%20C4%9Frus%20C3%B6z/Vergide%20d%C3%B6nem%20kaymas%20C4%B1.pdf>, Son Erişim Tarihi: 20.02.2019.
- İnternet: Eğilmez, M. (2016). Arz Yönlü Ekonomi ve Laffer Eğrisi, Kendime Yazılar-<http://www.mahfiegilmez.com/2016/09/arz-yonlu-ekonomi-ve-laffer-egrisi.html>, Son Erişim Tarihi: 05.04.2019.
- İnternet: Ferhatoğlu, E. (2006). “2004 Genişlemesi Sonrasında Avrupa Birliği’nde Vergi Rekabeti Ve Sonuçları”, e-akademi, Mayıs 2006, Sayı: 51, (Erişim T.) <http://www.e-akademi.org/incele.asp?konu=2004%20GEN%20DELEMES%20SONRASI%20AVRUPA%20B%20DDRL%20D0%20DDE%20VERG%20REKABET%20VE%20SONU%20C7LARI%20&kimlik=264041981&url=makaleler/eferhatoglu-2.htm>, Son Erişim Tarihi: 08.05. 2019.
- İnternet: Fukuyama, F. (1989). “End of History”, The National Interest,1 https://www.embl.de/aboutus/science_society/discussion/discussion_2006/ref122june06.pdf, Son Erişim Tarihi: 31.01.2019.
- İnternet: Fullerton, D. (1982). On the Possibility of An Inverse Relationship Between Tax Rates and Government Revenues, Journal of Public Economics, vol:19, no:1, 3-22 <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.424.2295&rep=rep1&type=pdf>, Son Erişim Tarihi: 11.06.2019.
- İnternet: <http://tuik.gov.tr/Start.do>, Son Erişim Tarihi: 15.03.2019.
- İnternet: <http://www.tcmb.gov.tr>, Son Erişim Tarihi: 16.04.2019.
- İnternet: <https://www.cnnturk.com/turkiye/sure-azaldi-otv-ve-kdv-indirimi-icin-son-gun-ne-zaman>, Son Erişim Tarihi: 16.08.2019.
- İnternet: <https://www.investaz.com.tr/blog/big-mac-endeksi-nedir-nasil-hesaplanir/>, Son Erişim Tarihi: 16.04. 2019.
- İnternet: <https://www.statista.com/statistics/274326/big-mac-index-global-prices-for-a-big-mac/>, Son Erişim Tarihi: 16.04.2019.
- İnternet: Iyke, B., N., Takumah, W. (2015). The Links Between Economic Growth and Tax Revenue in Ghana: An Empirical Investigation. MPRA Paper No: 67281,1-20 https://mpa.ub.uni-muenchen.de/67281/1/MPRA_paper_67281.pdf, Son Erişim Tarihi: 28.06.2019.
- İnternet: Oktar, K. (2015). Vergi Portalı, <https://www.dunya.com/kose-yazisi/kdv-30-yasinda/25693>, Son Erişim Tarihi: 10.08.2019.

- İnternet: Öner, M.Y. (2004). “Zararlı (Haksız) Vergi Rekabeti”, E-Yaklaşım, Sayı:11,1 http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/read_frame.asp?file_name =2004_064_594.htm, Son Erişim Tarihi: 23.05.2019.
- İnternet: Öz, S. (2017). Vergilerin Sınıflandırılması, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara. <https://acikders.ankara.edu.tr/course/view.php?id=2684#section-0>, Son Erişim Tarihi: 10.08.2019
- İnternet: Öztürk, S., Özyakışır D. (2005). Türkiye Ekonomisinde 1980 Sonrası Yaşanan Yapısal Dönüşümlerin GSMH, Dış Ticaret Ve Dış Borçlar Bağlamında Teorik Bir Değerlendirmesi, Mevzuat Dergisi, 8, 94, <https://www.mevzuatdergisi.com/2005/10a/01.htm>, Son Erişim Tarihi: 14.08.2019.
- İnternet: Saraçoğlu, F. (2008). “Vergi Afları, Vergiye Uyum ve Türkiye Uygulamaları”, http://w3.gazi.edu.tr/web/fatihsaracoglu/dosyalar/Akademik_Calismalar/Makaleler/Makale_13.pdf, Son Erişim Tarihi: 17.02.2019
- İnternet: Saygılı, Ş., Cihan, C., Yurtoğlu, H. (2002). Türkiye Ekonomisinde Sermaye Birikimi, Büyüme Ve Verimlilik:1972-2000. DPT. http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/T%C3%BCrkiye_Ekonomisinde_SermayeBirikimi_Buyum_e_ve_Verimlilik_1972-2003.pdf, Son Erişim Tarihi: 09.06.2019.
- İnternet: Selçuk, B., Yılmaz, N. (2008). Küresel Finansal Sistemde Değişim ve Türkiye’ye Etkileri. Uluslararası Finans Sempozyumu, Marmara Üniversitesi, İstanbul. <https://scholar.google.com.tr/citations?user=KMuwMJUAAAJ&hl=tr>, Son Erişim Tarihi: 14.08.2019.
- İnternet: Taymaz, E., Suiçmez, H. (2005). Türkiye’de Verimlilik, Büyüme ve Kriz, Türkiye Ekonomi Kurumu. Tartışma Metni, 2005/4, <https://core.ac.uk/download/pdf/6379588.pdf>, Son Erişim Tarihi: 14.08.2019
- İnternet: Zeng J., Du H. (2003), “Allocation of Tax Revenue and Growth Effects of Taxation”, http://www.sess.smu.edu.sg/events/Paper/Zeng_Jinli.pdf, Son Erişim Tarihi: 17.08.2019
- İrtenk, S. R. (1971). *Maliye*. İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası.
- İsmihan, M., Kıvılcım, M. Ö. (2006). “Türkiye Ekonomisinde Büyümenin Kaynakları”. *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, 21(241), 74-85
- Jones, I. C. (2007). *İktisadi Büyümeye Giriş* (İkinci Baskı). (Çev. Ateş, S. ve Tuncer, İ.). İstanbul: Literatür Yayınları, 3-12, 162-165.
- Kaldor, N. (1981). “Türk Vergi Sistemi Üzerine Rapor”. *Toplum ve Bilim*, 15(16), 94-116.
- Kanunlar, 1 Seri Numaralı Katma Değer Vergisi Tebliği
- Kanunlar, 1 Seri Numaralı Kurumlar Vergisi Tebliği
- Kanunlar, 1924 Anayasası
- Kanunlar, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu

Kanunlar, 1961 Anayasası

Kanunlar, 1982 Anayasası

Kanunlar, 213 sayılı Vergi Usul Kanunu

Kanunlar, 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu

Kanunlar, 5746 sayılı Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun

Kapani, M. (2007). *Politika Bilimine Giriş* (Yirminci Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Kaplan, F. (2016). *Ekonomik Büyüme: Dolaylı Belirleyicileri ve Bir Uygulama* (Birinci Baskı). Ankara: Savaş Yayınevi.

Karahan, Ö, Biyan, Ö. (2018). *Türkiye Ekonomisinde Vergi Gelirlerinin Büyüme Üzerine Etkisi*. II. International Symposium on Economics, Finance and Econometrics, December 6-7, Bandırma/Balıkesir, 594-603.

Karakayalı, H. (1991). *Makro Ekonomi*. İzmir: Bigehan Basımevi.

Karayılmazlar, E., Göde, B. (2017). “Vergi Yükünün Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi”. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 10 (4), 131-142.

Karayılmazlar, E., Güran, M. C. (2006). “Gelir Vergisinde Tarife Yapısı: Adalet ve Etkinlik Temelli Teorik Tartışmalar Çerçevesinde Karşılaştırmalı Bir Analiz”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 60(2), 142-169.

Karlık, S. R. (2005). *Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm* (10. Baskı). İstanbul: Beta.

Kayan, A. (2000). “Verginin Tarihsel Gelişimi ve Sebep Olduğu Bazı Önemli Olaylar”. *Maliye Dergisi*, 135, 80-87.

Kaynak, M. (2011). *Büyüme Teorileri* (İkinci Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.

Kazgan, G. (1997). *Küreselleşme Ve Yeni Ekonomik Düzen*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Kazgan, G. (2009). *İktisadi Düşünce Veya Politik İktisadın Evrimi*. (Ondördüncü Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kennedy, P. (2006). *A Guide To Econometrics*. Massachusetts: MIT Press.

Kepenek, Y., Yentürk, N. (2008). *Türkiye Ekonomisi* (21. Baskı). Şehir: Remzi Kitabevi.

Keyder, Ç. (1993). *Ulusal Kalkınmacılığın İflası*. Ankara: Metis Yay.

Kıldış, Y. (2000). “Kayıt Dışı Ekonomi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 2.

Kıldış, Y. (2007). “Türk Vergi Sisteminde Vergiden Kaçınma”, *Vergi Dünyası*, 309.

- Kızılot, Ş., Taş, M. (2010). *Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi* (İkinci Baskı). Ankara: Yaklaşım Yayıncılık, 23-26.
- Kibritçioğlu, A. (1998). "İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri". *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 1-4(53), 208-230.
- Kibritçioğlu, A. (2001). "Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler; 1969-2001", *Yeni Türkiye Dergisi*, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, Yıl:7, 1(41), 174-182.
- King, R.G., Rebelo S. (1990). "The Problem of Development: A Conference of the Institute for the Study of Free Enterprise Systems", *Journal of Political Economy* 98-5(2), 126-150.
- Koch, S.F., Schoeman, N.J., Van Tonder, J.J. (2005). "Economic Growth and the Structure of Taxes in South Africa: 1960-2002", *South African Journal of Economics*, 73(2), 190-210.
- Kont, B. (1998). "Sermaye Girişleri ve Makroekonomik Etkileri: Türkiye Deneyimi (1990-1996)", Vildan Serin (Editör). *İktisat Politikası (Seçme Konular, Para Politikası, Maliye Politikası ve Uluslararası İktisat Politikası)*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti., 685-739.
- Korkmaz, M. (2012). *Türkiye’de Vergi Yükünün Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi (1988-2010)*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kuznets S. (1973). "Modern Economic Growth: Findings and Reflections", *The American Economic Review*, 63, 3.
- Külahlı, Ö. (2010). "Yabancı Ülkelerde Vergiden Kaçınmayı Önleyici Düzenlemeler ve Yargı İçtihatları", *Vergi Dünyası*, 347.
- Laffer, A. B. (2004). "The Laffer Curve: Past, Present, and Future", *Heritage Foundation*, 1765.
- Lee, Y., Gordon, H. R. (2005). "Tax Structure and Economic Growth", *Journal of Public Economics*, 89, 1027-1043.
- Lubasz, H. (1964). (Ed.), *The Development Of The Modern State*, New York: Macmillan.
- Maddala, G. S., Kim, I.-M. (1998). *Unit Roots, Cointegration, and Structural Change (Themes in Modern Econometrics)*. Newyork: Newyork Press.
- Malthus, T. R. (1992). *An Essay On The Principle Of Population*, (Based Upon The Malthus’s Second Essay), Ed. D. Winch. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Man, J.Y., Zheng, X., Lang, T. (2011). Taxation and Economic Performance: Evidence From China. *The Social Science Journal*, 48, 553–559.
- Mangır, F., Ertuğrul, H. M. (2012). Vergi Yükü ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1988-2011 Türkiye örneği. *Maliye Dergisi*, (162), 256-265.

- Marx, K. (2007). *Kapital*. (Birinci Cilt). (8. Baskı). Ankara: Sol Yayınları.
- McBride, W. (2012). “What Is the Evidence on Taxes and Growth?”, *Tax Foundation Special Report*, No. 207.
- McGrattaen, E. R. (1998). “A Defense of AK Growth Models” *Federal Reserve Bank of Minneapolis Quarterly Review*, 22(4), 13-27.
- Meier, G. M., Baldwin R. E. (1957). *Economic Development: Theory, History, Policy*, John Wiley, New York.
- Mucuk, M., Alptekin, V. (2008). Türkiye’de Vergi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: VAR Analizi (1975 - 2006). *Maliye Dergisi*, (155), 159-174.
- Muller, A. L. (1978). “Quesnay’s Theory of Growth: A Comment” *Oxford Economic Papers*, 30(1), 150-156.
- Musgrave, R. A., Musgrave, P. B. (1980). *Public Finance In Theory and Practice*, Tokyo.
- Mushtaq, R. (2009). *Testing Time Series Data For Stationarity*. Lecture Notes, I.I University, Islamabad.
- Nadaroğlu, H. (2000). *Kamu Maliyesi Teorisi*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Nason, G.P. (2006). *Stationary and Non-Stationary Time Series* in H. Mader & SC Coles (eds), *Statistics in Volcanology*. Geological Society of London, 129 – 142.
- Oreiro, J. L., de Paula L. F. (2007). “Strategy for Economic Growth in Brazil: A Post Keynesian Approach” Arestis P., Baddeley M. and McCombie J.S. L. (Ed.) *Economic Growth: New Directions Theory and Policy*, Edward Elgar Publishing, USA: 279-304.
- Organ, İ., Ergen E. (2017). “Türkiye’de Vergi Yükünün Ekonomik Büyümeye Etkileri Üzerine Bir Çalışma”. *Pamukkale S.B.E.Dergisi*, 197-207.
- Ormaechea, A., Yoo, J. (2012). “Tax Composition and Growth: A Broad Cross-Country Perspective”, *IMF Working Paper*, WP/12/257, 1-35.
- Ovidiu, M.P. (2015). “Tax Composition and Economic Growth. A Panel-Model Approach For Eastern Europe” *Annals of the Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Economy Series*, 1(II), 89-101.
- Öncel, M., Kumrulu, A., Çağan, N. (2012). *Vergi Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Öz, E. (2002). “Türk Gelir Vergisindeki Bazı Vergi Harcamalarının Optimal Vergileme İlkeleri Açısından Analizi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, 17, 1.
- Öz, E., Yaraşır, S. (2009). *Global Bir Kavram: Vergi Rekabeti*. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 52. Seri, Prof. Dr. Şerafettin Aksoy'a Armağan.

- Özbey, F. R. (2000). “Türk Sanayileşme Sürecinde Bütünleştirilmiş Strateji”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), 75-92.
- Özgüven, A. (2001). *İktisadi Düşünceler, Doktrinler ve Teoriler*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Özsoy, N. (1969). “Teori Ve Uygulamada Katma Değer Vergisi”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2, 3.
- Öztürk, İ., Ozansoy A. (2011). “Ücret Gelirleri Üzerindeki Vergi Yükünün Analizi”. *Maliye Dergisi*, (161), 197-214.
- Padda, I. U. H., Akram, N. (2009). “The Impact of Tax Policies on Economic Growth: Evidence from South-Asian Economies”. *The Pakistan Development Review*, 48(4), 961-971.
- Padovano, F., Galli, E. (2001). “Tax Rates and Economic Growth”. *Economic Inquiry*, 39(1), 44-57.
- Palmerio, G. (1991). *Perspectives on Economic Thought*, Dartmouth Publishing, Hong Kong.
- Pehlivan, O. (2011). *Kamu Maliyesi*. Trabzon: Murathan Yayınevi.
- Pekin. T. (1993). *Makro Ekonomi: Para, Milli Gelir, İstihdam*, İzmir: Bilgehan Basım Evi.
- Perron, P. (1997). Further Evidence on Breaking Trend Functions in Macroeconomic Variables. *Journal of Econometrics*, 80(2), 355-385.
- Pesaran, M.H., Shin, Y., Smith, R.J. (2001). “Bounds Testing Approaches To The Analysis Of Level Relationships”. *Journal of Applied Econometrics*, 16, 289-326.
- Poulson, W. B., Kaplan, G. (2008). “State Income Taxes and Economic Growth”. *Cato Journal*, 28(1), 53- 71.
- Rakıcı, C., Vural T.(2011). “Asgari Ücret Üzerindeki Toplam Vergi Yükü ve Asgari Ücret Tutarının Anlamı”. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3(2), 57-68.
- Ricardo, D. (2008). *Siyasal İktidarın ve Vergilendirmenin İlkeleri*, Çev: Barış Zeren, İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Roncaglia, A. (2005). *The Wealth of Ideas: A History of Economic Thought*, Cambridge University Press, UK.
- Samuels, W. J. (1962). “The Physiocratic Theory of Economic Policy” *The Quarterly Journal Of Economics*, 76(1), 145-162.
- Sancar, C., Şentürk, M. (2012). “Artan Oranlı Vergi Tarifelerinin Vergi Ödeme Gücünün Kavranması Bakımından Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği”, *Akademik Bakış Dergisi*, 28.
- Saraç, T. B. (2015). “Vergi Yükü ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği”. *Maliye Dergisi*, 169, 21-35.

- Sarı, R. (2003). “Kamu Harcamalarının Dünyada ve Türkiye’deki Gelişimi ve Türkiye’de Ulusal Gelir ile İlişkisi”, *İktisat İşletme ve Finans*, 18 (209), 25- 38.
- Sarılı, M. A. (2004). *Türk Vergi Hukukunda Sorumluluk*. İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınevi.
- Sarıtaş, İ. (2009). “Farklı Bağlamlarda Kürselleşme Olgusu” Erdem, T. (Editör) *Feodaliteden Küreselleşmeye* (İkinci Baskı). Ankara: Lotus Yayınevi, 408-412.
- Savaş V. (2000). *İktisatın Tarihi* (4. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Schumpeter, J. A. (1961). *The Theory of Economic Development*. USA: Harvard University Press, Seventh Printing.
- Serel, H., Masatçı, K. (2005). “Türkiye’de Beşeri Sermaye ve İktisadi Büyüme İlişkisi: Ko-Entegrasyon Analizi”. *Balıkesir Üniversitesi İİBF Dergisi*, 19(2), 49-58.
- Seviğ, V. (1990). *Vergilendirme Yetkisinin Kullanımında Yargısal Denetim (Türkiye Modeli Üzerine)*. Maliye Araştırma Merkezi Konferansları (Prof. Dr. Orhan Dikmen’e Armağan), 33. Seri, İstanbul.
- Sevüktekin, M., Çınar M. (2014). *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi* (Genişletilmiş 4. Baskı). Bursa: Dora Yayınevi.
- Sevüktekin, M., Nargeleşkenler, M. (2010). *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi* (Üçüncü Baskı). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Sezgin, İ. (1993). “Küreselleşme ve Türkiye”. *Ekonomik Yaklaşım*, 4(9), 1-2.
- Solow, R. (1956). “A Contribution to the Theory of Economic Growth”. *The Quarterly Journal of Economics*, 70(1), 65-94.
- Songur, M. (2017). “Türkiye’de Beşeri Sermaye ve Fiziksel Sermaye Arasındaki İkame Olanakları: Translog Üretim Fonksiyonu Yaklaşımı”. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7, 2.
- Songur, M., Yüksel, C. (2018). “Vergi Yapısı ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği”. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, (643), 47-70.
- Stock, J. H., Watson, M. W. (2011). *Introduction to Econometrics*. Londra: Pearson Yayınevi.
- Stoilova, D. (2017). “Tax Structure and Economic Growth: Evidence from The European Union”. *Contaduría y Administración*, 62, 1041–1057.
- Strulik, H., Trimborn, T. (2012). “Laffer Strikes Again: Dynamic Scoring of Capital Taxes”, *European Economic Review*, 56, 1180-1199.
- Susam, N. (2009). *Türkiye’de Uygulanan Maliye Politikaları (1923-2008)*. İstanbul: Derin Yayınları.

- Susam, N., Oktayer, N. (2010). “Türkiye Ekonomisinde Genel Bütçe Vergi Gelirleri İçinde Dolaysız Ve Dolaylı Vergiler (1995-2005)”. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21, 2.
- Şentürk, S. H. (2006). “Vergilemede Adalet İlkesi Karşısında Düz Ve Artan Oranlı Vergiler”. *Çimento İşveren Dergisi*, 20(2), 16-25.
- Şenyüz, D. (2000). *Türk Vergi Sistemi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Şimşek, M., Kadılar, C. (2010). “Türkiye’de Beşeri Sermaye, İhracat ve Ekonomik Büyüme arasındaki İlişkinin Nedensellik Analizi”. *Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(1), 115-140.
- Şiriner, İ., Doğru, Y. (2008). *Türkiye’de Büyümenin Ekonomik Politikası*. (2. Baskı). Ankara: Dipnot Yayınları.
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı (2013). 2014-2018 Stratejik Planı Ankara, 20.
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı (2019). 2018 Yılı Faaliyet Raporu.
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2018). Gelir Düzenlemeleri Genel Müdürlüğü. Ekonomik Göstergeler, Aralık 2018.
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2018). Yıllık Ekonomik Rapor (<http://www.maliye.gov.tr>) Erişim Tarihi:15.03.2019-16.37.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2014) 10. Kalkınma Planı (2014-2018) Vergi Özel İhtisas Komisyon Raporu. Ankara, 20-21.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. 10. Kalkınma Planı (2014-2018) Kayıt Dışı Ekonominin Azaltılması Programı Eylem Planı. Ankara, 2015; 1-2.
- Taban, S. (2016). *İktisadi Büyüme: Kavram ve Modeller* (Dördüncü Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Taban, S., Kar, M. (2006). “Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme”. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (2006/1).
- Tağraf, H. (2002). “Küreselleşme Süreci ve Çokuluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi”. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(3).
- Taha, R., Loganathan, N., Colombage S. R. N. (2011). “The Effect of Economic Growth on Taxation Revenue: The Case of a Newly Industrialized Country”, *International Review of Business Research Papers*, 7(1).
- Tait, A. A. (1989). “Value Added Tax, International Monetary Fund”. *Journal of Public Policy*, 9, 2.
- Tarı, R. (2010). *Ekonometri*. (Genişletilmiş 6. Baskı). Kocaeli: Umuttepe Kitabevi.

- Tecer, M. (2007). "Atatürk Döneminde (1923-1938) Ekonomik Örgütlenme", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt:39 Sayı:4, Ankara.
- Telatar, F. (2004). *Politik İktisat Politikası*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Temel, A., Boyar E., Saygılı, Ş. (2000). "Türkiye Ekonomisinde Yapısal Değişim (1946-1999)". *DPT'nin Kuruluşunun 42. Yılı Planlama Dergisi*, Özel Sayı, 49-64.
- Temiz, D. (2008). *Türkiye'de Vergi Gelirleri Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi 1960-2006 Dönemi*. 2. Ulusal İktisat Kongresi, DEÜ İzmir İktisat Kongresi, İzmir.
- Tezel, Y. S. (1989). *İktisadi Büyüme*. Ankara: Macintosh Bilgisayar Dizgi Tesisleri.
- Thirlwall, A. P. (1989). *Growth and Development: With Special Reference to Developing Economies*, Fourth Edition, The Macmillian Co., London.
- Topal, H. (2017). "Vergi Yapısının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkelerinden Ampirik Bir Kanıt". *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 5 (3).
- Tosun, M.S., Abizadeh, S. (2005). "Economic Growth and Tax Components: An Analysis of Tax Changes in OECD", *Applied Economics*, 2251-2263.
- Tosuner, M., Arıkan, Z. (2014). *Türk Vergi Sistemi* (19. Baskı). İzmir: Kanyılmaz Matbaacılık.
- Tunalı, Ç. B. (2016). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Uygulanan Sanayi Politikalarının Sanayi Sektörü Üzerindeki Etkileri*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Turhan, S. (1989). *Vergi Teorisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Turhan, S. (1998). *Vergi Teorisi ve Politikası* (6. Baskı). İstanbul, Filiz Kitapevi.
- Tutan, M. U. (2007). "Kapitalist Üretim Sisteminde Üretim ile Tüketim Dengesizliğine Tarihsel ve Teorik Yaklaşımlar". *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 44(1).
- Tüleykan, H. (2010). "Tarihsel Süreçte Ekonomide Devletin Yeri, Gelişimi ve Yeniden Yapılandırılması". *Bütçe Dünyası Dergisi*, 33.
- Türk, İ. (1999). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği. (2018). *Ekonomik Rapor 2017*. Ankara: Özyurt Matbaacılık.
- Uluatam, Ö., Methibay, Y. (2001). *Vergi Hukuku* (5. Baskı). Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Ünal, A., Kaya, H. (2009). *Küresel Kriz ve Türkiye*. İstanbul: Ekonomi ve Politika Araştırmaları Merkezi.
- Ünlükaplan, İ., Arısoy, İ. (2011). "Vergi Yüğü ve Yapısı İle İktisadi Büyüme Arasındaki Dinamik Etkileşimler Üzerine Uygulamalı Bir Analiz". *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 38, 71-100.

- Ünsal, E. (2007). *İktisadi Büyüme* (Birinci Baskı). Ankara: İmaj Yayınevi.
- Üstün, Ü.S. (2003). “Vergi Hukuku İle İlgili Anayasal İlkeler”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S.Ü. 20. Yıl Armağanı*, 11, 1-2.
- Varcan, N. (1987). *Türkiye’de Vergi Politikalarının Oluşumu (Cumhuriyet Dönemi)*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Vedder, R. (2001). *Taxes and Economic Growth*. Wisconsin: Taxpayers Network Inc.
- Widmalm, F. (2001). “Tax Structure and Growth: Are Some Taxes Better Than Others?”, *Public Choice*, 107.
- Yıldırım, N. (2006). *Atatürk’ün İktisadi Egemenlik İlkesinin Kalkınma Politikaları*. Ankara: Platin Yayınları.
- Yılmaz Ö., Akıncı, M. (2012). *İktisadi Büyüme ve Makroekonomik Belirleyicileri* (Birinci Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yılmaz, G. A. (2006). *Kayıt Dışı Ekonomi ve Çözüm Yolları, İstanbul Serbest Muhasebeci*. İstanbul: Mali Müşavirler Odası Yayınları.
- Yurdakul, F. (2000). “Yapısal Kırılmaların Varlığı Durumunda Geliştirilen Birim Kök Testleri”. *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 2, 21-34.
- Yurdakul, F. (1999). Hendry ve Sims Yöntemlerinin Teorik Olarak Karşılaştırması. *Gazi Üniversitesi Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 10, 33.
- Zellner, A., Ngoie, J.K. (2015). “Evaluation of the Effects of Reduced Personal and Corporate Tax Rates on the Growth Rates of the U.S. Economy”, *Econometric Reviews*, 34(1-2), 56-81.
- Zivot, E., Andrews, D. (1992).” Further Evidence On The Great Crash, The Oil Price Shock, and The Unit Root Hypothesis”. *Journal of Business & Economic Statistics*, 10(3), 251-270.
- Zivot, E., Wang, J. (2003). *Modeling Financial Time Series with S-Plus*. Chicago, USA: Springer.

EKLER

EK-1. ADF Sonuçları (Düzey) Test Sonuçları E-Views 10 Program Görüntüsü

GSYH

Null Hypothesis: GSYH has a unit root
Exogenous: Constant, Linear Trend
Lag Length: 3 (Automatic - based on SIC, maxlag=10)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-3.064438	0.1264
Test critical values: 1% level	-4.161144	
5% level	-3.506374	
10% level	-3.183002	

DLYL

Null Hypothesis: DLSZ has a unit root
Exogenous: Constant
Lag Length: 3 (Automatic - based on SIC, maxlag=10)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-3.080796	0.1224
Test critical values: 1% level	-4.011310	
5% level	-3.622449	
10% level	-3.229224	

DLSZ

Null Hypothesis: DLSZ has a unit root
Exogenous: Constant, Linear Trend
Lag Length: 3 (Automatic - based on SIC, maxlag=10)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	0.137634	0.9954
Test critical values: 1% level	-4.156734	
5% level	-3.504330	
10% level	-3.181826	

EK-2. ADF Sonuçları Birinci Fark Test Sonuçları E-Views 10 Program Görüntüsü

GSYH

Null Hypothesis: D(GSYH) has a unit root
Exogenous: Constant
Lag Length: 2 (Automatic - based on SIC, maxlag=10)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-15.66339	0.0000
Test critical values: 1% level	-3.574446	
5% level	-2.923780	
10% level	-2.599925	

DLSZ

Null Hypothesis: D(DLSZ) has a unit root
Exogenous: Constant, Linear Trend
Lag Length: 2 (Automatic - based on SIC, maxlag=10)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-10.34422	0.0000
Test critical values: 1% level	-4.156734	
5% level	-3.504330	
10% level	-3.181826	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

DLYL

Null Hypothesis: D(DLYL) has a unit root
Exogenous: Constant, Linear Trend
Lag Length: 5 (Automatic - based on SIC, maxlag=10)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-4.149803	0.0106
Test critical values: 1% level	-4.170583	
5% level	-3.510740	
10% level	-3.185512	

EK-3. Perron (1989) Kırılmalı Birim Kök Test Sonuçları E-Views 10 Program Görüntüsü

GSYH

Null Hypothesis: GSYIH has a unit root
Trend Specification: Intercept only
Break Specification: Intercept only
Break Type: Innovational outlier

Break Date: 2008Q4
Break Selection: Minimize Dickey-Fuller t-statistic
Lag Length: 0 (Automatic - based on Schwarz information criterion,
maxlag=10)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-0.338083	> 0.99
Test critical values:		
1% level	-4.949133	
5% level	-4.443649	
10% level	-4.193627	

DLYL

Null Hypothesis: DLYL has a unit root
Trend Specification: Intercept only
Break Specification: Intercept only
Break Type: Innovational outlier

Break Date: 2014Q3
Break Selection: Minimize Dickey-Fuller t-statistic
Lag Length: 4 (Automatic - based on Schwarz information criterion,
maxlag=10)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-1.861599	0.9892
Test critical values:		
1% level	-4.949133	
5% level	-4.443649	
10% level	-4.193627	

DLSZ

Null Hypothesis: DLSZ has a unit root
Trend Specification: Intercept only
Break Specification: Intercept only
Break Type: Innovational outlier

Break Date: 2008Q3
Break Selection: Minimize Dickey-Fuller t-statistic
Lag Length: 0 (Automatic - based on Schwarz information criterion,
maxlag=10)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-0.825227	> 0.99
Test critical values:		
1% level	-4.949133	
5% level	-4.443649	
10% level	-4.193627	

EK-4. Vector Autoregressive Model (VAR) Tahmini Sonuçları E-Views 10 Program Görüntüsü

Vector Autoregression Estimates
 Date: 07/22/19 Time: 17:52
 Sample (adjusted): 2007Q1 2019Q1
 Included observations: 49 after adjustments
 Standard errors in () & t-statistics in []

	GSYH	DLYL	DLSZ
GSYH(-1)	-0.672388 (0.12684) [-5.30098]	-15365548 (4856433) [-3.16396]	-2405093. (2453475) [-0.98028]
GSYH(-2)	-0.905787 (0.08763) [-10.3359]	-6740804. (3355296) [-2.00900]	1804511. (1695099) [1.06455]
GSYH(-3)	-0.626794 (0.11900) [-5.26712]	-11397008 (4556224) [-2.50141]	-3038243. (2301809) [-1.31994]
DLYL(-1)	5.47E-09 (5.1E-09) [1.06618]	0.898211 (0.19627) [4.57637]	0.123309 (0.09916) [1.24358]
DLYL(-2)	7.42E-09 (6.2E-09) [1.18870]	0.460775 (0.23903) [1.92766]	0.095702 (0.12076) [0.79250]
DLYL(-3)	-4.08E-09 (6.3E-09) [-0.64501]	-0.043789 (0.24206) [-0.18090]	-0.063627 (0.12229) [-0.52031]
DLSZ(-1)	-2.53E-08 (9.1E-09) [-2.78153]	-1.521047 (0.34784) [-4.37283]	0.237402 (0.17573) [1.35095]
DLSZ(-2)	1.21E-08 (1.2E-08) [1.00963]	0.172811 (0.46027) [0.37545]	-0.066499 (0.23253) [-0.28598]
DLSZ(-3)	-5.71E-09 (1.2E-08) [-0.45712]	0.601702 (0.47813) [1.25846]	0.509239 (0.24155) [2.10821]
C	0.078396 (0.01682) [4.66132]	1089226. (643932.) [1.69152]	-281436.3 (325315.) [-0.86512]
R-squared	0.864484	0.965522	0.942074
Adj. R-squared	0.833212	0.957565	0.928706
Sum sq. resids	0.073365	1.08E+14	2.74E+13
S.E. equation	0.043372	1660606.	838939.7
F-statistic	27.64330	121.3494	70.47417
Log likelihood	89.82307	-765.7476	-732.2905
Akaike AIC	-3.258084	31.66317	30.29757
Schwarz SC	-2.871999	32.04925	30.68366
Mean dependent	0.035263	18353946	6308302.
S.D. dependent	0.106201	8061298.	3141984.
Determinant resid covariance (dof adj.)		2.46E+21	
Determinant resid covariance		1.24E+21	
Log likelihood		-1398.539	
Akaike information criterion		58.30773	
Schwarz criterion		59.46598	

EK-5: Varyans Ayırıştırması Sonuçları E-Views 10 Program Görüntüsü

Variance
Decomposition of
GSYH:

Period	S.E.	GSYIH	DLYL	DLSZ
1	0.037869	100.0000	0.000000	0.000000
2	0.054497	90.90341	0.458042	8.638551
3	0.059526	76.22267	2.136421	21.64091
4	0.060595	73.58886	2.194882	24.21626
5	0.068762	79.27022	1.811091	18.91869
6	0.076387	80.41317	1.762519	17.82431
7	0.079807	73.81403	2.783583	23.40239
8	0.080613	72.45254	2.786232	24.76123
9	0.085640	75.49674	2.563573	21.93969
10	0.090278	76.77461	2.490280	20.73511

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : KARABULUT Öykü Burak
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri : 29.06.1990-İzmir
Medeni Hali : Evli
Telefon : 0554 777 08 11
Faks : -
e-mail : oyku_burak@hotmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Devam ediyor
Lisans	Gazi Üniversitesi	06.2012
Lise	Dr. Rıdvan Dr. Binnaz Ege Anadolu Lisesi	06.2008

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
5	Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı	Vergi Müfettiş Yardımcısı

Yabancı Dil

İngilizce

Yayımlar

Tezel, O., Aydın E. ve Karabulut, Ö. B. (2015). “Yurt Dışı İştirak Kazançları İstisnası ve Özellik Arz Eden Durumlar”. *Vergi Raporu Aylık Maliye, Ekonomi ve Hukuk Dergisi*, 23(192), 82-92

